

16

১৬

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๘

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ขนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

อภิสมัยสังยุตต์

พุทธวรรคที่ ๑

๑ เทศนาสูตร

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธ-
*เจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธดำรัสที่ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง
ปฏิจจสมุปบาทแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟังปฏิจจสมุปบาทนั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัปฏิจจสมุปบาท
เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูป
เป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็น
ปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย
จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกะปริเทวทุกขโทมนัสและ
อุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เราเรียกว่า
ปฏิจจสมุปบาท ฯ

[๓] ก็เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือ สังขาร-
*จึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะ
นามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ
เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะโสกะปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่า-
*นั้นมิมีใจยินดีชื่นชมภักติของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒ วิภังคสูตร

[๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

*บัณฑิตเกรียงไกร เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง จักจำแนกปฏิจจสมุปบาทแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟังปฏิจจสมุปบาท นั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิเลสทั้งหลาย ที่เป็นปฏิจจสมุปบาท เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูป เป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะ เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกะปริเทวทุกขัโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิเลสและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของ ความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่ หง่อมแห่งอินทรี ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชรา กิเลส เป็นไฉน ความเคลื่อนไหว ภาวะของความเคลื่อนไหว ความทำลาย ความอันตราย นมฤตยู ความตาย กาลกิริยา ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาด แห่งชีวิตินทรี จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่ามรณะ ชราและ มรณะ ดังพรรณนามาฉะนี้ เรียกว่า ชราและมรณะ ฯ

[๗] กิเลสเป็นไฉน ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลง ๑- เกิด ๒- เกิด จำเพาะ ๓- ความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะครบในหมู่สัตว์นั้นๆ ของ เหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชาติ ฯ

[๘] กิเลสเป็นไฉน ภพ ๑ เหล่านี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ นี้เรียกว่าภพ ฯ

[๙] กิเลสอุปาทานเป็นไฉน อุปาทาน ๔ เหล่านี้คือ กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิลพัตอุปาทาน อตตวาอุปาทาน นี้เรียกว่า อุปาทาน ฯ

[๑๐] กิเลสตัณหาเป็นไฉน ตัณหา ๖ หมวดเหล่านี้คือ รูปตัณหา สัทตตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โสภณตัณหา ฌัมมตัณหา นี้เรียกว่าตัณหา ฯ

[๑๑] กิเลสเวทนาเป็นไฉน เวทนา ๖ หมวดเหล่านี้คือ จักขุสัมผัสสชา-
*เวทนา โสถสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา นี้เรียกว่าเวทนา ฯ

[๑๒] กิเลสผัสสะเป็นไฉน ผัสสะ ๖ หมวดเหล่านี้คือ จักขุสัมผัส สโตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส นี้เรียกว่าผัสสะ ฯ

[๑๓] กิเลสสฬายตนะเป็นไฉน อายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เรียกว่าสฬายตนะ ฯ

@๑. คือเป็นชลายุทธหรืออันทขปฏิสันธิ ๒. คือเป็นสังเสทขปฏิสันธิ ๓. คือเป็น
@อุปปาตคปฏิสันธิ ฯ

[๑๔] ก็นามรูปเป็นไฉน เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ
นี้เรียกว่านาม มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่ารูป นามและ
รูปดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่านามรูป ฯ

[๑๕] ก็วิญญาณเป็นไฉน วิญญาณ ๖ หมวดเหล่านี้คือ จักขุวิญญาณ
โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ นี้เรียกว่า
วิญญาณ ฯ

[๑๖] ก็สังขารเป็นไฉน สังขาร ๓ เหล่านี้คือ กายสังขาร วิสังขาร
จิตสังขาร นี้เรียกว่าสังขาร ฯ

[๑๗] ก็อวิชชาเป็นไฉน ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในเหตุเกิดแห่ง-
*ทุกข์ ความไม่รู้ในความดับทุกข์ ความไม่รู้ในปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับทุกข์
นี้เรียกว่าอวิชชา คูณภิกขุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะ
สังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ... ดังพรรณนามาจะนี้ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๘] ก็เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึง
ดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓ ปฏิปทาสูตร

[๑๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คูณภิกขุทั้งหลาย
เราจักแสดงมิจฉาปฏิบัติ และสัมมาปฏิบัติ พวกเธอจงฟังปฏิบัติทั้ง ๒ นั้น
จงใส่ใจให้ดีเถิดเราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๒๐] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คูณภิกขุทั้งหลาย ก็มีฉาปฏิบัติ
เป็นไฉน คูณภิกขุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ นี้เรียกว่ามีฉาปฏิบัติ ฯ

[๒๑] คูณภิกขุทั้งหลาย ก็สัมมาปฏิบัติเป็นไฉน เพราะอวิชชา
นั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณ
จึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เรียกว่า
สัมมาปฏิบัติ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔ วิปัสสีสูตร

[๒๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า วิปัสสี ก่อน
แต่ตรัสรู้ เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ยังมิได้ตรัสรู้ ได้ปริวิตกว่า โลกนี้ถึงความยาก
แล้วหนอ ย่อมเกิด แก่ ตาย จูติ และอุปบัติ และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ยังไม่รู้
ธรรมอันออกจากทุกข์ คือขราและมรณะนี้ เมื่อไรเล่าความออกจากทุกข์ คือขรา
และมรณะนี้ จักปรากฏ ฯ

[๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้มีความ
ปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ขราและมรณะจึงมี ขราและมรณะย่อมมี เพราะ
อะไรเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะ
กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติมีอยู่ ขราและมรณะ
จึงมี ขราและมรณะย่อมมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ชาติจึงมี
ชาติย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อภพมีอยู่ ชาติจึงมี ชาติย่อมมีเพราะภพ
เป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ...
เมื่ออุปาทานมีอยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไร
หนอมีอยู่อุปาทานจึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อตัณhamีอยู่
อุปาทานจึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่
ตัณหาจึงมี ตัณหาย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อเวทนามีอยู่ ตัณหาจึงมี
ตัณหาย่อมมีเพราะเวทนาเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ เวทนาจึงมี เวทนา
ย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อผัสสะมีอยู่ เวทนาจึงมี เวทนาย่อมมีเพราะ
ผัสสะเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะอะไร
เป็นปัจจัย ... เมื่อสพายคณะมีอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะสพายคณะ
เป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ สพายคณะจึงจะมี สพายคณะย่อมมีเพราะอะไร
เป็นปัจจัย ... เมื่อนามรูปมีอยู่ สพายคณะจึงมี สพายคณะย่อมมีเพราะนามรูป
เป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ นามรูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ...
เมื่อวิญญาณมีอยู่ นามรูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไร
หนอมีอยู่วิญญาณจึงมี วิญญาณย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อสังขารมีอยู่
วิญญาณจึงมี วิญญาณย่อมมีเพราะสังขารเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล
พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมีอยู่ สังขารจึงมี
สังขารย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสี
โพธิสัตว์ เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่ออวิชชา
มีอยู่ สังขารจึงมี สังขารย่อมมีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย
จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ... ดังพรรณนามาจะนี้ ความ
เกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จัก

ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ในธรรม
ที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้างเกิด ฝ่ายข้างดับ ดังนี้ ฯ

[๒๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้มีความ
ปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชรา
และมรณะจึงดับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะ
กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติไม่มี ชราและมรณะ
จึงไม่มี เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี ชาติจึงไม่มี
เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ...
เมื่ออะไรหนอไม่มี ภพจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ภพจึงดับ เมื่ออุปาทานไม่มี
ภพจึงไม่มี เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี อุปาทานจึงไม่มี
เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ ... เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะตัณหา
ดับ อุปาทานจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ตัณหา
จึงดับ ... เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ ... เมื่อ
อะไรหนอไม่มี เวทนาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ ... เมื่อผัสสะไม่มี
เวทนาจึงไม่มี เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี ผัสสะจึง
ไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ ... เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะ
สพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี สพายตนะจึงไม่มี เพราะ
อะไรดับ สพายตนะจึงดับ ... เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี เพราะนามรูป
ดับ สพายตนะจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ
นามรูปจึงดับ ... เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะวิญญาณดับ นามรูป
จึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ
เมื่อสังขารไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอ
ไม่มี สังขารจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สังขารจึงดับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล
พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า
เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารจึงไม่มี เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะอวิชชาดับ
สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... ดังพรรณนามาจะนี้ ความดับ
แห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุ ญาณ
ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ในธรรมที่ไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้างดับ ฝ่ายข้างดับ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕ สิกขิสูตร- ๕ กัสสปสูตร

[๒๕] พระปริวิตกของพระพุทธเจ้าแม่ทั้ง ๗ พระองค์ ก็พึงให้พิจารณ
เหมือนอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง

พระนามว่าสีหิ ... ทรงพระนามว่าเวสสกุ ... ทรงพระนามว่ากุสันธะ ... ทรงพระ
นามว่าโกนาत्मะ ... ทรงพระนามว่ากัสสป ... ๑- ๗

๑๐ มหาศกยมุณีโคตมสูตร

[๒๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรายังเป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนตรัสรู้
ยังมีได้ตรัสรู้ ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า โลกนี้ถึงความยากแล้วหนอ ย่อมเกิด แก่
ตาย จูติ และอุปบัติ และเมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ยังไม่รู้ธรรมอันออกจากทุกข์ คือชรา
และมรณะนี้ เมื่อไรเล่า ความออกจากทุกข์ คือชราและมรณะนี้จักปรากฏ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ชราและมรณะ
จึงมี ชราและมรณะย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นเพราะ
กระทำไว้ในใจโดยแยกคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติมีอยู่ ชราและมรณะ
จึงมี ชราและมรณะย่อมมีเพราะชาติเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ชาติจึงมี
ชาติย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อภพมีอยู่ ชาติจึงมี ชาติย่อมมีเพราะภพ
เป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ...
เมื่ออุปาทานมีอยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอ
มีอยู่ อุปาทานจึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อคัมภีรมีอยู่ อุปาทาน
จึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะคัมภีรเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ คัมภีรจึงมี คัมภีร
ย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อเวทนามีอยู่ คัมภีรจึงมี คัมภีรย่อมมีเพราะ
เวทนาเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ เวทนาจึงมี เวทนาย่อมมีเพราะอะไร
เป็นปัจจัย ... เมื่อผัสสะมีอยู่ เวทนาจึงมี เวทนาย่อมมีเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ...
เมื่ออะไรหนอมีอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อ
สพายตนะมีอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไร
หนอมีอยู่ สพายตนะจึงมี สพายตนะย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อนามรูป
มีอยู่ สพายตนะจึงมี สพายตนะย่อมมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอ
มีอยู่ นามรูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ นาม
รูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย ... เมื่ออะไรหนอมีอยู่ วิญญาณ

@๑. เหมือนข้อ ๒๒-๒๔

จึงมี วิญญาณย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ... เมื่อสังขารมีอยู่ วิญญาณจึงมี
วิญญาณย่อมมีเพราะสังขารเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตก
ดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมีอยู่ สังขารจึงมี สังขารย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เรานั้น เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยกคายจึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า
เมื่ออวิชชามีอยู่ สังขารจึงมี สังขารย่อมมีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย เพราะอวิชชา
เป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ... ดังพรรณนา
มาฉะนั้น ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เราในธรรม

ที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้างเกิด ฝ่ายข้างเกิด ดังนี้ ฯ

[๒๓] คูกริกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไร

หนอไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ขราและมรณะจึงดับ คูกริกษุ
ทั้งหลาย เรานั้น เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยกคายจึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติ
ไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี เพราะชาติดับ ขราและมรณะจึงดับ ... เมื่ออะไร
หนอไม่มี ชาติจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ ... เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี
เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ... เมื่ออุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ ...
เมื่อต้นหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะต้นหาดับ อุปาทานจึงดับ ... เมื่ออะไร
หนอไม่มี ต้นหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ต้นหาจึงดับ เมื่อเวทนาไม่มี ต้นหา
จึงไม่มี เพราะเวทนาดับ ต้นหาจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี เวทนาจึงไม่มี
เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ ... เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาจึงไม่มี เพราะผัสสะดับ
เวทนาจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ ...
เมื่อสพายนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะสพายนะดับ ผัสสะจึงดับ ... เมื่ออะไร
หนอไม่มี สพายนะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สพายนะจึงดับ ... เมื่อนามรูป
ไม่มี สพายนะจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ สพายนะจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอ
ไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ ... เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูป
จึงไม่มี เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ... เมื่ออะไรหนอไม่มี วิญญาณจึงไม่มี
เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ ... เมื่อสังขารไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะสังขาร
ดับ วิญญาณจึงดับ คูกริกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไร
หนอไม่มี สังขารจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สังขารจึงดับ คูกริกษุทั้งหลาย เรา
นั้น เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยกคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่ออวิชชาไม่มี
สังขารจึงไม่มี เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... ดังพรรณนามาจะนี้ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้ง
มวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ คูกริกษุทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปัญญา
วิชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เราในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้าง
ดับ ฝ่ายข้างดับ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบพุทธวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑ เทศนาสูตร ๒ วิภังคสูตร ๓ ปฏิปทาสูตร

๔ วิปัสสีสูตร ๕ ลีจีสูตร ๖ เวสสภสูตร

๗ กกุสันธสูตร ๘ โกณฑณณสูตร ๙ กัสสปสูตร

อาหารวรรคที่ ๒

๑. อาหารสูตร

[๒๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อาหาร ๔ เหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิดมาแล้ว
หรือเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ เป็นไฉน คือ [๑] กวฬิกา-
*ราหารหยาบ หรือละเอียด [๒] ผัสสาหาร [๓] มโนสัจเจตนาหาร [๔]
วิญญูณาหาร อาหาร ๔ เหล่านี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิด
มาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด ฯ

[๒๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อาหาร ๔ เหล่านี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไร
เป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด อาหาร ๔ เหล่านี้ มีคณหาเป็น
เหตุ มีคณหาเป็นที่ตั้งขึ้น มีคณหาเป็นกำเนิด มีคณหาเป็นแดนเกิด ก็คณหานี้
มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
คณหามีเวทนาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นที่ตั้งขึ้น มีเวทนาเป็นกำเนิด มีเวทนาเป็น
แดนเกิด ก็เวทนานี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด
มีอะไรเป็นแดนเกิด เวทนามีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นที่ตั้งขึ้น มีผัสสะเป็น
กำเนิด มีผัสสะเป็นแดนเกิด ก็ผัสสะนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มี
อะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ผัสสะมีสพายตนะเป็นเหตุ มีสพายตนะ
เป็นที่ตั้งขึ้น มีสพายตนะเป็นกำเนิด มีสพายตนะเป็นแดนเกิด ก็สพายตนะนี้
มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
สพายตนะมีนามรูปเป็นเหตุ มีนามรูปเป็นที่ตั้งขึ้น มีนามรูปเป็นกำเนิด มีนามรูป
เป็นแดนเกิด ก็นามรูปนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด
มีอะไรเป็นแดนเกิด นามรูปมีวิญญูณเป็นเหตุ มีวิญญูณเป็นที่ตั้งขึ้น มีวิญญูณ
เป็นกำเนิด มีวิญญูณเป็นแดนเกิด ก็วิญญูณนี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่
ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด วิญญูณมีสังขารเป็นเหตุ มี
สังขารเป็นที่ตั้งขึ้น มีสังขารเป็นกำเนิด มีสังขารเป็นแดนเกิด ก็สังขารเหล่านี้มี
อะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
สังขารทั้งหลายมีอวิชชาเป็นเหตุ มีอวิชชาเป็นที่ตั้งขึ้น มีอวิชชาเป็นกำเนิด มี
อวิชชาเป็นแดนเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ ... ดังพรรณนามาจะนี้ ความเกิดขึ้นแห่งกอง
ทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๓๐] ก็เพราะวิชานันแหละดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือ สังขาร
จึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ผักกุนสุตร

[๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
อาหาร ๔ เหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิดมาแล้ว หรือเพื่อ
อนุเคราะห์หมู่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ เป็นไฉน คือ [๑] กวฬิการาหาร
หยาบหรือละเอียด [๒] ผัสสาหาร [๓] มโนสัญเจตนาหาร [๔] วิญญาณาหาร
อาหาร ๔ เหล่านี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิดมาแล้ว หรือ
เพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด ฯ

[๓๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระโมลียผักกุนะได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมกลืนกินวิญญาณาหาร
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามิได้กล่าวว่ กลืนกิน [วิญญาณา-
*หาร] ถ้าเรากล่าวว่ากลืนกิน [วิญญาณาหาร] ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า
พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมกลืนกิน [วิญญาณาหาร] แต่เรามิได้กล่าวอย่างนั้น
ผู้ใดพินิจถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า วิญญาณาหาร
ย่อมมีเพื่ออะไรหนอ อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานี้ว่า
วิญญาณาหารย่อมมีเพื่อความบังเกิดในภพใหม่ต่อไป เมื่อวิญญาณาหารนั้นเกิด
มีแล้ว จึงมีสพายตนะ เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ฯ

[๓๓] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถูกต้อง ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามิได้กล่าวว่ ย่อมถูกต้อง ถ้าเรากล่าวว่า ย่อม
ถูกต้อง ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถูกต้อง แต่
เรามิได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดพินิจถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธ
เจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีผัสสะ อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจงให้
กระจ่างในปัญหานี้ว่า เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ฯ

[๓๔] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมเสวยอารมณ์ ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามิได้กล่าวว่ ย่อมเสวยอารมณ์ ถ้าเรากล่าว
ว่า ย่อมเสวยอารมณ์ ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอ
ย่อมเสวยอารมณ์ แต่เรามิได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น
อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีเวทนา อันนี้ควรเป็น
ปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานี้ว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ฯ

[๓๕] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมทะเยอทะยาน ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่า ย่อมทะเยอทะยาน ถ้าเรากล่าวว่า ย่อมทะเยอทะยาน ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมทะเยอทะยาน แต่เรามีได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีตัณหา อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานั้นว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯ

[๓๖] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถือมั่น ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่า ย่อมถือมั่น ถ้าเราพึงกล่าวว่า ย่อมถือมั่น ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถือมั่น แต่เรามีได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีอุปาทาน อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานั้นว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๓๗] ดูกรผู้ฝึกคุณะ ก็เพราะบ่อเกิดแห่งผัสสะทั้ง ๖ ดับด้วยการสำรอก โดยไม่เหลือ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกข์โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๑. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๓๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้จักชราและมรณะ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักความดับแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักชาติ ... ไม่รู้จักภพ ... ไม่รู้จักอุปาทาน ... ไม่รู้จักตัณหา ... ไม่รู้จักเวทนา ... ไม่รู้จักผัสสะ ... ไม่รู้จักสฬายตนะ ... ไม่รู้จักนามรูป ... ไม่รู้จักวิญญูณ ... ไม่รู้จักสังขาร ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งสังขาร ไม่รู้จักความดับแห่งสังขาร ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นจะสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ หาได้ไม่ แลท่านเหล่านั้นมิได้กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน

ปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๓๕] คุณกรณิคุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้จัก
ชราและมรณะ รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ รู้จักความดับแห่งชราและมรณะ
รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ รู้จักชาติ ... รู้จักภพ ... รู้จัก
อุปาทาน ... รู้จักตัณหา ... รู้จักเวทนา ... รู้จักผัสสะ ... รู้จักสพายตนะ ... รู้จัก
นามรูป ... รู้จักวิญญาณ ... รู้จักสังขาร ... รู้จักเหตุเกิดแห่งสังขาร รู้จักความดับ
แห่งสังขาร รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่า
นั้นแล สมมติได้ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และสมมติได้ว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่
พราหมณ์ และท่านเหล่านั้น ได้กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ
และประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๔๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คุณกรณิคุทั้งหลาย
ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้จักธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่ง
ธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับ
แห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักธรรมเหล่าไหน ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่าไหน ไม่รู้
จักความดับแห่งธรรมเหล่าไหน ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่า
ไหนคือ ไม่รู้จักชราและมรณะ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักปฏิบัติ
ที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักชาติ ... ไม่รู้จักภพ ... ไม่รู้จัก
อุปาทาน ... ไม่รู้จักตัณหา ... ไม่รู้จักเวทนา ... ไม่รู้จักผัสสะ ... ไม่รู้จัก
สพายตนะ ... ไม่รู้จักนามรูป ... ไม่รู้จักวิญญาณ ... ไม่รู้จักสังขาร ไม่รู้จักเหตุ
เกิดแห่งสังขาร ไม่รู้จักความดับแห่งสังขาร ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับ
แห่งสังขาร ชื่อว่าไม่รู้จักธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จัก
ความดับแห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้น จะสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือสมมติว่าเป็น
พราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ หาได้ไม่ และท่านเหล่านั้น มิได้กระทำให้แจ้งซึ่ง
ประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๑] คุณกรณิคุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้จัก
ธรรมเหล่านี้ รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จัก
ปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักธรรมเหล่าไหน รู้จักเหตุเกิดแห่ง
ธรรมเหล่าไหน รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่าไหน รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับ
แห่งธรรมเหล่าไหน คือ รู้จักชราและมรณะ รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ

รู้จักความดับแห่งขราและมรณะ รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งขราและมรณะ
รู้จักชาติ ... รู้จักภพ ... รู้จักอุปาทาน ... รู้จักค้นหา ... รู้จักเวทนา ... รู้จักผัสสะ ...
รู้จักสพยตนะ ... รู้จักนามรูป ... รู้จักวิญญาณ ... รู้จักสังขาร รู้จักเหตุเกิดแห่ง
สังขาร รู้จักความดับแห่งสังขาร รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร ชื่อว่า
รู้จักธรรมเหล่านี้ รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จัก
ปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล
สมมติได้ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และสมมติได้ว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
และท่านเหล่านั้น ได้กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ และ
ประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กัจจान โคตตสูตร

[๔๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระกัจจาน โคตต์ เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ที่เรียกว่า
สัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะชื่อว่า
สัมมาทิฐิ ฯ

[๔๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรกัจจานะ โลกนี้ โดยมากอาศัย
ส่วน ๒ อย่าง คือ ความมี ๑- ๑ ความไม่มี ๒- ๑ ก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดแห่งโลก
ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว ความไม่มีในโลก ย่อมไม่มี เมื่อบุคคลเห็น
ความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว ความมีในโลก ย่อมไม่มี
โลกนี้โดยมากยังพัวพันด้วยอุบายอุปาทานและอภินิเวศ แต่พระอริยสาวก ย่อมไม่
เข้าถึง ไม่ถ้อยมั่น ไม่ตั้งไว้ซึ่งอุบายและอุปาทานนั้น อันเป็นอภินิเวศและอนุสัย
อันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตว่า อัตตาของเรา ดังนี้ ย่อมไม่เคลือบแคลงสงสัยว่า
ทุกข์นั้นแหละ เมื่อบังเกิดขึ้น ย่อมบังเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับ ย่อมดับ พระอริยสาวก
นั้นมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล กัจจานะ
จึงชื่อว่าสัมมาทิฐิ ฯ

[๔๔] ดูกรกัจจานะ ส่วนสุดข้อที่ ๑ นี้ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ส่วนสุด
ข้อที่ ๒ นี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มี ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้
ส่วนสุดทั้ง ๒ นั้นว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย
จึงมีวิญญาณ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้
เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขาร
ดับ วิญญาณจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ธรรมกถีกสูตร

[๔๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ที่เรียกว่าธรรมกถีก ธรรมกถีก ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะชื่อว่าธรรมกถีก ฯ

[๔๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหมาย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับชราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า

@๑. สุตตทักขิ ๒. อัจเจททักขิ

ภิกษุธรรมกถีก ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหมาย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับชราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความหมาย เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นชราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิกษุบรรลุนิพพานในปัจจุบัน ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหมาย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับชาติ ... กภ ... อุปาทาน ... ตัณหา ... เวทนา ... ผัสสะ ... สพายตนะ ... นามรูป ... วิญญาน ... สังขาร ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหมาย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับอวิชชา ควรจะกล่าวว่า ภิกษุธรรมกถีก ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหมาย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับอวิชชา ควรจะกล่าวว่า ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความหมาย เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นอวิชชา ควรจะกล่าวว่า ภิกษุบรรลุนิพพานในปัจจุบัน ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อเจลกัสสปสูตร

[๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ อเจลกัสสปได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ครั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ สถานที่นั้น ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๘] ครั้นแล้ว อเจลกัสสปได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพเจ้าจะขอถามเหตุบางอย่างกะท่านพระโคตม ถ้าท่านพระโคตมจะทรงกระทำโอกาส เพื่อทรงตอบปัญหาแก่ข้าพเจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัสสป ยังมีเวลาจะตอบปัญหา เรากำลังเข้าไปสู่ละแวกบ้าน แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓

อเจลกัสสปก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพเจ้าจะขอถามเหตุบางอย่างกะท่าน พระโคตม ถ้าท่านพระโคตมจะทรงกระทำโอกาส เพื่อทรงตอบปัญหาแก่ข้าพเจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัสสป ยังมีเวลาตอบปัญหา เรากำลังเข้าไปสู่ ละเวกบ้าน ฯ

[๔๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อเจลกัสสปก็ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ก็ข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะถามท่านพระโคตมมากนัก ฯ

ภ. ดูกรกัสสป ท่านจงถามปัญหาตามที่ท่าน जानงไว้เถิด ฯ

ก. ข้าแต่ท่านพระ โคตม ความทุกข์ตนกระทำเองหรือ ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ

ก. ความทุกข์ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ

ก. ความทุกข์ตนกระทำเองด้วย ผู้อื่นกระทำให้ด้วยหรือ ท่าน โคตม ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ

ก. ความทุกข์บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีไช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่น กระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ

ก. ความทุกข์ไม่มีหรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. ความทุกข์ไม่มีหามิได้ ความทุกข์มีอยู่ กัสสป ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์ ฯ

ภ. เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์หามิได้ เรารู้เห็นความทุกข์อยู่ กัสสป ฯ

ก. เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ความทุกข์ตนกระทำเองหรือ ท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ความทุกข์ผู้อื่น กระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป เมื่อข้าพเจ้า ถามว่า ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีไช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ หรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ความทุกข์ไม่มีหรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า ความทุกข์ไม่มีหามิได้ ความทุกข์ มีอยู่ กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ไม่เห็น ความทุกข์ ท่านตรัสว่า เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์หามิได้ เรารู้เห็นความทุกข์ อยู่ กัสสป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงตรัสบอกความทุกข์ แก่ข้าพเจ้า และขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงความทุกข์แก่ข้าพเจ้าด้วย ฯ

[๕๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัสสป เมื่อบุคคลถืออยู่ว่า นั้น ผู้กระทำ นั้นผู้เสวย [ทุกข์] เราจะกล่าวว่า ทุกข์ตนกระทำเองดังนี้ อันนี้เป็น สัสสตทสิฐไป เมื่อบุคคลถูกเวทนาทิ่มแทง [รู้] อยู่ว่าผู้กระทำคนหนึ่ง ผู้เสวย เป็นอีกคนหนึ่ง เราจะกล่าวว่า ทุกข์ผู้อื่นกระทำให้ดังนี้ อันนี้เป็นอุจฺเจททสิฐไป

ดูรก็สสปล ตกาศแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้นว่า เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะวิชานั่นแหละ ด้วยสสารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๕๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อเจลกัสสปได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรม โดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทาง แก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยประสงคฺว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปฉะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ข้าพระ-
*องค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูรก็สสป ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรธีย์ หวังบรรพชา หวังอุปสมบท ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว หวังอยู่ จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่ว่า เราทำความต่างแห่งบุคคล ฯ

อเจลกัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้ที่เคยเป็น อัญญเดียรธีย์หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้วหวังอยู่ จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุไซร้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาส ๔ ปี เมื่อล่วง ๔ ปี ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเถิด ฯ

[๕๒] อเจลกัสสปได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค แล้ว ครั้นท่านกัสสปอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตแน่วแน่ ไม่นานนัก ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ก็ท่านกัสสปได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ติมพรุกขสูตร

[๕๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ปริพาชก ชื่อติมพรุกขะ เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการ ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๕๔] ครั้นแล้ว ดิมพรุกขปริพาชกได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
ท่านพระโคตม สุขและทุกข์ ตนกระทำเองหรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ ฯ

ค. สุขและทุกข์ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ ฯ

ค. สุขและทุกข์ ตนกระทำเองด้วย ผู้อื่นกระทำให้ด้วยหรือ

ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ ฯ

ค. สุขและทุกข์บังเกิดขึ้น เพราะอาศัยการที่มีใจตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่น
กระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ ฯ

ค. สุขและทุกข์ไม่มีหรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. สุขและทุกข์ไม่มีหามิได้ สุขและทุกข์มีอยู่ ดิมพรุกขะ ฯ

ค. ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ไม่เห็นสุขและทุกข์ ฯ

ภ. เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นสุขและทุกข์หามิได้ เราเห็นสุขและทุกข์อยู่

ดิมพรุกขะ ฯ

ค. เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม สุขและทุกข์ตนกระทำเอง
หรือท่านตรัสว่า อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและทุกข์
ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ
เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและทุกข์ตนกระทำเองด้วย ผู้อื่นกระทำให้ด้วยหรือ ท่าน
พระโคตม ท่านตรัสว่า อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและทุกข์
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีใจตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ หรือท่าน
พระโคตม ท่านตรัสว่า อย่ากล่าวอย่างนั้น ดิมพรุกขะ เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและ
ทุกข์ไม่มีหรือ ท่านตรัสว่า สุขและทุกข์ไม่มีหามิได้ สุขและทุกข์มีอยู่ ดิมพรุกขะ
เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ไม่เห็นสุขและทุกข์
ท่านตรัสว่า เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นสุขและทุกข์หามิได้ เราเห็นสุขและทุกข์อยู่
ดิมพรุกขะ ขอท่านพระโคตมจงตรัสบอกสุขและทุกข์แก่ข้าพเจ้า ขอท่านพระโคตม
จงทรงแสดงสุขและทุกข์แก่ข้าพเจ้า ฯ

[๕๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรดิมพรุกขะ เมื่อบุคคลถืออยู่ว่า
นั่นเวทนา นั่นผู้เสวย [เวทนา] ดังนี้ แต่เราไม่กล่าวอย่างนี้ว่า สุขและทุกข์
ตนกระทำเอง เมื่อบุคคลถูกเวทนาทิ่มแทง [รู้] อยู่ว่าเวทนาอย่างหนึ่ง ผู้เสวย
[เวทนา] เป็นอีกคนหนึ่ง ดังนี้ แต่เราไม่กล่าวอย่างนี้ว่า สุขและทุกข์ผู้อื่น
กระทำให้ ดูกรดิมพรุกขะ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุด
ทั้งสองนั้นว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมี

วิญญาน ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะ
อวิชชาอันแหละดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ
วิญญานจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๕๖] พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ดิมพุกขปริพาชกได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่าน
พระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมโดย
อเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคลลหายของทีครว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คน
หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยประสงคฺว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปฉนั้น
ข้าพระองค์ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอ
ท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิตจำเดิมแต่-
*วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. พาลบัณฑิตสูตร

[๕๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
กายนี้ของคนพาล ผู้อันอวิชชาหุ้มห่อแล้ว ประกอบด้วยตัณหา เกิดขึ้นแล้ว
อย่างนี้ กายนี้ด้วย นามรูปในภายนอกด้วย ย่อมมีด้วยประการดังนี้ เพราะอาศัย
กายและนามรูปทั้งสองนี้ จึงเกิดผัสสะ สพายตนะ ซึ่งทั้งสองอย่างนั้นหรือแต่
อย่างใดอย่างหนึ่ง ถูกต้องคนพาล เป็นเหตุให้เสวยสุขและทุกข์ กายนี้ของบัณฑิต
ผู้อันอวิชชาหุ้มห่อแล้วประกอบด้วยตัณหา เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ กายนี้ด้วย นามรูป
ในภายนอกด้วย ย่อมมีด้วยประการดังนี้ เพราะอาศัยกายและนามรูปทั้งสองนี้
จึงเกิดผัสสะ สพายตนะ ซึ่งทั้งสองอย่างนั้นหรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถูกต้อง
บัณฑิต เป็นเหตุให้เสวยสุขและทุกข์ ฯ

[๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนั้น จะแปลกกันอย่างไร จะมีอธิบาย
อย่างไร จะต่างกันอย่างไร ระหว่างบัณฑิตกับพาล พวกภิกษุกราบทูลว่า พระพุทธ-
*เจ้าข้า ธรรมของพวกข้าพระองค์มีพระผู้มีพระภาคเป็นเดิม มีพระผู้มีพระภาค
เป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ขอประทานพระวโรกาส เนื้อความแห่ง
พระภาษิตนี้ แจ่มแจ้งแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์เดียว ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแต่
พระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นพวกเธอจงฟัง
จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุพวกนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๕๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้ของคนพาล
ผู้ถูกอวิชชาไคหุ้มห่อแล้ว และประกอบแล้วด้วยตัณหาใด เกิดขึ้นแล้ว อวิชชานั้น
คนพาลยังละไม่ได้ และตัณหานั้นยังไม่สิ้นไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคนพาล

ไม่ได้ประพติพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เหตุนั้น เมื่อตายไป
คนพาลย่อมเข้าถึงกาย เมื่อเขาเข้าถึงกายชื่อว่ายังไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสก-
*ปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า ยังไม่พ้นไปจากทุกข์ กายนี้ของบัณฑิต
ผู้ถูกวิชาไคหุ้มห่อแล้ว และประกอบด้วยคันหาไค เกิดขึ้นแล้ว อวิชชานั้น
บัณฑิตละได้แล้วและคันหานั้นสิ้นไปแล้ว ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะว่าบัณฑิตได้
ประพติพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เหตุนั้น เมื่อตายไป บัณฑิต
ย่อมไม่เข้าถึงกาย เมื่อเขาไม่เข้าถึงกาย ชื่อว่าย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ
โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมพ้นจากทุกข์ อันนี้เป็นความ
แปลกกัน อันนี้เป็นอธิบาย อันนี้เป็นความต่างกันของบัณฑิตกับคนพาล กล่าวคือ
การอยู่ประพติพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. ปัจจัยสูตร

[๖๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราจักแสดงปฏิจกสัมปทา และธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง
ธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาค
แล้ว ฯ

[๖๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่ปฏิจกสัมปทา
เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ พระตถาคต
ทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ชาติอันนั้น คือ รัมมฐิติ ๑-
รัมมนิยาม ๒- อิทัปปัจจย ๓- ก็ยังดำรงอยู่ พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ย่อมตรัสรู้ทั่วถึงซึ่ง
ชาติอันนั้น ครั้นแล้ว ย่อมตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก
กระทำให้ตื่น และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดู ดังนี้ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมี
ชราและมรณะ ... เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ... เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมี
ภพ ... เพราะคันหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ... เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีคันหา ...
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ... เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ...
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ ... เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนาม
รูป ... เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ ... เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมี
สังขาร พระตถาคตทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ชาติอันนั้น
คือ รัมมฐิติ รัมมนิยาม อิทัปปัจจย ก็ยังดำรงอยู่ พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ย่อมตรัสรู้
ทั่วถึงซึ่งชาติอันนั้น ครั้นแล้วย่อมตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย
จำแนก กระทำให้ตื่น และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดู ดังนี้ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย
จึงมีสังขาร ภิกษุทั้งหลาย ความจริงแท้ ความไม่คลาดเคลื่อน ความไม่เป็นอย่างอื่น
มูลเหตุอันแน่นอนในชาติอันนั้น ดังพรรณนามาจะนี้แล เราเรียกว่าปฏิจกสัมปทา

[๖๒] คุณกริขุทั้งหลาย ก็กรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นเป็นไฉน คุณกริขุ
ทั้งหลาย ขราและมรณะเป็นของไม่เที่ยง อันปัจจัยประชุมแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น
มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา ชาติ ... ภพ ... อุปาทาน ...
ตัณหา ... เวทนา ... ผัสสะ ... สพายตนะ ... นามรูป ... วิญญาณ ... สังขาร ...
อวิชชา เป็นของไม่เที่ยง อันปัจจัยประชุมแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป
เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา คุณกริขุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า
ธรรมอาศัยกันเกิดขึ้น ฯ

@๑. ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ๒. ความแน่นอนของธรรมดา ๓. มูลเหตุอันแน่นอน

@ซิลเดอส์

[๖๓] คุณกริขุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกเห็นด้วยดีซึ่งปฏิจสมุป-
*บาทนี้ และกรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นเหล่านี้ ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว
เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นจักแล่นเข้าถึงที่สุดเบื้องต้นว่า ในอดีตกาลเราได้เป็นหรือหนอ
ในอดีตกาลเราได้เป็นอะไรหนอ ในอดีตกาลเราได้เป็นอย่างไรหนอ ในอดีตกาล
เราได้เป็นอะไร แล้วได้มาเป็นอะไรหนอ หรือว่าจักแล่นเข้าถึงที่สุดเบื้องปลายว่า
ในอนาคตกาลเราจักเป็นหรือหนอ ในอนาคตกาลเราจักเป็นอะไรหนอ ในอนาคต
กาลเราจักเป็นอย่างไรหนอ ในอนาคตกาลเราจักเป็นอะไร แล้วจึงจักเป็นอะไร
หนอ หรือว่าจักยังมีความสงสัยในปัจจุบันกาลเป็นภายใน ณ บัดนี้ว่า เราเป็น
อยู่หรือหนอ หรือไม่เป็นอยู่หนอ เราเป็นอะไรอยู่หนอ เราเป็นอย่างไรอยู่หนอ
สัตว์นี้มาแต่ไหนหนอ เขาก็จักไปในที่ไหน ดังนี้ ข้อนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เพราะ
เหตุไร เพราะว่าอริยสาวกเห็นด้วยดีแล้วซึ่งปฏิจสมุปบาท และกรรมที่อาศัย
กันเกิดขึ้นเหล่านี้ ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริง ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

อาหารวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑ อาหารสูตร ๒ ผักกุนสูตร ๓ สมณพราหมณสูตรที่ ๑

๔ สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๕ กัจจานโคตตสูตร ๖ ธรรมกถิก

สูตร ๗ อเจลกัสสปสูตร ๘ ติมพรุกขสูตร ๙ พาลบัณฑิตสูตร

๑๐ ปัจจัยสูตร ฯ

ทสพลวรรคที่ ๑

๑. ทสพลสูตรที่ ๑

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คุณกริขุ

ทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยทสพลญาณ และจตุเวสารัชชญาณ จึงปฏิญาณฐานะ
ของผู้เฝ้าอาภรณ์ บันลือสีนาคาในบริษัททั้งหลาย ยังพรหมจักรให้เป็นไปว่า ดังนี้รูป
ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความ
เกิดขึ้นแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา
ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขารทั้งหลาย ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขารทั้งหลาย
ดังนี้ความดับแห่งสังขารทั้งหลาย ดังนี้วิญญูญาณ ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญูญาณ
ดังนี้ความดับแห่งวิญญูญาณ ด้วยเหตุนี้ เมื่อปัจจยนี้มีอยู่ ผลนี้ย่อมมี เพราะการ
บังเกิดขึ้นแห่งปัจจยนี้ ผลนี้จึงบังเกิดขึ้น เมื่อปัจจยนี้ไม่มีอยู่ ผลนี้ย่อมไม่มี
เพราะการดับแห่งปัจจยนี้ ผลนี้จึงดับ ข้อนี้คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจย จึงมี
สังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจย จึงมีวิญญูญาณ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมด
นี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ก็เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญูญาณจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ทสพลสูตรที่ ๒

[๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยทสพลญาณ และจตุเวสารัชชญาณ จึงปฏิญาณ
ฐานะของผู้เฝ้าอาภรณ์ บันลือสีนาคาในบริษัททั้งหลาย ยังพรหมจักรให้เป็นไปว่า
ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความ
เกิดขึ้นแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่ง
สัญญา ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขารทั้งหลาย ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่ง
สังขารทั้งหลาย ดังนี้ความดับแห่งสังขารทั้งหลาย ดังนี้วิญญูญาณ ดังนี้ความเกิดขึ้น
แห่งวิญญูญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญูญาณ ด้วยเหตุนี้ เมื่อปัจจยนี้มีอยู่ ผลนี้ย่อมมี
เพราะการบังเกิดขึ้นแห่งปัจจยนี้ ผลนี้จึงบังเกิดขึ้น เมื่อปัจจยนี้ไม่มีอยู่ ผลนี้
ย่อมไม่มี เพราะการดับแห่งปัจจยนี้ ผลนี้จึงดับ ข้อนี้คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจย
จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจย จึงมีวิญญูญาณ ... ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ก็เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญูญาณจึงดับ ... ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ ทำให้ตื่นแล้ว
เปิดเผยแล้ว ประกาศแล้ว ตัดสมณะชีวีแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้บวช

ด้วยศรัทธา สมควรแท้เพื่อปรารภความเพียรในธรรมอันเรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ ทำให้ตื่น เปิดเผย ประกาศ ตัดสมณะจีวรแล้ว ด้วยความตั้งใจว่า หนั่ง เอ็น และ กระดูจงเหลืออยู่ เนื้อเลือดในสรีระของเราจงเหือดแห้งไปก็ตามที่ อิฐผลใดที่จะพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษ ยังไม่บรรลุอิฐผลนั้น จักไม่หยุดความเพียร ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เกียจคร้านอาภีธรรมด้วยธรรมอันเป็นบาปอกุศล ย่อมอยู่เป็นทุกข์ และ ย่อมยังประโยชน์ของคนอันใหญ่ให้เสื่อมเสีย ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลผู้ปรารภความเพียร ผู้สัจจากธรรมอันเป็นบาปอกุศล ย่อมอยู่เป็นสุข และ ยังประโยชน์ของคนอันใหญ่ให้บริบูรณ์ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การบรรลุธรรมอันเลิศ ด้วยธรรมอันเลว ย่อมมีไม่ได้ แต่ว่าการบรรลุธรรมอันเลิศย่อมมีได้ด้วยธรรมอันเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ผ่องใส ควรดื่ม เพราะพระศาสดาอยู่พร้อมหน้าแล้ว ฯ

[๖๓] เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า บรรพชาของเราทั้งหลายนี้ จักไม่ตำราวม ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร พวกเราบริโภคจิรวินิบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริกขาร ของชนเหล่าใด สักการะเหล่านั้น ของชนเหล่านั้น จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะเราทั้งหลาย ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อุปนิสสูตร

[๖๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรารู้อยู่ เห็นอยู่ เราจึงกล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เมื่อเราไม่รู้ไม่เห็น เราก็มิได้กล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรารู้ เราเห็นอะไรเล่า ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายย่อมมี เมื่อเรารู้ เราเห็นว่า ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ... ดังนี้เวทนา ... ดังนี้สัญญา ... ดังนี้สังขารทั้งหลาย ... ดังนี้วิญญาณ ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายย่อมมี ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรารู้ เราเห็นอย่างนี้แล ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายย่อมมี ฯ

[๖๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมเป็นที่สิ้นไป ๑- เกิดขึ้นแล้ว ญาณ

(a)๑. อรรถาธิบาย

[illegible]

ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งอุปาทาน ควรกล่าวว่า ดัณหา
คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งดัณหาว่า มีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มี
เหตุที่อิงอาศัย คูภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งดัณหา
ควรกล่าวว่า เวทนา คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งเวทนาว่ามีเหตุที่อิงอาศัย
มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย คูภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัย
แห่งเวทนา ควรกล่าวว่า ผัสสะ คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งผัสสะว่า
มีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย คูภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า
เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งผัสสะ ควรกล่าวว่า สพายตนะ คูภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวแม้ซึ่งสพายตนะว่า มีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย คู
ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งสพายตนะ ควรกล่าวว่า นามรูป
คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งนามรูปว่า มีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มี
เหตุที่อิงอาศัย คูภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งนามรูป
ควรกล่าวว่า วิญญาณ คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม้ซึ่งวิญญาณว่า มีเหตุที่
อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย คูภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุ
ที่อิงอาศัยแห่งวิญญาณ ควรกล่าวว่า สังขารทั้งหลาย คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าว
แม้ซึ่งสังขารทั้งหลายว่า มีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่าไม่มีเหตุที่อิงอาศัย คู
ภิกษุทั้งหลาย กิเอะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งสังขารทั้งหลาย ควรกล่าวว่า
อวิชชา ด้วยเหตุดังนี้แล ภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นที่อิงอาศัย
วิญญาณมีสังขารเป็นที่อิงอาศัย นามรูปมีวิญญาณเป็นที่อิงอาศัย ผัสสะมี
สพายตนะเป็นที่อิงอาศัย เวทนามผัสสะเป็นที่อิงอาศัย ดัณหามีเวทนาเป็นที่
อิงอาศัย อุปาทานมีดัณหาเป็นที่อิงอาศัย ภพมีอุปาทานเป็นที่อิงอาศัย ชาตมิกภ
เป็นที่อิงอาศัย ทุกข์มีชาติเป็นที่อิงอาศัย ศรัทธามีทุกข์เป็นที่อิงอาศัย ความ
ปราโมทย์มีศรัทธาเป็นที่อิงอาศัย ปิติมีปราโมทย์เป็นที่อิงอาศัย ปัสสัทธิมีปิติ
เป็นที่อิงอาศัย สุขมีปัสสัทธิเป็นที่อิงอาศัย สมามิสุขเป็นที่อิงอาศัย ยถากุตญาณ
ทัสสนะมีสมามิสุขเป็นที่อิงอาศัย นิพพิทามยถากุตญาณทัสสนะเป็นที่อิงอาศัย วิราคะ
มีนิพพิทาเป็นที่อิงอาศัย วิมุตติมีวิราคะเป็นที่อิงอาศัย ญาณในธรรมเป็นที่สิ้นไป
มีวิมุตติเป็นที่อิงอาศัย ฯ

[๗๐] คูภิกษุทั้งหลาย เมื่อฝนเมล็ดใหญ่ตกอยู่บนยอดภูเขา น้ำนั้น
ไหลไปตามที่ลุ่ม ยังชอกเขา ระแหง และห้วยให้เต็ม ชอกเขา ระแหง และห้วย
ทั้งหลายเต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมยังหนองทั้งหลายให้เต็ม หนองทั้งหลายเต็มเปี่ยมแล้ว
ย่อมยังบึงทั้งหลายให้เต็ม บึงทั้งหลายเต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมยังแม่น้ำน้อยๆ ให้เต็ม
แม่น้ำน้อยๆ เต็มเปี่ยมแล้ว ย่อมยังแม่น้ำใหญ่ๆ ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่ๆ เต็ม
เปี่ยมแล้ว ย่อมยังมหาสมุทรให้เต็ม แม้ฉนใด คูภิกษุทั้งหลาย สังขาร
ทั้งหลายมีอวิชชาเป็นที่อิงอาศัย ฯ๗๑ ญาณในธรรมเป็นที่สิ้นไป มีวิมุตติเป็นที่

อิงอาศัย กันนั้นเหมือนกันแล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อัญญตติยสูตร

[๗๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนุ่งแล้ว ถือบาตร และจีวรเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตร ได้มีความคิดดังนี้ว่า เวลานี้ยังเช้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ อย่างกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เถิด ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ครั้นแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๗๒] ท่านพระสารีบุตรพอนั่งเรียบร้อยแล้ว พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ได้กล่าวกะท่านดังนี้ว่า ดูกรท่านสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อมบัญญัติ ว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อม บัญญัติว่า ทุกข์เกิดขึ้นเอง เพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ ดูกรท่านสารีบุตร ก็ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระสมณโคตมกล่าวไว้อย่างไร บอกไว้ อย่างไร พวกข้าพเจ้าพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่พระสมณโคตม กล่าวแล้ว จะไม่กล่าวคู่พระสมณโคตมด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควร แก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะ ดิเตยนได้ ฯ

[๗๓] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า ทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะ เกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่กล่าวคู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้ง การคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่ถึงฐานะอันวิญญูชนจะดิเตยนได้ ดูกรท่าน ทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรม บัญญัติว่า ตนทำเอง ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณ-
*พราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็น ปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเองด้วย ผู้อื่น ทำให้ด้วย ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าว กรรมบัญญัติว่าเกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรท่านทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวก-

*สมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขา
ยอมเสวยทุกข์ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรม
บัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขายอมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะ
ที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย
ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขายอมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้ ถึง
พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่
มิใช่ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ เว้นผัสสะเสีย เขายอมเสวยทุกข์ดังนี้
ก็มีฐานะจะมีได้ ดังนี้ ฯ

[๗๔] ท่านพระอานนที่ได้ยินท่านพระสารีบุตรสนทนาปราศรัยกับพวก-

*ปริพาชกอัญญเดียรธีย์เหล่านั้นแล้ว ครั้งนั้น ท่านพระอานนที่เกี่ยวพันบาตใน
พระนครราชคฤห์ ในกาลภายหลังกตกลับจากบาตแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูล
ถ้อยคำสนทนาของท่านพระสารีบุตรกับพวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ซึ่งได้มีมาแล้ว
ทั้งหมดแด่พระผู้มีพระภาค ฯ

[๗๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละๆ อานนทฺ ตามที่สารีบุตรพยากรณ์
ชื่อว่าพยากรณ์โดยชอบ ดูกรอานนทฺ เรากล่าวว่าทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น
ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่า
เป็นผู้กล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวต่อเราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรม
สมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชน
จะติเตียนได้ ดูกรอานนทฺ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่ง
เป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่าตนทำเอง ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่
พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะ
ผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง
ด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณ-
*พราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มิใช่ตนเองกระทำ มิใช่
ผู้อื่นกระทำ ก็ย่อมเกิด เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรอานนทฺ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น
พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย
เขายอมเสวยทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าว
กรรมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขายอมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีใ
ฐานะที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง
ด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขายอมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้
ถึงพวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการ
ที่มิใช่ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ เว้นผัสสะเสีย เขายอมเสวยทุกข์ดังนี้
ก็มีฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๗๖] ดุรอาณนท สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้
กรุงราชคฤห์นั้นแหละ ครั้งนั้นแล อาณนท ในเวลาเช้า เรานุ่งแล้ว ถือบาตรและ
จีวรเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ดุรอาณนท เรานั้นได้คิดดังนี้ว่า เวลานี้
ยังเช้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ อย่างกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปยัง
อารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เถิด ครั้งนั้นแล อาณนท เราได้เข้าไปยัง
อารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ครั้นแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับปริพาชก-
*อัญญเดียรถีย์เหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง ดุรอาณนท พอเรานั่งเรียบร้อยแล้ว พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์
เหล่านั้นได้กล่าวกะเราดังนี้ว่า ท่านพระโคตม มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าว
กรรมย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เป็นผู้กล่าว
กรรมย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าวกรรม
ย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวก-
*หนึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโทษตนเอง
กระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ ในวาทะทั้ง ๔ นี้ ท่านพระโคตมกล่าวไว้อย่างไร บอกไว้
อย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่ท่าน
พระโคตมกล่าวแล้ว จะไม่กล่าวคู่ท่านพระโคตมด้วยคำไม่จริง และพึงพยากรณ์ธรรม
สมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะ
ติเตียนได้ ดุรอาณนท เมื่อพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นกล่าวแล้วอย่างนี้
เราได้กล่าวกะพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นดังนี้ว่า ดุรท่านทั้งหลาย เรา
กล่าวว่าทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้
จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวคู่เราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์
ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอัน
วิญญูชนจะติเตียนได้ ดุรท่านทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกข์ที่พวก-
*สมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้
ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติ
ว่า ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่
พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโทษตนเอง
กระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดุรท่านทั้งหลาย
ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง
เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ พวกสมณพราหมณ์ซึ่ง
เป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์
ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า
ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มี

ฐานะที่จะมีได้ ถึงพวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีใจตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อม เสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๗๗] ท่านพระอานนทกราบทูลว่า น้าอัสจรรยพระเจ้าน้า ไม่เคยมี พระเจ้าข้า ในการที่เนื้อความทั้งหมดจักเป็นอรรถอันพระองค์ตรัสแล้วด้วยบทๆ เดียว เนื้อความนี้ เมื่อกล่าวโดยพิสดารจะเป็นอรรถอันลึกซึ้งด้วย เป็นอรรถมี กระแสความอันลึกซึ้งด้วย พึงมีไหมหนอ พระเจ้าข้า ดูกรอานนท ถ้ากระนั้น เนื้อความในเรื่องนี้จึงแจ่มแจ้งกะเธอเองเกิด ฯ

[๗๘] ท่านพระอานนทกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชน เหล่าอื่นจะพึงถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท ขราและมรรณะมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านทั้งหลาย ขราและมรรณะมีชาติ เป็นเหตุ มีชาติเป็นที่ตั้งขึ้น มีชาติเป็นกำเนิด มีชาติเป็นแดนเกิด ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นพึงถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท ก็ชาติเล่า มี อะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านทั้งหลาย ชาติมีภพ เป็นเหตุ มีภพเป็นที่ตั้งขึ้น มีภพเป็นกำเนิด มีภพเป็นแดนเกิด ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นพึงถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท ก็ภพเล่ามีอะไร เป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านทั้งหลาย ภพมี อุปาทานเป็นเหตุ มีอุปาทานเป็นที่ตั้งขึ้น มีอุปาทานเป็นกำเนิด มีอุปาทานเป็น แดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นพึงถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท ก็อุปาทานเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็น กำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์ อย่างนี้ว่า อุปาทานมีตัณหาเป็นเหตุ มีตัณหาเป็นที่ตั้งขึ้น มีตัณหาเป็นกำเนิด มี ตัณหาเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นพึงถามข้าพระองค์ อย่างนี้ว่า ท่านอานนท ก็ตัณหาเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไร เป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึง พยากรณ์อย่างนี้ว่า ตัณหา มีเวทนาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นที่ตั้งขึ้น มีเวทนาเป็น กำเนิด มีเวทนาเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นพึง ถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท ก็เวทนาเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็น ที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ ถูกถาม อย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านทั้งหลาย เวทนามีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นที่ตั้งขึ้น มีผัสสะเป็นกำเนิด มีผัสสะเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์ว่า ท่านอานนท์ ก็ผัสสะเล่า มีอะไร
เป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้
ข้าพระองค์ ถูกถามอย่างนี้แล้ว ฟังพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านทั้งหลาย ผัสสะ
มีสพายตนะเป็นเหตุ มีสพายตนะเป็นที่ตั้งขึ้น มีสพายตนะเป็นกำเนิด มี
สพายตนะเป็นแดนเกิด ดูกรท่านทั้งหลาย ก็เพราะผัสสาตนะ ๖ นั้นแหละดับ
ด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะ
เวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกะปริเทวทุกข-
*โทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกถามแล้วอย่างนี้ ฟังพยากรณ์อย่างนี้
ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ภูมิขสูตร

[๗๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่านพระภูมิขะ
ออกจากที่เรือน เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้สนทนาปราศรัยกับ
ท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า ท่าน
สารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ตน
ทำเอง อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์
ผู้อื่นทำให้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ตน
ทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อม
บัญญัติว่า สุขและทุกข์เกิดขึ้นเอง เพราะอาศัยการที่มีใจตนเองกระทำ มีใจผู้อื่น
กระทำให้ ท่านสารีบุตร ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายตรัสไว้
อย่างไร ครัสบอกลวैया่างไร พวกเราพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าว
ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว จะไม่ฟังกล่าวคู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และ
พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่ฟังถึงฐานะ
อันวิญญูชนจะติเตียนได้ ฯ

[๗๖] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรอาวุโส พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
สุขและทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น สุขและ
ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มี
พระภาคตรัสแล้ว ไม่กล่าวคู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรม
สมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่ฟังถึงฐานะอันวิญญูชน
จะติเตียนได้ ดูกรอาวุโส ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์

ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ฯลฯ แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ ก็ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรอาวุโส ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยสุขและทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยสุขและทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๘๑] ท่านพระอานนท์ ได้ยิน ท่านพระสารีบุตร สนทนาปราศรัย กับท่านพระภูมิชะ ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทูลถ้อยคำสนทนา ของท่าน พระสารีบุตร กับท่าน พระภูมิชะ เท่าที่มีมาแล้ว ทั้งหมด แด่พระผู้มีพระภาค ฯ

[๘๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ฯ อานนท์ ตามที่สารีบุตรพยากรณ์ชื่อว่าพึงพยากรณ์โดยชอบ ดูกรอานนท์ เรากล่าวว่าสุขและทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะเชื่อว่าเป็นอันกล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ดูกรอานนท์ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ฯลฯ แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ ก็ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรอานนท์ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยสุขและทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ พวกสมณ-
*พราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า สุขและทุกข์เกิดขึ้น เพราะอาศัยการที่ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยสุขและทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๘๓] ดูกรอานนท์ เมื่อกายมีอยู่ สุขและทุกข์อันเป็นภายในย่อมบังเกิดขึ้น เพราะความจงใจทางกายเป็นเหตุ เมื่อวาจามีอยู่ สุขและทุกข์อันเป็นภายใน ย่อมบังเกิดขึ้น เพราะความจงใจทางวาจาเป็นเหตุ หรือว่า เมื่อใจมีอยู่ สุขและทุกข์อันเป็นภายใน ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความจงใจทางใจเป็นเหตุ ดูกรอานนท์ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยนั้นแหละ บุคคลย่อมปรุงแต่งกายสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น ด้วยตนเองบ้าง บุคคลย่อมปรุง

แต่งกายสังฆาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น เพราะผู้อื่น
บ้าง บุคคลรู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งกายสังฆาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็น
ภายในเกิดขึ้นบ้าง บุคคลไม่รู้รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งกายสังฆารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุข
และทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง ดูกรอานนท์ บุคคลย่อมปรุ้งแต่งวีสังขารซึ่ง
เป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง บุคคลย่อมปรุ้งแต่ง
วีสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นเพราะผู้อื่นบ้าง บุคคล
รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งวีสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น
บ้าง บุคคลไม่รู้รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งวีสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อัน
เป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง ดูกรอานนท์ บุคคลย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร ซึ่งเป็น
ปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง บุคคลย่อมปรุ้งแต่ง
มโนสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นเพราะผู้อื่นบ้าง
บุคคลรู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายใน
เกิดขึ้นบ้าง บุคคลไม่รู้รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุข
และทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง ดูกรอานนท์ อวิชาแทรกอยู่แล้วในธรรม
เหล่านี้ ฯ

[๘๔] ดูกรอานนท์ ก็เพราะอวิชาดับด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ กายซึ่ง
เป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี วาจาซึ่งเป็นปัจจัยให้สุข
และทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นจึงไม่มี ใจซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็น
ภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี เจต [ความจงใจเป็นเหตุของกรรม] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและ
ทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นจึงไม่มี วัตถุ [ความจงใจอันเป็นที่ประคิษฐาน] ซึ่งเป็น
ปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี อายตนะ [ความจงใจอัน
เป็นปัจจัย] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี หรือ
อิทธิณ [ความจงใจอันเป็นเหตุ] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายใน
เกิดขึ้น จึงไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อุปวาณสูตร

[๘๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระอุปาณะได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

[๘๖] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระอุปาณะได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์
ตนทำเอง ส่วนสมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ มีสมณ-
*พราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย มีสมณ

พราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีไช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างไร ตรัสบอกไว้อย่างไร ข้าพระองค์พยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว จะไม่กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และจะพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ฯ

[๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอุปวาณะ เรากล่าวทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่า เป็นอันกล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวต่อเราด้วยคำไม่จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ดูกรอุปวาณะ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกข์ที่พวกสมณ-
*พราหมณ์บัญญัติว่า ตนทำเอง ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ฯลฯ แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์บัญญัติว่า เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีไช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ ก็ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรอุปวาณะ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์บัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ พวกสมณพราหมณ์บัญญัติว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีไช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปัจจัยสูตร

[๘๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ๑-
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ชราและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่ห่อหมกแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชรา ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความทำลาย ความอันตราย มฤตยู ความตาย กาลกิริยา ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่ามรณะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชราและมรณะดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่าชราและมรณะ เพราะชาติเกิด ชราและมรณะจึงเกิด เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับชราและมรณะ ดูกร

ภิกขุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็ภพเป็นไฉน ฯลฯ ดูกร
ภิกขุทั้งหลาย ก็อุปาทานเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็ตัณหาเป็นไฉน ฯลฯ
ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็ผัสสะเป็นไฉน
ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็สพายตนะเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็นามรูป
เป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็วิญญาณเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกขุทั้งหลาย
ก็สังขารทั้งหลายเป็นไฉน ดูกรภิกขุทั้งหลาย สังขาร ๑ ประการ เหล่านี้คือ
กายสังขาร ๑ วจิตสังขาร ๑ จิตตสังขาร ๑ นี้เรียกว่าสังขาร เพราะอวิชชาเกิด
สังขารจึงเกิด เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้นคือ
ความเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑
พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับ
สังขาร ฯ

@๑. เหมือนข้อ ๔-๕

[๕๐] ดูกรภิกขุทั้งหลาย ในกาลใดแล อริยสาวกผู้ทั่วถึงปัจจัยอย่างนี้
รู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งปัจจัยอย่างนี้ รู้ทั่วถึงความดับแห่งปัจจัยอย่างนี้ รู้ทั่วถึงข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งปัจจัยอย่างนี้ ดูกรภิกขุทั้งหลาย ในกาลนั้น อริยสาวก
นี้เราเรียกว่า เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทวิปั๋ง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทศนะปั๋ง เป็นผู้มา
ถึงสัทธรรมนี้ปั๋ง เห็นสัทธรรมนี้ปั๋ง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสกขะปั๋ง
เป็นผู้ประกอบด้วยวิชาอันเป็นเสกขะปั๋ง เป็นผู้บรรลุละแผล แห่งธรรมปั๋ง
เป็นพระอริยะมีปัญญาเครื่องชำระแกลสปั๋ง ว่าอยู่ชดประค่อมตนิพพานปั๋ง ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ภิกขุสูตร

[๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์
นี้ว่า ดูกรภิกขุทั้งหลาย ภิกขุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงขรามณะ ย่อมรู้ทั่วถึง
เหตุเกิดแห่งขรามณะ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งขรามณะ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติ
ให้ถึงความดับแห่งขรามณะ ย่อมรู้ทั่วถึงชาติ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงภพ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่ว
ถึงอุปาทาน ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงตัณหา ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงเวทนา ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึง
ผัสสะ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสพายตนะ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงนามรูป ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึง
วิญญาณ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสังขารทั้งหลาย ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมรู้
ทั่วถึงความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร ฯ

[๕๒] ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็ขราและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะ
ของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความ
แก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าขรา ความ
เคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความทำลาย ความอันตรายาน มฤตยู ความตาย

กาลกิริยา ความแตกแห่งขั้นชัฏ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์
จากหมู่มัตถ์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่ามรณะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชรา
และมรณะดังพรรณนามานี้ เรียกว่าชรามรณะ เพราะชาติเกิด ชรามรณะจึงเกิด
เพราะชาติดับ ชรามรณะจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็นชอบ ๑
ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายามชอบ
๑ ระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับชรามรณะ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภพเป็นไฉน ฯลฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุปาทานเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหาเป็นไฉน
 ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผัสสะเป็นไฉน
 ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สพายตนะเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็นามรูป
เป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็วิญญาณเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็
สังขารเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขาร ๑ ประการเหล่านี้ คือ กายสังขาร ๑
วจีสังขาร ๑ จิตตสังขาร ๑ นี้เรียกว่าสังขาร เพราะอวิชชาเกิด สังขารจึงเกิด
เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็นชอบ ๑
 ฯลฯ ความตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับสังขาร ฯ

[๕๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล ภิกษุย่อมรู้ทั่วถึงชรามรณะ
อย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งชรามรณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งชรา
มรณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชรามรณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่ว
ถึงชาติอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงภพอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงอุปาทานอย่างนี้ ฯลฯ
ย่อมรู้ทั่วถึงตัณหาอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงผัสสะ
อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสพายตนะอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงนามรูปอย่างนี้ ฯลฯ
ย่อมรู้ทั่วถึงวิญญาณอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสังขารทั้งหลายอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึง
เหตุเกิดแห่งสังขารอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลนั้น ภิกษุนี้
เรากล่าวว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิวี่บ้าง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทศนะบ้าง เป็นผู้มาถึง
สังขารมณีบ้าง เห็นสังขารมณีบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสกขะบ้าง
เป็นผู้ประกอบด้วยวิชชาอันเป็นเสกขะบ้าง เป็นผู้บรรลุกระแสแห่งธรรมบ้าง
เป็นพระอริยะมีปัญญาเครื่องชำระเกสกเลสบ้าง ว่าอยู่ชิดประค่อมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๕๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่กำหนดรู้
ชรามรณะ ย่อมไม่กำหนดรู้เหตุเกิดแห่งชรามรณะ ย่อมไม่กำหนดรู้ความดับแห่ง

ชราภรณ์ ย่อมไม่กำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราภรณ์ ย่อมไม่กำหนด
รู้ชาติ ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้ภพ ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้อุปาทาน ฯลฯ ย่อมไม่
กำหนดรู้ต้นหา ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้เวทนา ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้ผัสสะ ฯลฯ
ย่อมไม่กำหนดรู้สพายตนะ ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้นามรูป ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้
วิญญาณ ฯลฯ ย่อมไม่กำหนดรู้สังขารทั้งหลาย ย่อมไม่กำหนดรู้เหตุเกิดแห่ง
สังขาร ย่อมไม่กำหนดรู้ความดับแห่งสังขาร ย่อมไม่กำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับแห่งสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้ ย่อมไม่ได้รับสมมติ
ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
อนึ่ง ท่านเหล่านี้ จะทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะหรือประโยชน์
แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ได้ ฯ

[๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น

ย่อมกำหนดรู้ชราภรณ์ ย่อมกำหนดรู้เหตุเกิดแห่งชราภรณ์ ย่อมกำหนดรู้ความ
ดับแห่งชราภรณ์ ย่อมกำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราภรณ์ ย่อมกา-
*หนดรู้ชาติ ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้ภพ ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้อุปาทาน ฯลฯ ย่อมกำหนด
รู้ต้นหา ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้เวทนา ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้ผัสสะ ฯลฯ ย่อมกำหนด
รู้สพายตนะ ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้นามรูป ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้วิญญาณ ฯลฯ ย่อม
กำหนดรู้สังขารทั้งหลาย ย่อมกำหนดรู้เหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมกำหนดรู้ความดับ
แห่งสังขาร ย่อมกำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้แล ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และ
ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่ง
ประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญา
อันรู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๕๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ย่อมไม่รู้ทั่วถึงชรา
ภรณ์ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงเหตุเกิดชราภรณ์ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงความดับแห่งชราภรณ์
ย่อมไม่รู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชราภรณ์ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
จักล่วงพ้นชราภรณ์ได้ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงชาติ ฯลฯ ย่อม
ไม่รู้ทั่วถึงภพ ฯลฯ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงอุปาทาน ฯลฯ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงต้นหา ฯลฯ ย่อม
ไม่รู้ทั่วถึงเวทนา ฯลฯ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงผัสสะ ฯลฯ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงสพายตนะ ฯลฯ
ย่อมไม่รู้ทั่วถึงนามรูป ฯลฯ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงวิญญาณ ฯลฯ ย่อมไม่รู้ทั่วถึงสังขาร
ทั้งหลาย ย่อมไม่รู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมไม่รู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขาร

ย่อมไม่รู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
จักล่วงพ้นสังขารทั้งหลายได้ ดังนี้ มีฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งแล

ย่อมรู้ทั่วถึงขรามรณะ ย่อมรู้เหตุเกิดแห่งขรามรณะ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งขรา
มรณะ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งขรามรณะ สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้น จักล่วงพ้นขรามรณะได้ ดังนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ย่อมรู้ทั่วถึงชาติ ฯลฯ
ย่อมรู้ทั่วถึงภพ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงอุปาทาน ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงคันหา ฯลฯ ย่อมรู้
ทั่วถึงเวทนา ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงผัสสะ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสพายตนะ ฯลฯ ย่อมรู้
ทั่วถึงนามรูป ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงวิญญาน ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุ
เกิดแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น จักล่วงพ้นสังขารทั้งหลายได้ ดังนี้
เป็นฐานะที่จะมีได้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

ทสพลวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ทสพลสูตรที่ ๑ ๒. ทสพลสูตรที่ ๒

๓. อุปนิสสูตร ๔. อัญญตติยสูตร

๕. ภูมิขสูตร ๖. อุปวามสูตร ๗. ปัจจยสูตร

๘. ภิกขุสูตร ๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

๑๐. สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ฯ

กพารัตตติยวรรคที่ ๔

๑. ภูตมิตสูตร

[๔๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกท่านพระสารีบุตรมาว่า ดูกรสารีบุตร อชิตมาณพได้กล่าวปัญหานี้ไว้ใน
อชิตปัญหา ในปราชญ์ว่า

ข้าแต่ท่านผู้รู้ทุกข บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ๑- และบุคคล

ที่ยังเป็นเสขบุคคลอยู่เหล่าใด มีอยู่มากในศาสนานี้ พระองค์

ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ

ประพติของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ฯ

ดูกรสารีบุตร เธอจะพึงเห็นเนื้อความของกาลาที่กล่าวโดยย่อนี้ โดย
พิสดารได้อย่างไร ฯ

[๕๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้นั่งอยู่ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกะท่านพระสารีบุตรเป็นครั้งที่สอง ฯลฯ แม้ในครั้งที่สอง ท่านพระสารีบุตรก็ได้นั่งอยู่ แม้ในครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรสารีบุตร อชิตมาณพได้กล่าวปัญหานี้ไว้ในอชิตปัญหา ในปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว และบุคคล
ที่ยังเป็นเสขบุคคลอยู่เหล่าใด มีอยู่มากในศาสนานี้ พระองค์
ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ
ประพัตติของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ฯ

ดูกรสารีบุตร เธอจะพึงเห็นเนื้อความของคำที่กล่าวโดยย่อนี้ โดยพิสดาร
ได้อย่างไร เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรก็ยังนั่งอยู่ แม้
ในครั้งที่สาม ฯ

@๑. อรรถกถาหมายถึงพระจินาสพ

[๑๐๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรสารีบุตร เธอเห็นไหมว่า นี่คือ
ขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ฯ

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุคคลเห็นด้วยปัญญาโดย
ชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อม
ปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้น
แล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้เกิดเพราะ
อาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความ
กำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นเพราะอาหาร ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดย
ชอบตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะ
อาหารนั้นดับไป ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย
ความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกซึ่งมีความดับเป็นธรรมดา พระพุทธ-
*เจ้าข้า บุคคลย่อมเป็นเสขะได้ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ ฯ

[๑๐๑] พระพุทธเจ้าข้า บุคคลได้ชื่อว่าตรัสรู้ธรรมเป็นโณ บุคคลเห็น
ด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ครั้นเห็น
เช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะ
ความดับ เพราะไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ
ตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้เกิดเพราะอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว
ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะความดับ เพราะ
ไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นเพราะอาหารนั้น ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตาม
ความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะอาหารนั้น
ดับไป ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความ

กำหนด เพราะความคับ เพราะไม่ถื้อมันซึ่งขันธปัญจกซึ่งมีความคับเป็นธรรมดา
บุคคลชื่อว่าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้แล คำที่อชิตมาณพกล่าวไว้ใน
อชิตปัญหา ในปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว และบุคคล
ที่ยังเป็นเสขบุคคลอยู่เหล่าใด มีอยู่มากในศาสนานี้ พระองค์
ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ
ประพติของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ฯ
พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ทราบเนื้อความของคำที่กล่าวไว้โดยย่อนี้ โดย
พิสดารอย่างนี้แล ฯ

[๑๐๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถูกละๆ สารีบุตร บุคคลเห็นด้วย
ปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือนันธปัญจกที่เกิดแล้ว ครั้นเห็นเช่นนั้น
แล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความกำหนด เพื่อความคับแห่งขันธ-
*ปัญจกที่เกิดแล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้
เกิดเพราะอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย
ความกำหนด เพื่อความคับแห่งขันธปัญจกที่เกิดเพราะอาหาร ย่อมเห็นด้วยปัญญา
โดยชอบตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความคับเป็นธรรมดา เพราะ
ความคับแห่งอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อ
คลายความกำหนด เพื่อความคับแห่งขันธปัญจกที่มีความคับเป็นธรรมดา ดูกร
สารีบุตร บุคคลชื่อว่าเป็นเสขะได้ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้แล ฯ

[๑๐๓] ดูกรสารีบุตร ก็บุคคลชื่อว่าได้ตรัสรู้ธรรมแล้วเป็นไหน ดูกร
สารีบุตร บุคคลเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือนันธปัญจกที่
เกิดแล้ว ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความ
กำหนด เพราะความคับ เพราะไม่ถื้อมันซึ่งขันธปัญจกที่เกิดแล้ว ย่อมเห็นด้วย
ปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้เกิดเพราะอาหารนั้น ครั้นเห็น
เช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนด เพราะ
ความคับ เพราะความไม่ถื้อมันซึ่งขันธปัญจกที่เกิดแล้วเพราะอาหาร ย่อมเห็น
ด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความคับเป็น
ธรรมดา เพราะความคับแห่งอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะ
ความหน่าย เพราะคลายความกำหนด เพราะความคับ เพราะไม่ถื้อมันซึ่งขันธ-
*ปัญจกที่มีความคับเป็นธรรมดา ดูกรสารีบุตร บุคคลได้ชื่อว่าตรัสรู้ธรรมแล้ว
ด้วยอาการอย่างนี้แล คำที่อชิตมาณพกล่าวไว้ในอชิตปัญหาในปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว และบุคคลที่
ยังเป็นเสขะบุคคลอยู่เหล่าใด มีอยู่มากในศาสนานี้ พระองค์
ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ

ประพาศของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ๑
คุณสารีบุตร เธอพึงเห็นเนื้อความของคำที่กล่าวโดยย่อนี้ โดยพิสดาร
ได้อย่างนี้แล ๑

จบสูตรที่ ๑

๒. กพารัตติยสูตร

[๑๐๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล กพารัตติยภิกษุเข้าไปหาท่าน
พระสารีบุตรถึงที่อยู่ แล้วได้ปราศรัยกับท่าน ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึง
กันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะท่าน
พระสารีบุตรว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร โมลยัคคณภิกษุได้ลาสิกขา เวียนมา
ทางฝ่ายดำเสียแล้ว ๑

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านโมลยัคคณนั้นคงไม่ได้ความพอใจใน
พระธรรมวินัยนี้เป็นแน่ ๑

ก. ถ้าเช่นนั้น ท่านพระสารีบุตรคงได้ความพอใจในพระธรรมวินัยนี้
กระมัง ๑

สา. ท่านผู้มีอายุ ผมไม่มีความสงสัยเลย ๑

ก. ท่านผู้มีอายุ ก็ต่อไปเถา ท่านไม่สงสัยหรือ ๑

สา. ท่านผู้มีอายุ ถึงต่อไปผมก็ไม่สงสัยเลย ๑

[๑๐๕] ลำดับนั้น กพารัตติยภิกษุลูกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า
พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรอดอ้างพระอรหัตผลว่า ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ชาติสิ้น
แล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้ไม่มี ๑

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสังฆิกษุรูปหนึ่งว่า มานีแนะภิกษุ เธอจง
ไปเรียกสารีบุตรตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งเรียกหาท่าน ๑

ภิกษุนั้นรับพระพุทธพจน์แล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรยังที่อยู่ แล้ว
เรียนต่อท่านว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร พระศาสดารับสั่งเรียกหาท่าน ๑

ท่านพระสารีบุตรรับคำของภิกษุนั้นแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ๑

[๑๐๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า คุณสารีบุตร เขาว่าเธออดอ้าง
อรหัตผลว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี ดังนี้ จริงหรือ ๑

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ทำได้กล่าวเนื้อ
ความตามบท ตามพยัญชนะเช่นนี้ไม่ ๑

ภ. คูณสาริบุตร กุลบุตรยอมอดอ้างอรหัตผลโดยปริยายอย่างไร
อย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้น บุคคลทั้งหลายก็ต้องเห็นอรหัตผลที่อดอ้างไปแล้ว
โดยความเป็นอันอดอ้าง ฯ

สา. พระพุทธเจ้าข้า แม้ข้าพระองค์ก็ได้กราบทูลไว้อย่างนี้มิใช่หรือว่า
ข้าพระองค์ทำได้กล่าวเนื้อความตามบท ตามพยัญชนะเช่นนี้ไม่ ฯ

คุณสาริบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสาริบุตร ท่านรู้เห็นอย่างไร
จึงอดอ้างอรหัตผลว่า เราขอมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เมื่อถูกถามอย่างนี้ เธอ
พึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เพราะรู้ได้ว่า เมื่อปัจจยแห่งชาติสิ้นแล้ว
เพราะปัจจยอันเป็นต้นเหตุสิ้นไป ชาติจึงสิ้นไป พระพุทธเจ้าข้า เมื่อข้าพระองค์
ถูกถามอย่างนี้ ก็พึงพยากรณ์อย่างนี้ ฯ

[๑๐๗] คุณสาริบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสาริบุตร ก็ชาติมีอะไร
เป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกัมมัตถะ มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อถูกถาม
เช่นนี้ เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ชาติมีภพเป็นเหตุ มีภพเป็นสมุทัย มีภพเป็นกัมมัตถะ มีภพเป็น
แดนเกิด ฯ

[๑๐๘] คุณสาริบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสาริบุตร ก็ภพเล่า
มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกัมมัตถะ มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อ
ถูกถามเช่นนี้ เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ภพมีอุปาทานเป็นเหตุ มีอุปาทานเป็นสมุทัย มีอุปาทานเป็นกัมมัตถะ มี
อุปาทานเป็นแดนเกิด ฯ

[๑๐๙] คุณสาริบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสาริบุตร ก็อุปาทาน
เล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกัมมัตถะ มีอะไรเป็นแดนเกิด
เมื่อถูกถามเช่นนี้ เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า อุปาทานมีตัณหาเป็นเหตุ มีตัณหาเป็นสมุทัย มีตัณหาเป็นกัมมัตถะ มี
ตัณหาเป็นแดนเกิด ฯ

[๑๑๐] คุณสาริบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสาริบุตร ก็ตัณหา
เล่ามีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกัมมัตถะ มีอะไรเป็นแดนเกิด

เมื่อถูกถามเช่นนี้ เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ตัณหาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นสมุทัย มีเวทนาเป็นกำเนิด มี
เวทนาเป็นแดนเกิด ฯ

[๑๑๑] คูณสารีบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ก็เวทนา
เล่ามีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
เมื่อถูกถามเช่นนี้ เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า เวทนามีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นสมุทัย มีผัสสะเป็นกำเนิด มีผัสสะ
เป็นแดนเกิด ฯ

[๑๑๒] คูณสารีบุตร ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ท่านรู้
เห็นอย่างไร ความเพติดเพลินในเวทนาจึงไม่ปรากฏ เมื่อถูกถามอย่างนี้ เธอพึง
พยากรณ์อย่างไร ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้ว่า เวทนา ๓ เหล่านี้คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขม-
*สุขเวทนา เป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ความเพติดเพลิน
ในเวทนาจึงไม่ปรากฏ ฯ

[๑๑๓] ถูกๆ สารีบุตร ตามที่เธอพยากรณ์ความข้อนั้นโดยย่อ ก็
ได้ใจความดังนี้ว่า เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น คูณสารีบุตร
ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร เพราะความหลุดพ้นเช่นไร ท่านจึงอวดอ้าง
อรหัตผลว่า ท่านรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ
ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เมื่อถูกถามอย่างนี้ เธอพึง
พยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า อาสวะทั้งหลายย่อมไม่ครอบงำท่านผู้มีสติอยู่อย่างใด ข้าพเจ้าก็เป็นผู้มี
สติอยู่อย่างนั้น เพราะความหลุดพ้นในภายใน เพราะอุปาทานทั้งปวงสิ้นไป ทั้ง
ข้าพเจ้าก็ได้ดูหมิ่นตนเองด้วย พระพุทธเจ้าข้า เมื่อถูกถามอย่างนี้ ข้าพระองค์พึง
พยากรณ์อย่างนี้ ฯ

[๑๑๔] ถูกๆ สารีบุตร ตามที่เธอพยากรณ์ความข้อนั้นโดยย่อ ก็
ได้ใจความดังนี้ว่า อาสวะเหล่าใดอันพระสมณะกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าไม่สงสัย ไม่
เคลือบแคลง ในอาสวะเหล่านั้นว่า อาสวะเหล่านั้น ข้าพเจ้าละได้แล้วหรือยัง ฯ
ครั้นพระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตตรัสดังนี้แล้ว เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์
เสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ฯ

[๑๑๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปแล้ว ไม่นานนัก ท่านพระสารีบุตร

จึงกล่าวกะกิริยาทั้งหลายในที่นั้นว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามปัญหาข้อแรกกะผม ซึ่งผมยังไม่เคยรู้มาก่อน ผมจึงทูลตอบปัญหาล่าช้าไป ต่อเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาปัญหาข้อแรกของผมแล้ว ผมจึงคิดได้ว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมตลอดทั้งวันด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งวัน แต่ถ้าพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสามวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสามวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดเจ็ดคืนเจ็ดวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดเจ็ดคืนเจ็ดวัน ฯ

[๑๖๖] ลำดับนั้น พระกพารชัตติยภิกษุลุกขึ้นจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรบันลือสีหนาทว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามปัญหาข้อแรกกะผม ซึ่งผมยังไม่เคยรู้มาก่อน ผมจึงทูลตอบปัญหาล่าช้าไป ต่อเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาปัญหาข้อแรกของผมแล้ว ผมจึงคิดได้ว่า ถ้าพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมตลอดทั้งวันด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ

[๑๑๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ก็เพราะธรรมชาติอันสารีบุตร
 แห่งตลอดดีแล้ว แม้หากว่าเราจะพึงถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วย
 ปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งวัน สารีบุตรก็คงตอบความข้อนั้นแก่เราด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งวัน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน สารีบุตรก็คงตอบความข้อนั้นแก่เราด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน สารีบุตรก็คงตอบความข้อนั้นแก่เราด้วยบท
 อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตร
 ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน สารีบุตรก็คงตอบความ
 ข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน หากเรา
 จะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสาม
 วัน สารีบุตรก็คงตอบความข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ

ตลอดสามคืนสามวัน หากเราจะถามความซึ้งนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วย
ปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน สารีบุตรก็คงตอบความซึ้งนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ
ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน หากเราจะถามความซึ้งนั้นกะสารีบุตรด้วยบท
อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน สารีบุตรก็คงตอบความซึ้งนั้นแก่เรา
ได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน หากเราจะถามความซึ้งนั้น
กะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน สารีบุตรก็คง
ตอบความซึ้งนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน
หากเราจะถามความซึ้งนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอด
เจ็ดคืนเจ็ดวัน สารีบุตรก็คงตอบความซึ้งนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยาย
อื่นๆ ตลอดเจ็ดคืนเจ็ดวัน ฯ

จบสูตรที่ ๒

ญาณวัตถุสูตรที่ ๑

[๑๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราจักแสดงญาณวัตถุ ๔๔ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังซึ่งญาณวัตถุนั้น
จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๑๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ญาณวัตถุ ๔๔
เป็นไฉน คือความรู้ในขราและมรรณะ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งขราและ
มรรณะ ๑ ความรู้ในความดับแห่งขราและมรรณะ ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึง
ความดับแห่งขราและมรรณะ ๑ ความรู้ในชาติ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
ชาติ ๑ ความรู้ในความดับแห่งชาติ ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่ง
ชาติ ๑ ความรู้ในภพ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ ๑ ความรู้ในความ
ดับแห่งภพ ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งภพ ๑ ความรู้ในอุปาทาน ๑
ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน ๑ ความรู้ในความดับแห่งอุปาทาน ๑
ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งอุปาทาน ๑ ความรู้ในตัณหา ๑ ความรู้ใน
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา ๑ ความรู้ในความดับแห่งตัณหา ๑ ความรู้ในปฏิปทา
อันให้ถึงความดับแห่งตัณหา ๑ ความรู้ในเวทนา ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิด
แห่งเวทนา ๑ ความรู้ในความดับแห่งเวทนา ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความ
ดับแห่งเวทนา ๑ ความรู้ในผัสสะ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ ๑
ความรู้ในความดับแห่งผัสสะ ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งผัสสะ ๑
ความรู้ในสพายตนะ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสพายตนะ ๑ ความรู้ใน
ความดับแห่งสพายตนะ ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสพายตนะ ๑
ความรู้ในนามรูป ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป ๑ ความรู้ในความดับ
แห่งนามรูป ๑ ความรู้ในปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งนามรูป ๑ ความรู้ใน

วิญญาน ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาน ๑ ความรู้ในความดับแห่ง
วิญญาน ๑ ความรู้ในปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาน ๑ ความรู้ในสังขาร
ทั้งหลาย ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร ๑ ความรู้ในความดับแห่ง
สังขาร ๑ ความรู้ในปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔ ฯ

[๑๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิเลสและมรณะเป็น โฉน ความแก่ ภาวะ
ของความแก่ ฟินหลุด ผมหงอก หนิงเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความ
แก่ห่อหมกแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชรา
ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความทำลาย ความอันตรายาน มฤตยู
ความตาย กาลกิรียา ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่ง
อินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เราเรียกว่ามรณะ ชราและมรณะ
ดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่าชราและมรณะ เพราะชาติเกิด ชราและมรณะจึงเกิด
เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ อริยมรรคมืองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็น
ชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายาม
ชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจไว้ชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่
ดับชราและมรณะ ฯ

[๑๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้รู้ชัดซึ่งชราและมรณะอย่างนี้
รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราและมรณะอย่างนี้ รู้ชัดซึ่งความดับแห่งชราและ
มรณะอย่างนี้ รู้ชัดซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะอย่างนี้ นี้ชื่อว่า
ความรู้ในธรรมของอริยสาวกนั้น อริยสาวกนั้นน่านัยในอดีตและอนาคตไปด้วย
ธรรมนี้ ซึ่งคนเห็นแล้ว รู้แล้ว ให้ผลไม่มีกำหนดกาล อันตนได้บรรลุแล้ว
อันตนยังรู้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์ในอดีตกาลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ได้รู้
ชราและมรณะ ได้รู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราและมรณะ ได้รู้ความดับแห่งชรา
และมรณะ ได้รู้ปฏิบัติอันให้ถึง ความดับแห่งชราและมรณะ เหมือนอย่างที่เรา
ในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น สมณะหรือพราหมณ์ในอนาคตกาลแม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ก็จักรู้ชราและมรณะ จักรู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราและมรณะ จักรู้ความดับ
แห่งชราและมรณะ จักรู้ปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ เหมือน
อย่างที่เราในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น นี้ชื่อว่า อัญญาณของอริยสาวกนั้น ฯ

[๑๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความรู้ ๒ อย่าง คือ ธรรมญาณ ๑- อัญญ-
*ญาณ ๒- ๑ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ผุดผ่อง ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อริยสาวกนี้เราเรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาบ้าง ผู้ถึงพร้อมด้วยทศนะบ้าง
ผู้มาสู่สัทธรรมนี้บ้าง เห็นสัทธรรมนี้บ้าง ประกอบด้วยญาณของพระเสขะบ้าง
ประกอบด้วยวิชาของพระเสขะบ้าง ถึงกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นอริยบุคคล
ผู้มีปัญญาเครื่องชำระกิเลสบ้าง อยู่ชดประค่อมคณิพพานบ้าง ฯ

[๑๒๓] ดุกริกขุทั้งหลาย กิชาติเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย กิ
ภพเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย กิอุปาทานเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย
กิตันหาเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย กิเวทนาเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย
กิสสะเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย กิสพายตนะเป็นโณ ... ดุกริกขุ
ทั้งหลาย กินามรูปเป็นโณ ... ดุกริกขุทั้งหลาย กิวิญญาณเป็นโณ ... ดุกร
ิกขุทั้งหลาย กิสังขารเป็นโณ ... สังขารมี ๓ คือ กายสังขาร ๑ วจิตสังขาร ๑
@๑. มรรคญาณ ๑ ๒. ผลญาณ ๑

จิตสังขาร ๑ นี้เรียกว่าสังขาร เพราะอวิชชาเกิด สังขารจึงเกิด เพราะอวิชชา
ดับ สังขารจึงดับ อริยมรรคมองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือความเห็นชอบ ๑ ความ
ดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑
ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจไว้ชอบ ๑ ๑

[๑๒๔] ดุกริกขุทั้งหลาย อริยสาวกผู้จัดสังขารอย่างนี้ รู้ชัดเหตุ
เป็นแดนเกิดแห่งสังขารอย่างนี้ รู้ชัดความดับแห่งสังขารอย่างนี้ รู้ชัดปฏิบัติอันให้
ถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ นี้ชื่อว่า ความรู้ในธรรมของอริยสาวกนั้น อริย-
*สาวกนั้นย่อมดำเนินในอดีตและอนาคตไปด้วยธรรมนี้ ซึ่งตนเห็นแล้ว รู้แล้ว
ให้ผลไม่มีกำหนดกาล อันตนได้บรรลุแล้ว อันตนหยั่งรู้แล้ว สมณะหรือ
พราหมณ์ในอดีตกาลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ได้รู้สังขาร ได้รู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
สังขาร ได้รู้ความดับแห่งสังขาร ได้รู้ปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร
เหมือนอย่างที่เราในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น สมณะหรือพราหมณ์ในอนาคตกาล
แม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็จักรู้สังขาร จักรู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร จักรู้
ความดับแห่งสังขาร จักรู้ปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร เหมือนอย่างที่เรา
ในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น นี้ชื่อว่า อัญญาณของอริยสาวกนั้น ๑

[๑๒๕] ดุกริกขุทั้งหลาย ความรู้ ๒ อย่าง คือธรรมญาณ ๑ อัญญ-
*ญาณ ๑ เหล่านี้ ของอริยสาวก เป็นธรรมชาตวิสุทธิบุคคลผู้ ดุกริกขุ
ทั้งหลาย อริยสาวกนี้เราเรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาบ้าง ผู้ถึงพร้อมด้วยทศนะบ้าง
ผู้มาสู่สัทธรรมนี้บ้าง เห็นสัทธรรมนี้บ้าง ประกอบด้วยญาณของพระเสขะบ้าง
ประกอบด้วยวิชา ของพระเสขะบ้าง ถึงกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นอริยบุคคล
ผู้มีปัญญาเครื่องชำระกิเลสบ้าง อยู่ชดประค่อมตนนิพพานบ้าง ดังนี้ ๑

จบสูตรที่ ๓

๔. ญาณวัตถุสูตรที่ ๒

[๑๒๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุกร
ิกขุทั้งหลาย เราจักแสดงญาณวัตถุ ๑๑ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง
ญาณวัตถุนั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ิกขุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มี-

[illegible]

ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ๑
 ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า
 เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะ
 จึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี
 ๑ ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณ
 ของสพายตนะนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑
 ความรู้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อนามรูป
 ไม่มี สพายตนะจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
 สพายตนะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี ๑ แม้ใน
 อนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ๑ ความรู้ว่า
 เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของนามรูปนั้น
 มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะ
 วิญญูญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี ๑
 แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะวิญญูญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อ
 วิญญูญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะวิญญูญาณเป็น
 ปัจจัย นามรูปจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า
 ธรรมฐิติญาณของวิญญูญาณนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็น
 ธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญูญาณจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อ
 สังขารไม่มี วิญญูญาณจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย
 วิญญูญาณจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสังขารไม่มี วิญญูญาณจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล
 ความรู้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญูญาณจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสังขารไม่มี
 วิญญูญาณจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของสังขารนั้น มีความสิ้น ความ
 เสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย
 สังขารจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล
 ความรู้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออวิชชาไม่มี
 สังขารจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขาร
 จึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณ
 ของอวิชชา นั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตร ๗๗ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อวิชชาปัจจัยสูตรที่ ๑

[๑๒๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย

จึงมีวิญญาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๑๒๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามพระผู้-
*มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชรามรณะเป็นไฉน และชรามรณะนี้
เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก ดูกรภิกษุ ผู้ใด
พึงกล่าวว่า ชรามรณะเป็นไฉน และชรามรณะนี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า
ชรามรณะเป็นอย่างอื่น และชรามรณะนี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น
มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างแต่พยัญชนะเท่านั้น ดูกรภิกษุ เมื่อมีทิวา ชีพ
ก็อันนั้น ความอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือว่าเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง
สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุ ตถาคตย่อม
แสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้นดังนี้ว่า เพราะชาติ
เป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ ฯ

[๑๓๐] ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาติเป็นไฉน
และชาตินี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก ดูกรภิกษุ
ผู้ใดพึงกล่าวว่า ชาติเป็นไฉน และชาตินี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า ชาติ
เป็นอย่างอื่น และชาตินี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มีเนื้อความอย่างเดีย
วกัน ต่างแต่พยัญชนะเท่านั้น ดูกรภิกษุ เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น
ความอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือว่าเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระ
อย่างหนึ่ง ความอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุ ตถาคตแสดงธรรม
โดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัย
จึงมีชาติ ฯ

[๑๓๑] ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภพเป็นไฉน
และภพนี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก ดูกรภิกษุ
ผู้ใดพึงกล่าวว่า ภพเป็นไฉน และภพนี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า ภพเป็น
อย่างอื่น และภพนี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มีเนื้อความอย่างเดียวกัน
ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ดูกรภิกษุ เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น
ความอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระ
อย่างหนึ่ง ความอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุ ตถาคตย่อมแสดง
ธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะอุปาทานเป็น
ปัจจัย จึงมีภพ ... เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ... เพราะเวทนาเป็น
ปัจจัย จึงมีตัณหา ... เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ... เพราะสพายตนะ
เป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ... เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ ... เพราะ
วิญญานเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ... เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ... ฯ

[๑๓๒] ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สังขารเป็นไฉน

และสังขารนี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก
คุณภิกษุ ผู้ใดพึงกล่าวว่า สังขารเป็น โฉน และสังขารนี้เป็นของใคร หรือพึง
กล่าวว่า สังขารเป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มี
เนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น คุณภิกษุ เมื่อมีทิวา
ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพฤดิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือเมื่อมี
ทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤดิพรหมจรรย์ย่อมไม่มี
คุณภิกษุ ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น
ดังนี้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ฯ

[๑๓๓] คุณภิกษุ ทิวาไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า ชราและมรณะเป็น โฉน และชราและมรณะนี้เป็นของใคร
หรือว่าชราและมรณะเป็นอย่างอื่น และชราและมรณะเป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระ
ก็อันนั้น หรือว่าชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิวาเหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวก
นั้นละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มี
อันไม่เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะวิชชาดับด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ ฯ

[๑๓๔] คุณภิกษุ ทิวาไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า ชาติเป็น โฉน และชาตินี้เป็นของใคร หรือว่าชาติเป็น
อย่างอื่น และชาตินี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพ
อย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิวาเหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละได้แล้ว ตัณหา
ขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไป
เป็นธรรมดา เพราะวิชชาดับด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ ฯ

[๑๓๕] คุณภิกษุ ทิวาไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า ภพเป็น โฉน และภพนี้เป็นของใคร หรือว่าภพเป็น
อย่างอื่น และภพนี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพอย่าง
หนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิวาเหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละได้แล้ว ตัณหา
ขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไป
เป็นธรรมดา เพราะอวิชชาดับด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ ... อุปาทานเป็น โฉน ...
ตัณหาเป็น โฉน ... เวทนาเป็น โฉน ... ผัสสะเป็น โฉน ... สพายตนะเป็น โฉน ...
นามรูปเป็น โฉน ... วิญญานเป็น โฉน ... ฯ

[๑๓๖] คุณภิกษุ ทิวาไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า สังขารเป็น โฉน และสังขารนี้เป็นของใคร หรือว่าสังขาร
เป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของผู้อื่นว่า ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่า
ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิวาเหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละได้แล้ว
ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีก
ต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอวิชชาดับด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ ฯ

จบ สูตรที่ ๕

๖. อวิชาปัจฉยสูตรที่ ๒

[๑๓๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชาเป็นปัจฉย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจฉย จึง
มีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๑๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดพึงกล่าวว่า ชรามรณะเป็นไฉน และ
ชรามรณะนี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า ชรามรณะเป็นอย่างอื่น และชรามรณะ
นี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะ
เท่านั้น เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพาศพิพรมจรรย์
ย่อมไม่มี หรือเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพาศพิพ-
*รมจรรย์ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง
ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจฉย จึงมีชรา-
*มรณะ ฯลฯ

ชาติเป็นไฉน ... ภพเป็นไฉน ... อุปาทานเป็นไฉน ... ตัณหาเป็นไฉน ...
เวทนาเป็นไฉน ... ผัสสะเป็นไฉน ... สพายคณะเป็นไฉน ... นามรูปเป็นไฉน ...
วิญญาณเป็นไฉน ... ฯ

[๑๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดพึงกล่าวว่า สังขารเป็นไฉน และ
สังขารนี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า สังขารเป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของ
ผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น
เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพาศพิพรมจรรย์ย่อมไม่มี
หรือเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพาศพิพรมจรรย์
ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะ
ส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะอวิชาเป็นปัจฉย จึงมีสังขาร ฯลฯ

[๑๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทิวาไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อัน
บุคคลเสพผิด ส่ายหาไปว่า ชรามรณะเป็นไฉน และชรามรณะเป็นของใคร
หรือว่าชรามรณะเป็นอย่างอื่น และชรามรณะนี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น
สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิวาเหล่านั้นทั้งสิ้น อัน
อริยสาวกนั้นละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความ
ไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอวิชาดับด้วยสාරอกโดยไม่
เหลือ ฯ

[๑๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทิวาไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อัน
บุคคลเสพผิด ส่ายหาไปว่า ชาติเป็นไฉน และชาตินี้เป็นของใคร หรือว่าชาติ

เป็นอย่างอื่น และชาตินี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพ
อย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิฐิเหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละได้แล้ว
ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีก
ต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอวิชชาดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ ฯลฯ

ภพเป็นโลน ... อุปาทานเป็นโลน ... ตัณหาเป็นโลน ... เวทนาเป็น
โลน ... ผัสสะเป็นโลน ... สพายตนะเป็นโลน ... นามรูปเป็นโลน ... นามรูปเป็นโลน ...
วิญญาน
เป็นโลน ... ฯ

[๑๔๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทิฐิไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อัน
บุคคลเสพติด ส่ายหาไปว่า สังขารเป็นโลน และสังขารนี้เป็นของใคร หรือว่า
สังขารเป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น
หรือว่าชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ทิฐิเหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละ
ได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่
เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอวิชชาดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ ฯ

จบ สูตรที่ ๖

๗. นคฺคมหากัสูตร

[๑๔๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย กายนี้ไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย ทั้งไม่ใช่ของผู้อื่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย
กรรมเก่านั้นพึงเห็นว่า อันปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ เป็นที่ตั้งของ
เวทนา ฯ

[๑๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในเรื่องกายนั้น
ย่อมมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งปฏิจสุมปบาทเป็นอย่างดีว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้
จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้
ดับ สิ่งนี้จึงดับ ด้วยประการดังนี้ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะอวิชชาดับโดยสํารอกไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๗

๘. เจตนาสูตรที่ ๑

[๑๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุย่อมจงใจ ย่อมดำริ และครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นอาร์มณปัจจัย

เพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่อมีอารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญานจึงมี
เมื่อวิญญานนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อ
มีความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไป ชาติ ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัส
และอุปายาส จึงมีต่อไป ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ แต่ยังครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้น
เป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่อมีอารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่น
แห่งวิญญานจึงมี เมื่อวิญญานนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดคือ
ภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อมีความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไป ชาติชราและมรณะ โสก-
*ปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมีต่อไป ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อม
มีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่ครุ่นคิด
ถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่อไม่มี
อารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญานจึงไม่มี เมื่อวิญญานนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว ไม่
เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไปจึงไม่มี เมื่อความบังเกิดคือภพใหม่
ต่อไปไม่มี ชาติชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสต่อไปจึงดับ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๘

๕. เจตนาสูตรที่ ๒

[๑๔๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุยอมจงใจ ย่อมดำริ และครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมเป็น
อารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่อมีอารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่ง
วิญญานจึงมี เมื่อวิญญานนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลงแห่งนามรูป
จึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมี
ผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีคันหา
เพราะคันหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะ
ภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทว-
*ทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ แต่ยังครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้น
ย่อมเป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาน เมื่อมีอารมณ์ปัจจัย ความ
ตั้งมั่นแห่งวิญญานจึงมี เมื่อวิญญานนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลง
แห่งนามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็น
ปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย

จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย
จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ
โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๔๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่
ครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อ
ไม่มีอารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว
ไม่เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลงแห่งนามรูปจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ สฬายตนะ
จึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสต่อไปจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้ง
มวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๕

๑๐. เจตนาสูตรที่ ๓

[๑๔๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมจงใจ ย่อมดำริ และยอมครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อม
เป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่น
แห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ตัณหาจึงมี เมื่อมี
ตัณหา คติในการเวียนมาจึงมี เมื่อมีคติในการเวียนมา จุตติและอุปบัติจึงมี เมื่อมีจุตติ
และอุปบัติ ชาติ ชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิด
ขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่จง
ใจ ไม่ดำริ แต่ยังครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่ง
วิญญาณ เมื่อมีอารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้น
ตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ตัณหาจึงมี เมื่อมีตัณหา คติในการเวียนมาจึงมี เมื่อ
มีคติในการเวียนมา จุตติและอุปบัติจึงมี เมื่อมีจุตติและอุปบัติ ชาติชราและมรณะ
โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่ครุ่นคิด
ถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อไม่มี
อารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว
ไม่เจริญขึ้นแล้ว ตัณหาจึงไม่มี เมื่อไม่มีตัณหา คติในการเวียนมาจึงไม่มี เมื่อไม่มี
คติในการเวียนมา จุตติและอุปบัติจึงไม่มี เมื่อไม่มีจุตติและอุปบัติ ชาติ ชราและ
มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสต่อไปจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์

ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

จบ สูตรที่ ๑๐

กพารชัตติยวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภูตมิตถสูตร ๒. กพารชัตติยสูตร ๓. ญาณวัตถสูตรที่ ๑
๔. ญาณวัตถสูตรที่ ๒ ๕. อวิชาปัจฉยสูตรที่ ๑ ๖. อวิชา
- ปัจฉยสูตรที่ ๒ ๗. นคุมหากัมมสูตร ๘. เจตนาสูตรที่ ๑
๙. เจตนาสูตรที่ ๒ ๑๐. เจตนาสูตรที่ ๓ ฯ

คหบดีวรรคที่ ๕

๑. ปัญจเวรภยสูตรที่ ๑

[๑๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... ครั้งนั้นแล ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น
นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า ดูกร
คฤหบดี เมื่อใดแล ภยเวร ๕ ประการ ของอริยสาวกสงบแล้ว เมื่อนั้นอริยสาวก
ย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔ อย่าง และญาຍธรรมอย่าง
ประเสริฐ อริยสาวกเห็นดีแล้ว แทะตลอดด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่
พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
สิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นโศคาบัน
มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

[๑๕๒] ภยเวร ๕ ประการสงบแล้วเป็นโณ นุคคผลผู้
ฆ่าสัตว์ ย่อมประสพภยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อม
เสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะปาณาติบาตเป็นเหตุ ภยเวรของอริยสาวก
ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาตสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ นุคคผลผู้ลักทรัพย์ย่อมประสพ
ภยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัส
บ้าง เพราะอทินนาทานเป็นเหตุ ภยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน
สงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ นุคคผลผู้ประพฤตผิดในกาม ย่อมประสพภยเวรใด
อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัส
บ้าง เพราะกาเมศฺมุจฉาจารเป็นเหตุ ภยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากกาเม-
*ศฺมุจฉาจารสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ นุคคผลผู้พูดเท็จ ย่อมประสพภยเวรใด
อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง
เพราะมุสาวาทเป็นเหตุ ภยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากมุสาวาทสงบแล้วด้วย

อาการอย่างนี้ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะคึมน้ำเมาคือสุราและเมรัย
ย่อมประสพภัยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิก
ทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะการคึมน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาทเป็นเหตุ ภัยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากการคึมน้ำเมาคือสุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ ภัยเวร ๕ ประการนี้
สงบแล้ว ฯ

[๑๕๓] อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔ อย่าง
เป็นไฉน ดูกรฤๅหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไป
ดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ดังนี้
ย่อมประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มี
พระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ใดบรรลู่จะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียก
ให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูพึงรู้เฉพาะตน ดังนี้ ย่อมประกอบด้วยความ
เลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้
ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ
คู่แห่งบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของ
ค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็น
นาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้ ย่อมประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้า
ปรารถนา อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ
อันค้นหาและทิวี่ไม่ครอบงำได้ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรม
เป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔ อย่างนี้ ฯ

[๑๕๔] ก็ญาธรรมอันประเสริฐ อันอริยสาวกเห็นดีแล้ว แทงตลอด
ดีแล้วด้วยปัญญา เป็นไฉน ดูกรฤๅหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำไว้
ในใจโดยแยบคาย ถึงปฏิจสมุปบาทเป็นอย่างดีว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะ
สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้
จึงดับ ด้วยประการดังนี้ คือ เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะ
สังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะ
นามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหา
เป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย
จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและ
อุปายาส ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะ

อวิชชาด้วยสารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ
เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะ
ดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ
ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ญาชนธรรมาภิธานะ
นี้ อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทะตลอดดีแล้ว ด้วยปัญญา ฯ

[๑๕๕] ดูกรภคินี เมื่อใดแล ภิกษุ ๕ ประการนี้ของอริยสาวกสงบ
แล้ว เมื่อนั้น อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔ อย่าง
และญาชนธรรมาภิธานะนี้ อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทะตลอดดีแล้วด้วย
ปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้น
แล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้น
แล้ว เราเป็นโศกบัณฑิตอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปัญจเวรยสูตรที่ ๒

[๑๕๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุ ๕ ประการของอริยสาวกสงบแล้ว เมื่อนั้น อริยสาวก
ย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔ อย่าง และญาชนธรรมาภิธานะ
นี้ อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทะตลอดดีแล้วด้วยปัญญา อริยสาวกนั้น
หวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว ฯ อนัน
ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

[คำทั้งปวง เป็นต้นว่า "ภิกษุ" ควรให้พิสดาร]

[๑๕๗] ภิกษุ ๕ ประการสงบแล้วเป็นโณ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล
ผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมประสพภัยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อม
เสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะปาณาติบาตเป็นเหตุ ภิกษุของอริยสาวก
ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาตสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลผู้ลักทรัพย์ ... บุคคล
ผู้ประพฤตินอกใจ ... บุคคลผู้พูดเท็จ ... บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะ
คิมน้ำเมาคือสุราและเมรัย ย่อมประสพภัยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติ
หน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะคิมน้ำเมาคือสุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ภิกษุของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากการคิมน้ำเมา
คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุ
๕ ประการนี้ สงบแล้ว

[๑๕๘] อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมอันเป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔

อย่างเป็นไฉน คูกริกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมประกอบด้วย
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... และ
ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าปรารถนา ... ย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่ง
โศคาปัตติ ๔ อย่างนี้ ฯ

[๑๕๕] ก็ญายธรรมอันประเสริฐ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอด
ดีแล้วด้วยปัญญาเป็นไฉน คูกริกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำ
ไว้ในใจโดยแยบคาย ถึงปฏิจสมุปบาทเป็นอย่างดี ฯลฯ ญายธรรมอันประเสริฐนี้
อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา ฯ

[๑๖๐] คูกริกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภยเวร ๕ ประการนี้ ของอริยสาวก
สงบแล้ว เมื่อนั้นอริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมอันเป็นองค์แห่งโศคาปัตติ ๔
อย่างนี้ และญายธรรมอันประเสริฐนี้ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แทงตลอดดีแล้ว
ด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราย่อมเป็นผู้
มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ
วินิบาตสิ้นแล้ว เราย่อมเป็นโศคาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง
จะตรัสรู้ในภพหน้า ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ทุกขนิโรธสูตร

[๑๖๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คูกริกษุทั้งหลาย
เราจักแสดงเหตุเกิดแห่งทุกข์ และความดับแห่งทุกข์ ท่านทั้งหลายจงฟัง จงทำไว้
ในใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธรเจ้าข้า ฯ

[๑๖๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า คูกริกษุทั้งหลาย ก็ความเกิด
ขึ้นแห่งทุกข์เป็นไฉน เพราะอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุม
แห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะ
เวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์
เพราะอาศัยหูและเสียง ... เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น ... เพราะอาศัยลิ้นและรส ...
เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ ... เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ
ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นความเกิดขึ้นแห่ง
ทุกข์ ฯ

[๑๖๓] คูกริกษุทั้งหลาย ก็ความดับแห่งทุกข์เป็นไฉน เพราะอาศัย
จักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา
เพราะตัณหานั้นเหี่ยวดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ

ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทว-
*ทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับแห่งทุกข์ เพราะอาศัยหูและเสียง ...
เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น ... เพราะอาศัยลิ้นและรส ... เพราะอาศัยกายและ
โผฏฐัพพะ ... เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ ความประชุมแห่ง
ธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานี้เหี่ยวดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ
อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะ
ชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่ง
กองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับ
แห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โลกนิโรธสูตร

[๑๖๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... คูณภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความเกิด
และความดับแห่งโลก ๑- เธอทั้งหลายจงฟัง ... ภิกษุทั้งหลาย ก็ความเกิดแห่งโลก
เป็นไฉน เพราะอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม
๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็น
ปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน เพราะอุปาทาน
เป็นปัจจัย จึงเกิดภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงเกิดชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงเกิดชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ภิกษุทั้งหลาย นี่แล
เป็นความเกิดแห่งโลก เพราะอาศัยหูและเสียง ... เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น ...
เพราะอาศัยลิ้นและรส ... เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ ... เพราะอาศัยใจและ
ธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะ
@๑. สังขาร โลก ฯ

ผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา ฯ๑๑ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงเกิดชราและมรณะ
โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความเกิดแห่งโลก ฯ

[๑๖๕] คูณภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับแห่งโลกเป็นไฉน เพราะอาศัย
จักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา
เพราะตัณหานี้เหี่ยวดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทว-
*ทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับแห่งโลก เพราะอาศัยหูและเสียง ...

เพราะอาศัยจุมูกและกลิ่น ... เพราะอาศัยลิ้นและรส ... เพราะอาศัยกายและ
โณภูฏัพพะ ... เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ ความประชุมแห่ง
ธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้นเที่ยวคืบด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ
อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับแห่งโลก ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ญาคกสูตร

[๑๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่คิณฺฑกवास [มหาปราสาทที่สร้าง
ด้วยอิฐ] ใกล้บ้านพระญาติ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่ลับทรงเร้น
อยู่ ได้ตรัสธรรมปริยายนี้ว่า เพราะอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความ
ประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะอาศัยหูและ
เสียง ... เพราะอาศัยจุมูกและกลิ่น ... เพราะอาศัยลิ้นและรส ... เพราะอาศัยกาย
และโณภูฏัพพะ ... เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ ความประชุม
แห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็น
ปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่ง
กองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๖๗] เพราะอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่ง
ธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้นเที่ยวคืบด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ
อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะอาศัยหูและเสียง ฯลฯ เพราะอาศัยใจและธรรม
จึงเกิดมโนวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้น
เที่ยวคืบด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๖๘] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งยืนแอบฟังอยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคทรงเห็นภิกษุนั้นแล้ว ได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ เธอได้ฟังธรรมปริยาย
นี้หรือ ภิกษุนั้นทูลรับว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ได้ฟังอย่างนี้ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ภิกษุเธอจงศึกษาเล่าเรียน ทรงจำธรรมปริยายนี้ ธรรมปริยายนี้ประกอบ
ด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อัญญตรสูตร

[๑๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้
ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๑๖๖] พราหมณ์นั้น ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระ โคตมผู้เจริญ คนนั้นทำเหตุ คนนั้นเสวยผลหรือหนอ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ โวหารนี้ว่า คนนั้นทำเหตุ คนนั้นเสวยผล เป็นส่วนสุด
ที่หนึ่ง พราหมณ์นั้นทูลถามว่า พระโคตมผู้เจริญ ก็คนอื่นทำเหตุ คนอื่นเสวยผล
หรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ โวหารนี้ว่า คนอื่นทำเหตุ คนอื่น
เสวยผลเป็นส่วนสุดที่สอง ดูกรพราหมณ์ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง
ไม่เข้าใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้นคั้งนี้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะ
สังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะอวิชชาดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๑๖๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์นั้นได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระ โคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก
ข้าแต่พระ โคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระ โคตมผู้เจริญ
เปรียบเหมือนบุคลลหยาของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักขุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันทิ พระองค์
ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทิฉันเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์นี้ ขอถึงท่านพระ โคตมกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ
ขอท่านพระ โคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ชาณุสโธนิสูตร

[๑๗๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พราหมณ์ชาณุสโธนิเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ฯ

[๑๗๓] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้วชาณุสโธนิพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มี-
*พระภาคว่า พระ โคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีอยู่หรือหนอแล ฯ

ภ. คุณพรพราหมณ์ ไวหารนี้ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ เป็นส่วนสุดที่หนึ่ง ฯ

ชา. พระโคตมผู้เจริญ ก็สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่หรือ ฯ

ภ. คุณพรพราหมณ์ ไวหารนี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ เป็นส่วนสุดที่สอง

คุณพรพราหมณ์ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้น

ดังนั้น เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมี

วิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็

เพราะอวิชาดับด้วยตำรอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณ

จึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๗๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ชาณุสโสนีพราหมณ์ได้

กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่ง

นัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตม

ผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุคคผลหางของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คน

หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักขุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันท

พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนกปริยาย ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่า เป็นสรณะ

ขอท่านพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต

ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. โลกายติกสูตร

[๑๗๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนา-

*ปนิชติกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... ครั้งนั้นแล พราหมณ์ผู้รอบรู้คัมภีร์โลกายตะ

เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ

[๑๗๖] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พราหมณ์ผู้รอบรู้คัมภีร์โลกายตะได้ทูล

ถามพระผู้มีพระภาคว่า พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีอยู่หรือหนอ ฯ

ภ. คุณพรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่นี้ เป็นทิวาด้วยความสืบต่อ

แห่งโลกที่หนึ่ง ฯ

โล. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่หรือ ฯ

ภ. คุณพรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่นี้ เป็นทิวาด้วยความ

สืบต่อแห่งโลกที่สอง ฯ

โล. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันหรือ ฯ

ภ. คุณพรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันนี้ เป็น

ทิวาด้วยความสืบต่อแห่งโลกที่สาม ฯ

โล. พระโคตมผู้เจริญ ก็สิ่งทั้งปวงมีสภาพต่างกันหรือ ฯ

ภ. คุณพรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีสภาพต่างกันอย่างนี้ เป็นทิวาด้วย

ความสืบทอดแห่งโลกที่สี่ คูกรพราหมณ์ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้า
ใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้นดังนี้ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ก็เพราะอวิชชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะ
สังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๑๗๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โลกยติกรพราหมณ์ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่ง
นัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุคลลหยาของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คน
หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักขุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันท
พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ
ขอท่านพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. อริยสาวกสูตรที่ ๑

[๑๗๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับมิได้มีความสงสัยอย่างนี้ว่า เมื่ออะไรมี
อะไรจึงมีหรือหนอแล เพราะอะไรเกิดขึ้น อะไรจึงเกิดขึ้น เมื่ออะไรมี นามรูป
จึงมี เมื่ออะไรมี สฬายตนะจึงมี เมื่ออะไรมี ผัสสะจึงมี เมื่ออะไรมี เวทนา
จึงมี เมื่ออะไรมี ตัณหาจึงมี เมื่ออะไรมี อุปาทานจึงมี เมื่ออะไรมี ภพจึงมี
เมื่ออะไรมี ชาติจึงมี เมื่ออะไรมี ชราและมรณะจึงมี ฯ

[๑๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้ โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น
สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อวิญญาณมีนามรูปจึงมี เมื่อนามรูปมี สฬายตนะจึงมี เมื่อ
สฬายตนะมี ผัสสะจึงมี เมื่อผัสสะมี เวทนาจึงมี เมื่อเวทนามี ตัณหาจึงมี
เมื่อตัณหา มี อุปาทานจึงมี เมื่ออุปาทานมี ภพจึงมี เมื่อภพมี ชาติจึงมี เมื่อ
ชาติมี ชราและมรณะจึงมี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมเกิด
ขึ้นอย่างนี้ ฯ

[๑๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ ย่อมไม่มีความสงสัย
อย่างนี้ว่า เมื่ออะไรไม่มี อะไรจึงไม่มีหรือหนอแล เพราะอะไรดับ อะไรจึงดับ
เมื่ออะไรไม่มี นามรูปจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี สฬายตนะจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี

ผัสสะจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เมื่อ
อะไรไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ภพจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ชาติจึง
ไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี ฯ

[๑๘๑] คุณรณิกขุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ
สิ่งนี้จึงดับ เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะจึง
ไม่มี ฯลฯ อุปาทานจึงไม่มี ... ภพจึงไม่มี ... ชาติจึงไม่มี เมื่อชาติไม่มี ชราและ
มรณะจึงไม่มี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมดับอย่างนี้ ฯ

[๑๘๒] คุณรณิกขุทั้งหลาย ในกาลใดแล อริยสาวกรู้ทั่วถึงเหตุเกิดและ
ความดับไปแห่งโลกตามเป็นจริงอย่างนี้ ในกาลนั้น อริยสาวกนี้ เราเรียกว่าเป็น
ผู้สมบูรณ์ด้วยทิวี่บ้าง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทศณะบ้าง เป็นผู้มาถึงสัทธรรมนี้บ้าง
เห็นสัทธรรมนี้บ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วย
วิชาอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้บรรลุละแผลแห่งธรรมบ้าง เป็นพระอริยะมีปัญญา
เครื่องชำระกิเลสบ้าง ว่าอยู่ชดประค่อมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๘

๑๐. อริยสาวกสูตรที่ ๒

[๑๘๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
คุณรณิกขุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับมิได้มีความสงสัยอย่างนี้ว่า เมื่ออะไรมี
อะไรจึงมีหรือหนอแล เพราะอะไรเกิดขึ้น อะไรจึงเกิดขึ้น เมื่ออะไรมี สังขาร
จึงมี เมื่ออะไรมี วิญญาณจึงมี เมื่ออะไรมี นามรูปจึงมี เมื่ออะไรมี สฬายตนะ
จึงมี เมื่ออะไรมี ผัสสะจึงมี เมื่ออะไรมี เวทนาจึงมี เมื่ออะไรมี ตัณหาจึงมี
เมื่ออะไรมี อุปาทานจึงมี เมื่ออะไรมี ภพจึงมี เมื่ออะไรมี ชาติจึงมี เมื่อ
อะไรมี ชราและมรณะจึงมี ฯ

[๑๘๔] คุณรณิกขุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น
สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่ออวิชชา มี สังขารจึงมี เมื่อสังขารมี วิญญาณจึงมี เมื่อ
วิญญาณมี นามรูปจึงมี เมื่อนามรูปมี สฬายตนะจึงมี เมื่อสฬายตนะมี ผัสสะ
จึงมี เมื่อผัสสะมี เวทนาจึงมี เมื่อเวทนามี ตัณหาจึงมี เมื่อตัณหา มี อุปาทาน
จึงมี เมื่ออุปาทานมี ภพจึงมี เมื่อภพมี ชาติจึงมี เมื่อชาติมี ชราและมรณะ
จึงมี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมเกิดขึ้นอย่างนี้ ฯ

[๑๘๕] คุณรณิกขุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมไม่มีความสงสัยอย่าง
นี้ว่า เมื่ออะไรไม่มี อะไรจึงไม่มีหรือหนอแล เพราะอะไรดับ อะไรจึงดับ เมื่อ
อะไรไม่มี สังขารจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี นาม

รูปจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี สพายนะจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เมื่อ
อะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ฯลฯ อุปาทาน ... ภพ ...
ชาติ ... เมื่ออะไรไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี ฯ

[๑๘๖] คูกริกษุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้สดับยอมมีญาณหยั่งรู้
ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่ง
นี้จึงดับ เมื่อวิชาไม่มี สังขารจึงไม่มี เมื่อสังขารไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เมื่อ
วิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เมื่อนามรูปไม่มี สพายนะจึงไม่มี ฯลฯ เมื่อชาติ
ไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมดับ
อย่างนี้ ฯ

[๑๘๗] คูกริกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล อริยสาวกผู้ทั่วถึงถึงเหตุเกิด
และความดับไปแห่งโลกตามเป็นจริงอย่างนี้ ในกาลนั้น อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า
เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิวี่บ้าง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทศนะบ้าง เป็นผู้มาถึงสัทธรรมนี้บ้าง
เห็นสัทธรรมนี้บ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วย
วิชาอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้บรรลุละแสแห่งธรรมบ้าง เป็นพระอริยะมีปัญญา
เครื่องชำแรกกิเลสบ้าง ว่าอยู่ชิดประค่อมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

กฬปิวัรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปัญจเวรภยสูตร ที่ ๑๒. ปัญจเวรภยสูตรที่ ๒
๓. ทุกขนิโรธสูตร ๔. โลกนิโรธสูตร ๕. ญาดิกสูตร
๖. อัญญตรสูตร ๗. ชาณุตโตธสูตร ๘. โลกายติกสูตร
๙. อริยสาวกสูตรที่ ๑ ๑๐. อริยสาวกสูตรที่ ๒ ฯ

ทุกขวรรคที่ ๖

๑. ปริวิมังสนสูตร

[๑๘๘] ข้าพเจ้าสดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า คูกริกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระ-
*พุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คูกริกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่าไรหนอแล
ภิกษุเมื่อพิจารณา พังพิจารณาเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดยประการทั้งปวง
ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มี
พระภาคเป็นที่ตั้ง มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ได้โปรด

เกิดพระพุทธเจ้าข้า ขอเนื้อความแห่งภยิตนี้จึงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเกิด
ภิกขุทั้งหลาย ได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรภิกขุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว
ภิกขุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๘๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกขุทั้งหลาย ภิกขุในธรรมวินัยนี้
เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า ทุกข์คือขราและมรณะมีประการต่างๆ มากมาย
เกิดขึ้นในโลก ทุกข์นี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิมิต มี
อะไรเป็นแดนเกิดหนอแล เมื่ออะไรมี ขราและมรณะจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ขรา
และมรณะจึงไม่มี ภิกขุนั้นพิจารณาอยู่ ย่อมรู้ประจักษ์ว่า ทุกข์คือขราและมรณะ
มีประการต่างๆ มากมาย เกิดขึ้นในโลก ทุกข์นี้แลมีชาติเป็นเหตุ มีชาติเป็น
สมุทัย มีชาติเป็นกามนิมิต มีชาติเป็นแดนเกิด เมื่อชาติมี ขราและมรณะจึงมี
เมื่อชาติไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี ภิกขุนั้นย่อมรู้ประจักษ์ขราและมรณะ ย่อม
รู้ประจักษ์เหตุเกิดขราและมรณะ ย่อมรู้ประจักษ์ความดับแห่งขราและมรณะ ย่อม
รู้ประจักษ์ปฏิบัติพาอันสมควรที่ให้งถึงความดับแห่งขราและมรณะ และย่อมเป็นผู้
ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นผู้ประพฤดิธรรมอันสมควร ดูกรภิกขุทั้งหลาย ภิกขุนี้เราเรียกว่า
เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดยประการทั้งปวง เพื่อความดับ
แห่งขราและมรณะ ฯ

[๑๘๖] อีกประการหนึ่ง ภิกขุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า ก็ชาตินี้มี
อะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิมิต มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อ
อะไรมี ชาติจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ชาติจึงไม่มี ภิกขุนั้นพิจารณาอยู่ ย่อมรู้ประ
จักษ์ว่า ชาติมีภพเป็นเหตุ มีภพเป็นสมุทัย มีภพเป็นกามนิมิต มีภพเป็นแดนเกิด
เมื่อภพมี ชาติจึงมี เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี ภิกขุนั้นย่อมรู้ประจักษ์ชาติ ย่อมรู้
ประจักษ์เหตุเกิดแห่งชาติ ย่อมรู้ประจักษ์ความดับแห่งชาติ ย่อมรู้ประจักษ์ปฏิบัติ
อันสมควรที่ให้งถึงความดับแห่งชาติ และย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นผู้ประพฤดิ
ธรรมอันสมควร ภิกขุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดย
ประการทั้งปวง เพื่อความดับแห่งชาติ ฯ

[๑๘๗] อีกประการหนึ่ง ภิกขุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า ก็ภพนี้มี
อะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ก็อุปาทานนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ก็ตัณหานี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ
ก็เวทนามนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ก็ผัสสะนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ก็สพายคณะนี้มีอะไร
เป็นเหตุ ฯลฯ ก็นามรูปนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ก็วิญญาณนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ
ก็สังขารนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิมิต มีอะไรเป็นแดน
เกิด เมื่ออะไรมี สังขารจึงมี เมื่ออะไรไม่มี สังขารจึงไม่มี ภิกขุนั้นเมื่อพิจารณา
ย่อมรู้ประจักษ์ว่า สังขารมีอวิชชาเป็นเหตุ มีอวิชชาเป็นสมุทัย มีอวิชชาเป็น
กามนิมิต มีอวิชชาเป็นแดนเกิด เมื่ออวิชชามี สังขารจึงมี เมื่ออวิชชาไม่มี

สังขารจึงไม่มี ภิกษุ นั้นย่อมรู้ประจักษ์สังขาร ย่อมรู้ประจักษ์เหตุเกิดแห่งสังขาร
ย่อมรู้ประจักษ์ความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ประจักษ์ปฏิบัติอันสมควรที่ให้อถึงความ
ดับแห่งสังขาร และย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นผู้ประพฤตินิยมอันสมควร
ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดยประการทั้งปวง
เพื่อความดับแห่งสังขาร คูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลตกอยู่ในอวิชชา ถ้าสังขารที่
เป็นบุญปรุงแต่ง วิญญาณก็เข้าถึงบุญ ถ้าสังขารที่เป็นบาปปรุงแต่ง วิญญาณก็เข้า
ถึงบาป ถ้าสังขารที่เป็นอนธชาปรุงแต่ง วิญญาณก็เข้าถึงอนธชา ฯ

[๑๕๒] คูกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล ภิกษุละอวิชชาได้แล้ว วิชชา
เกิดขึ้นแล้ว ในกาลนั้น ภิกษุ นั้นก็ไม่ทำกรรมเป็นบุญ ไม่ทำกรรมเป็นบาป ไม่
ทำกรรมเป็นอนธชา เพราะสำรอกอวิชชาเสีย เพราะมีวิชาเกิดขึ้น เมื่อไม่ทำ
เมื่อไม่คิด ก็ไม่ถือมันอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ถือมัน ก็ไม่สะดุ้งกลัว เมื่อไม่
สะดุ้งกลัว ก็ปริณิพพานเฉพาะตน ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบ
แล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ภิกษุ นั้นถ้า
เสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า สุขเวทนานั้นไม่เที่ยง อันตนไม่ยึดถือแล้วด้วยคัมหา
อันตนไม่เพิลิดเพิลินแล้วด้วยคัมหา ถ้าเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ทุกขเวทนา
นั้นไม่เที่ยง อันตนไม่ยึดถือแล้วด้วยคัมหา อันตนไม่เพิลิดเพิลินแล้วด้วยคัมหา
ถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า อทุกขมสุขเวทนานั้นไม่เที่ยง อันตนไม่ยึด
ถือแล้วด้วยคัมหา อันตนไม่เพิลิดเพิลินแล้วด้วยคัมหา ภิกษุ นั้นถ้าเสวยสุขเวทนา
ก็วางใจเฉยเสวยไป ถ้าเสวยทุกขเวทนา ก็วางใจเฉยเสวยไป ถ้าเสวยอทุกขมสุข-
*เวทนา ก็วางใจเฉยเสวยไป ภิกษุ นั้นเมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏทางกาย ก็รู้ชัดว่า
เราเสวยเวทนาที่ปรากฏทางกาย เมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏทางชีวิต ก็รู้ชัดว่า เรา
เสวยเวทนาที่ปรากฏทางชีวิต รู้ชัดว่า เวทนาทั้งปวงอันคัมหาไม่เพิลิดเพิลินแล้ว
จักเป็นของเย็น สรรีธาตุจกเหลืออยู่ในโลกนี้เท่านั้นเบื้องหน้าตั้งแต่สิ้นชีวิต เพราะ
ความแตกแห่งกาย ฯ

[๑๕๓] คูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษยกหม้อที่ยังร้อนออกจากเตาเผาหม้อ
วางไว้ที่พื้นดินอันเรียบ ไออุ่นที่หม้อนั้นพึงหายไป กระเบื้องหม้อยังเหลืออยู่ที่
พื้นดินนั้นนั่นแหละ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏ
ทางกาย ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนาที่ปรากฏทางกาย เมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏทาง
ชีวิต ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนาที่ปรากฏทางชีวิต รู้ชัดว่า เวทนาทั้งปวงอัน
คัมหาไม่เพิลิดเพิลินแล้ว จักเป็นของเย็น สรรีธาตุจกเหลืออยู่ในโลกนี้เท่านั้น
เบื้องหน้าตั้งแต่สิ้นชีวิต เพราะความแตกแห่งกาย ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๑๕๔] คูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุ
ผู้พิจารณาพึงทำกรรมเป็นบุญบ้าง ทำกรรมเป็นบาปบ้าง ทำกรรมเป็นอนธชาบ้าง
หรือหนอ ฯ

ภิภุททั้งหลายทูลว่า ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสังขารไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะสังขารดับ
 วิญญาณพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิญญาณไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะวิญญาณ
 ดับ นามรูปพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อนามรูปไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะนามรูปดับ
 สฬายตนะพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสฬายตนะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะ
 สฬายตนะดับ ศัสสะพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อศัสสะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะศัสสะดับ
 เวทนาพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเวทนาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะเวทนาดับ
 ตัณหาพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับ
 อุปาทานพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุปาทานไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะอุปาทาน
 ดับ ภพพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภพไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะภพดับ ชาติ
 พึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติดับ ชรา-
 *และมรณะพึงปรากฏหรือหนอ ฯ
 ภ. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
 [๑๕๕] ศีละฯ ภิภุททั้งหลาย พวกเธอจงสำคัญ จงเชื่อซึ่งข้อนั้นไว้
 อย่างนั้นเถิด พวกเธอจงน้อมใจไปสู่ข้อนั้นอย่างนั้นเถิด จงหมดความเคลือบแคลง
 สงสัยในข้อนั้นเถิด นั่นเป็นที่สุดทุกซ์ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุปาทานสูตร

[๑๕๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัย
แห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกอง-
*ทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๕๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟกองใหญ่แห่งไม้สับเล็มเกวียนบ้าง ยี่สิบ
เล็มเกวียนบ้าง สามสิบเล็มเกวียนบ้าง สี่สิบเล็มเกวียนบ้าง ฟังลูกโหลง บुरुย
ใส่หญ้าแห้ง ใส่โคลมัยแห้ง และใส่ไม้แห้ง ในไฟกองนั้นทุกๆ ระยะเวลา ก็เมื่อ
เป็นอย่างนี้ ไฟกองใหญ่นั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น ฟังลูกโหลงตลอด
กาลนาน แม้ฉันทใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ ฉันทนั้นเหมือนกัน เพราะ
ตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับไป เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟกองใหญ่แห่งไม้สับเล็มเกวียนบ้าง ยี่สิบ
เล็มเกวียนบ้าง สามสิบเล็มเกวียนบ้าง สี่สิบเล็มเกวียนบ้าง ฟังลูกโหลง บुरुย
ไม่ใส่หญ้าแห้ง ไม่ใส่โคลมัยแห้ง และไม่ใส่ไม้แห้งในไฟกองนั้นทุกๆ ระยะเวลา
ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ไฟกองใหญ่นั้น ไม่มีอาหาร ฟังดับไป เพราะ
สิ้นเชื้อเก่า และเพราะไม่เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันทใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเห็น
โทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ
ฉันทนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปฐมสังโยชนสูตร

[๒๐๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัย

แห่งสังโยชน้อยู่ ดันหาย่อมเจริญ เพราะดันหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประทีปน้ำมันพึงติด เพราะอาศัยน้ำมันและ
ไส้ บุรุษพึงเติมน้ำมันและใส่ไส้ในประทีปน้ำมันทุกๆ ระยะเวลา ก็เมื่อเป็นอย่างนี้
ประทีปน้ำมันนั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พิงลุกโพลงตลอดกาลนาน แม้
ฉันทใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็น
ปัจจัยแห่งสังโยชน้อยู่ ดันหาย่อมเจริญ ฉันทนั้นเหมือนกัน เพราะดันหาเป็นปัจจัย
จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยู่ ดันหาย่อมดับ เพราะดันหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประทีปน้ำมันพึงติด เพราะอาศัยน้ำมันและ
ไส้ บุรุษไม่พึงเติมน้ำมัน ไม่ใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุกๆ ระยะเวลา ก็เมื่อเป็น
อย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น ไม่มีอาหารพึงดับไป เพราะสิ้นเชื้อเก่า และเพราะไม่
เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันทใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยู่ ดันหาย่อมดับ ฉันทนั้นเหมือนกัน เพราะดันหาดับ
อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ทศยสังโยชนสูตร

[๒๐๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประทีปน้ำมันพึงติด เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ บุรุษเติมน้ำมัน
และใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุกๆ ระยะเวลา ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น
มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พิงลุกโพลงตลอดกาลแม้ฉันทใด ภิกษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยู่
ดันหาย่อมเจริญ ฉันทนั้นเหมือนกัน เพราะดันหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประทีปน้ำมันพึงติด เพราะอาศัยน้ำมันและ

ใส่ นุรุษไม่เติมน้ำมัน ไม่ใส่ใส่ในประทีปน้ำมันนั้นทุกๆ ระยะ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น ไม่มีอาหาร พิงดับไป เพราะสิ้นเชื้อเก่า และเพราะไม่เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันทิ กิษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปฐมมหารุกขสูตร

[๒๐๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัย
แห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ
รากทั้งหมดนั้นย่อมคูดอิชารสไปเบื้องบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มี
อาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้ฉันทิ กิษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่
ตัณหาย่อมเจริญ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ตั้งอยู่อย่างนั้น ที่นั้นนุรุษเอาจอบ
และภาชนะมา ตัดต้นไม้นั้นที่โคนต้นแล้ว ขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว คู้ยเอาราก
ใหญ่เล็กแม่เท่ากันแผ่ขึ้น นุรุษนั้นพึงทอนต้นไม้นั้นเป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่แล้ว
พึงผ่า ครั้นผ่าแล้วเจียกให้เป็นชิ้นๆ ครั้นเจียกให้เป็นชิ้นๆ แล้ว พึงผึ่งลม
ตากแดด ครั้นผึ่งลม ตากแดดแล้ว พึงเอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว พึงทำให้
เป็นเขม่า ครั้นทำให้เป็นเขม่าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรงหรือลอยในแม่น้ำมีกระแส
อันเชี่ยว ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น ถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ถูกทำให้เป็น
ดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้ฉันทิ กิษุทั้งหลาย เมื่อ
ภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหา

ย่อมดับ ถันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. พุติยหารุกขสูตร

[๒๑๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ ราก
ทั้งหมดนั้นย่อมคูดอิซารสไปเบื้องบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มีอาหาร
อย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้นใด ภิกษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่
ตัณหาย่อมเจริญ ถันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ขึ้นต้นอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบุรุษ
เอาจอบและภาชนะมา ตัดต้นไม้ที่โคนต้นแล้ว ขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว
ค้ำเอารากใหญ่เล็กแม้เท่ากำจอบขึ้น ฯลฯ หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว
เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน
ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้นใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษ
เนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ ถันนั้น
เหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ตรุณรุกขสูตร

[๒๑๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็น
ปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๒๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้อ่อนขึ้นต้นอยู่ บุรุษพึงพรวนดิน
ใส่ปุ๋ย รดน้ำเสมอๆ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้อ่อนนั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้อ
อย่างนั้น พึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ แม้นใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุ
เห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหา-
*ย่อมเจริญ ถันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ ความ
เกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยๆ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณไม้อ่อนย่นตัณอยู่อย่างนั้น ที่นั่นบุรุษเอา จอบและภาชนะมา ฯลฯ หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ตัณไม้อ่อนนั้น ถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้ฉันทิโก ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยๆ ตัณหาย่อมดับ ฉันทิโกเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นามรูปสูตร

[๒๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยๆ นามรูปก็หยั่งลง เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ ราก ทั้งหมดนั้นย่อมคลูดไถสไปเบื้องบน ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ตัณไม้ใหญ่นั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้ฉันทิโก ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยๆ นามรูปก็หยั่งลง ฉันทิโกเหมือนกัน เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยๆ นามรูปก็ไม่หยั่งลง เพราะนามรูปดับ สพายตนะ จึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตัณไม้ใหญ่ยืนตัณอยู่อย่างนั้น ที่นั่นบุรุษเอา จอบและภาชนะมา ฯลฯ ไม่เกิดอีกต่อไป แม้ฉันทิโก ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน้อยๆ นามรูปก็ไม่หยั่งลง ฉันทิโกเหมือนกัน เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. วิญญานสูตร

[๒๒๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ วิญญาณก็หยั่งลง เพราะวิญญาณเป็น
ปัจจัย จึงมีนามรูป ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๒๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ ฯลฯ
แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน วิญญาณก็หยั่งลง ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะวิญญาณ
เป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ วิญญาณก็ไม่หยั่งลง เพราะวิญญาณดับ นามรูป
จึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ยืนต้นอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบุรุษ
เอาจอบและภาชนะมา ฯลฯ ไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อ
ภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ วิญญาณ
ก็ไม่หยั่งลง ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ฯลฯ ความดับ
แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. นิทานสูตร

[๒๒๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมของหมู่ชนชาว
เมืองกุรุ อันมีชื่อว่ากัมมาศทัมมะ แคว้นกุรุรัฐ ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า นา-
*อัศจรรย์ พระเจ้าข้า ไม่เคยมีมา พระเจ้าข้า คือปฏิจสมุปบาทนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง
เพียงไร ทั้งมีกระแสความลึกซึ้ง แต่ถึงอย่างนั้น ก็ปรากฏเหมือนเป็นธรรมง่าย ๆ
แก่ข้าพระองค์ ฯ

[๒๒๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนี้
ดูกรอานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนี้ ปฏิจสมุปบาทนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง ทั้งมีกระแส
ความลึกซึ้ง เพราะไม่รู้ ไม่ตรัสรู้ ไม่แทงตลอดธรรมนี้ หมู่สัตว์นี้จึงเป็นเหมือน
เส้นด้ายที่ยู่ เป็นเหมือนกลุ่มเส้นด้ายที่เป็นปม เป็นเหมือนหุ้มนุงกระด้ายและ
หุ้บบล้อง ย่อมไม่ผ่านพ้นอุปาย ทุกคติ วินิบาต สงสาร ฯ

[๒๒๖] ดูกรอานนท์ เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย

อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๗] ดูกรอานนท์ ดันไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ รากทั้งหมดนั้นย่อมคูดโอรสไปเบื้องบน ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ดันไม้ใหญ่นั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้นใด อานนท์ เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๘] ดูกรอานนท์ เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๙] ดูกรอานนท์ ดันไม้ใหญ่ยืนต้นอย่างนั้น ที่นั้นบุรุษเอาจอบและภาชนะมา ตัดดันไม้นั้นที่โคนต้น แล้วขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว คู้เอารากใหญ่ เล็กแม่เท่ากำเียนแผ่ขึ้น บุรุษนั้น ทอนดันไม้นั้นเป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่ แล้วพึงผ่า ครั้นผ่าแล้ว เจียกเป็นชิ้นๆ ครั้นเจียกให้เป็นชิ้นๆ แล้ว พึงผึ่งลม ตากแดด ครั้นผึ่งลม ตากแดดแล้ว พึงเอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว พึงทำให้เป็นเขม่า ครั้นทำให้เป็นเขม่าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรง หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ดันไม้ใหญ่นั้น ถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ถูกทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้นใด อานนท์ เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบทุกขวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปริวิมังสนสูตร	๒. อุปาทานสูตร
๓. สังโยชนสูตรที่ ๑	๔. สังโยชนสูตรที่ ๒
๕. มหารุกขสูตรที่ ๑	๖. มหารุกขสูตรที่ ๒

๗. ตรุณสูตร ๘. นามรูปสูตร ๙. วิญญาณสูตร

๑๐. นิทานสูตร ฯ

มหาวรรคที่ ๗

๑. อัสดราตตสูตรที่ ๑

[๒๓๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ... คูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้สดับ จะพึงเบื่อหน่ายบ้าง
คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุตทั้ง ๔ นี้ ข้อ
นั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า ความเจริญก็ดี ความเสื่อมก็ดี การเกิดก็ดี การตาย
ก็ดี ของร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุตทั้ง ๔ นี้ ย่อมปรากฏ ปุณฺณผู้มีได้สดับ
จึงเบื่อหน่ายบ้าง คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายนั้น แต่ตถาคตเรียก
ร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง
ปุณฺณผู้มีได้สดับ ไม่อาจเบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิต เป็นต้นนั้นได้
เลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าจิตเป็นต้นนี้ อันปุณฺณมิได้สดับ รวบรวมถือ
ไว้ด้วยตัณหา ยึดถือด้วยทิฐิว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา
ดังนี้ ตลอดกาลช้านานฉะนั้น ปุณฺณผู้มีได้สดับ จึงไม่อาจจะเบื่อหน่าย คลาย
กำหนด หลุดพ้นในจิตเป็นต้นนั้นได้เลย ฯ

[๒๓๑] คูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้สดับ จะพึงเข้าไปยึดถือเอา
ร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุต ๔ นี้ โดยความเป็นตน ยังชอบกว่า แต่จะ
เข้าไปยึดถือเอาจิตโดยความเป็นตนหาชอบไม่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะร่างกาย
อันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุตทั้ง ๔ นี้ เมื่อดำรงอยู่ปีหนึ่งบ้าง สองปีบ้าง สามปี
บ้าง สี่ปีบ้าง ห้าปีบ้าง สิบปีบ้าง ยี่สิบปีบ้าง สามสิบปีบ้าง สี่สิบปีบ้าง ห้าสิบปี
บ้าง ร้อยปีบ้าง ยิ่งกว่าร้อยปีบ้าง ย่อมปรากฏ แต่ว่าตถาคตเรียกร่างกายอันเป็น
ที่ประชุมแห่งมหากุตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น
ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและกลางวัน ฯ

[๒๓๒] คูกรภิกษุทั้งหลาย วานรเมื่อเที่ยวไปในป่าใหญ่จับกิ่งไม้ ปล่อย
กิ่งนั้น ยึดเอากิ่งอื่น ปล่อยกิ่งที่ยึดเดิม เหนี่ยวกิ่งใหม่ต่อไป แม้ฉันใด ร่างกาย
อันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุตทั้ง ๔ นี้ ที่ตถาคตเรียกว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณ
บ้าง จิตเป็นต้นนั้นดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและกลางวัน ก็ฉัน
นั้นแล ฯ

[๒๓๓] คูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้สดับ ย่อมใส่ใจโดยแยบคาย
ด้วยดีถึงปัจจุสมุปบาทธรรม ในร่างกายและจิตที่ตถาคตกล่าวมานั้นว่า เพราะเหตุ

ดังนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี
สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะ
ตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพ
เป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกข-
*โทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้
อนึ่ง เพราะอวิชชาดับด้วยสสารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ
วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ มาพิจารณาอยู่อย่างนี้

ย่อมหน่ายแม้ในรูป ย่อมหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมหน่าย
แม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด
เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว
ย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อัสสุตวตาสสูตรที่ ๒

[๒๓๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม

ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นพระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้สดับ จะพึงเบื่อหน่ายบ้าง
คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ข้อ
นั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า ความเจริญก็ดี ความเสื่อมก็ดี การเกิดก็ดี การตาย
ก็ดี ของร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ย่อมปรากฏ ฉะนั้น ปุณฺณ
ผู้มีได้สดับ จึงเบื่อหน่ายบ้าง คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายนั้น แต่
ตลาคตเรียกร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณ
บ้าง ปุณฺณผู้มีได้สดับ ไม่อาจจะเบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิต
เป็นต้นนั้นได้เลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุว่าจิตเป็นต้นนี้ อันปุณฺณผู้มี
ได้สดับ รวบรวมถือไว้ด้วยตัณหา ยึดถือด้วยทิฐิว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่น
เป็นตัวตนของเรา ดังนี้ ตลอดกาลช้านาน ฉะนั้น ปุณฺณผู้มีได้สดับ จึงจะเบื่อ
หน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิตเป็นต้นนั้นไม่ได้เลย ฯ

[๒๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้สดับ จะพึงเข้าไปยึดถือเอาร่าง
กายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ โดยความเป็นตน ยังชอบกว่า แต่จะ
เข้าไปยึดถือเอาจิตโดยความเป็นตนหาชอบไม่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะร่างกาย

อันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ เมื่อดำรงอยู่หนึ่งบ้าง สองปีบ้าง สามปีบ้าง สี่ปีบ้าง ห้าปีบ้าง สิบปีบ้าง ยี่สิบปีบ้าง สามสิบปีบ้าง สี่สิบปีบ้าง ห้าสิบปีบ้าง ร้อยปีบ้าง ยิ่งกว่าร้อยปีบ้าง ย่อมปรากฏ แต่ว่าตลาคตเรียกร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและในกลางวัน ฯ

[๒๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ ย่อมใส่ใจด้วยดีโดยแบบคายถึงปฏิจสมุปบาทธรรม ในร่างกายและจิตที่ตลาคตกล่าวมานั้นว่า เพราะเหตุดังนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนาจึงเกิดสุขเวทนา เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนานั้นดับไป สุขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนา จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนา จึงเกิดทุกขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนานั้นดับไป ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งเวทนาที่ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ จึงเกิดอทุกขมสุขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขม*สุขเวทนานั้นดับไป อทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขมสุขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป ฯ

[๒๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะไม้สองอันครูดสีกันจึงเกิดไอลุ่น เกิดความร้อน แต่ถ้าแยกไม้ทั้งสองอันนั้นแหละออกเสียจากกัน ไอลุ่นซึ่งเกิดจากการครูดสีกันนั้น ก็ดับไป สงบไป แม้จันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนา จึงเกิดสุขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนานั้นดับไป สุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนา จึงเกิดทุกขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนานั้นดับไป ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งเวทนาที่ไม่ใช่ทุกข์ มิใช่สุข จึงเกิดอทุกขมสุขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขมสุขเวทนานั้นดับไป อทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขม*สุขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๒๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ มาพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในผัสสะ ย่อมหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้วและย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำ

เสร็จแล้ว ก็จ้องเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๑. ปุคตมังสสูตร

[๒๔๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่าง เพื่อความดำรงอยู่ ของสัตว์โลกที่เกิดมาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ อย่างนั้นคือ ๑. กวฬิการาหาร หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง ๒. ผัสสาหาร ๓. มโนสัทธเจตนาหาร ๔. วิญญาณาหาร ภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้ แล เพื่อดำรงอยู่แห่งสัตว์โลกที่เกิดมาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้ แสวงหาที่เกิด ฯ

[๒๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็กวฬิการาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร ภิกษุ ทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ภรรยาสามี ๒ คน ถือเอาสะเบียงเดินทางเล็กน้อย แล้ว ออกเดินไปสู่ทางกันดาร เขาทั้งสองมีบุตรน้อยๆ น่ารักน่าพอใจอยู่คนหนึ่ง เมื่อ ขณะทั้งสองคนกำลังเดินไปในทางกันดารอยู่ สะเบียงเดินทางที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย นั้นได้หมดสิ้นไป แต่ทางกันดารนั้นยังเหลืออยู่ เขาทั้งสองยังข้ามพ้นไปไม่ได้ ครั้นนั้น เขาทั้งสองคนก็ติดตกลงกันอย่างนี้ว่า สะเบียงเดินทางของเราทั้งสองอันใด แลมีอยู่เล็กน้อย สะเบียงเดินทางอันนั้นก็หมดสิ้นไปแล้ว แต่ทางกันดารนี้ยัง เหลืออยู่ เรายังข้ามพ้นไปไม่ได้ อย่างกระนั้นเลย เราสองคนมาช่วยกันฆ่าบุตร น้อยๆ คนเดียว ผู้นำรัก น่าพอใจคนนี้เสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็มและเนื้อย่าง เมื่อได้ บริโภคเนื้อบุตร จะได้พากันเดินข้ามพ้นทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น ถ้าไม่เช่นนั้น เราทั้งสามคนต้องพากันพินาศหมดแน่ ครั้นนั้น ภรรยาสามีทั้งสองคนนั้น ก็ฆ่าบุตร น้อยๆ คนเดียว ผู้นำรัก น่าพอใจนั้นเสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็ม และเนื้อย่าง เมื่อ บริโภคเนื้อบุตรเสร็จ ก็พากันเดินข้ามทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น เขาทั้งสองคน รับประทานเนื้อบุตรพลาง ก่อนออกพลางรำพันว่า ลูกชายน้อยๆ คนเดียวของ ฉันทไปไหนเสีย ลูกชายน้อยๆ คนเดียวของฉันทไปไหนเสีย ดังนี้ เธอทั้งหลาย จะเข้าใจความข้อนั้นเป็นอย่างไร ก็ว่าเขาได้บริโภคเนื้อบุตรที่เป็นอาหารเพื่อความ คะนองหรือเพื่อความมัวเมา หรือเพื่อความดับแต่ง หรือเพื่อความประดับประดา ร่างกายใช้ไหม ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า หามิได้ พระเจ้าข้า จึงตรัสต่อไปว่า ถ้า เช่นนั้น เขาพากันรับประทานเนื้อบุตรเป็นอาหารเพียงเพื่อข้ามพ้นทางกันดารใช้ ไหม ใช่ พระเจ้าข้า พระองค์จึงตรัสว่า ข้อนี้ฉันทใด เรากล่าวว่า บุคคลควรเห็น กวฬิการาหารว่า [เปรียบด้วยเนื้อบุตร] ก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล เมื่ออริยสาวก กำหนดรู้กวฬิการาหาร ได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณ เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณ ได้แล้ว สังโยชนอันเป็น

เครื่องชั่งนาริยสาวกให้มาสู่โลกนี้อีกก็ไม่มี ฯ

[๒๔๒] คูกริกษุทั้งหลาย ก็ผัสสาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร เหมือนอย่างว่า แม่โคนมที่ไม่มีหนังหุ้ม ถ้ายืนฟังผาอยู่ก็จะถูกพวกตัวสัตว์อาศัยผาเจาะกิน ถ้ายืนฟังต้นไม้อยู่ ก็จะถูกพวกสัตว์ชนิดอาศัยต้นไม้ไขกิน หากลงไปยืนแช่น้ำอยู่ ก็จะถูกพวกสัตว์ที่อาศัยน้ำตอดและกัดกิน ถ้ายืนอาศัยอยู่ในที่ว่าง ก็จะถูกมวลสัตว์ที่อาศัยอยู่ในอากาศเกาะกัดและจิกกิน เป็นอันว่าแม่โคนมตัวนั้นที่ไร้หนังหุ้มจะไปอาศัยอยู่ในสถานที่ใดๆ ก็ถูกจำพวกสัตว์ที่อาศัยอยู่ในสถานที่นั้นๆ กัดกินอยู่รำไป ข้อนี้ฉันใด เรากล่าวว่าพึงเห็นผัสสาหารฉนั้นเหมือนกัน เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้ผัสสาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้เวทนาทั้งสามได้ เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้เวทนาทั้งสามได้แล้ว เรากล่าวว่าไม่มีสิ่งใดที่อริยสาวกพึงทำให้อยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกแล้ว ฯ

[๒๔๓] คูกริกษุทั้งหลาย ก็มโนสัญญาเจตนาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร เหมือนอย่างว่า มีหลุมถ่านเพลิงอยู่แห่งหนึ่ง ลึกมากกว่าชั่วบุรุษ เต็มไปด้วยถ่านเพลิง ไม่มีเปลว ไม่มีควัน ครั้นนั้นมีบุรุษคนหนึ่งอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์เดินมา บุรุษสองคนมีกำลังจับเขาที่แขนข้างละคนคร่าไปสู่หลุมถ่านเพลิง ทันใดนั้นเอง เขามีเจตนาปรารถนาตั้งใจอยากจะให้ไกลจากหลุมถ่านเพลิง ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะเขารู้ว่า ถ้าเขาจักตกหลุมถ่านเพลิงนี้ ก็จักต้องตายหรือถึงทุกข์แทบตาย ข้อนี้ฉันใด เรากล่าวว่าพึงเห็นมโนสัญญาเจตนาหาร ฉนั้นเหมือนกัน เมื่ออริยสาวกกำหนดมโนสัญญาเจตนาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ตัณหาทั้งสามได้แล้ว เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้ตัณหาทั้งสามได้แล้ว เรากล่าวว่าไม่มีสิ่งใดที่อริยสาวกพึงทำให้อยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกแล้ว ฯ

[๒๔๔] คูกริกษุทั้งหลาย ก็วิญญาณาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร เหมือนอย่างว่า พวกเจ้าหน้าที่จับโจรผู้กระทำความผิดได้แล้วแสดงแก่พระราชว่า ขอเดชะ ด้วยโจรผู้นี้กระทำความผิด ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ลงโทษโจรผู้นี้ตามที่ทรงเห็นสมควรเถิด จึงมีพระกระแสรับสั่งอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถอะพ่อ จงประหารมันเสียด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเช้านี้ เจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็ช่วยประหารนักโทษคนนั้นด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเช้า ต่อมาเป็นเวลาเที่ยงวัน พระราชาทรงซักถามเจ้าหน้าที่เหล่านั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เจ้านักโทษคนนั้นเป็นอย่างไรบ้าง เขาพากันกราบทูลว่า ขอเดชะ เขายังมีชีวิตอยู่ตามเดิม จึงมีพระกระแสรับสั่งอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถอะพ่อ จงช่วยกันประหารมันเสียด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเที่ยงวัน เจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็ประหารนักโทษคนนั้นเสียด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเที่ยงวัน ต่อมาเป็นเวลาเย็น พระราชาทรงซักถามเจ้าหน้าที่เหล่านั้นอีกอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เจ้านักโทษคนนั้นเป็นอย่างไรบ้าง เขาพากันกราบทูลว่า ขอเดชะ เขายังมีชีวิตอยู่ตามเดิม จึงมีพระกระแสรับสั่งอย่าง

นี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถอะพ่อ จงประหารมันเสียด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเย็น
เจ้าหน้าที่คนนั้นก็ประหารนักโทษคนนั้นด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายยังเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน เพราะว่าเมื่อเขากำลังถูกประหารด้วยหอก
ร้อยเล่มตลอดวันอยู่นั้น จะพึงได้เสวยแต่ทุกข์โทมนัสซึ่งมีการประหาร นั้นเป็น
เหตุเท่านั้น มิใช่หรือ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขากำลังถูกประหารอยู่ด้วยหอกแม่เล่ม
เดียว ก็พึงเสวยความทุกข์โทมนัสซึ่งมีการประหารนั้นเป็นเหตุ แต่จะกล่าวไปไยถึง
เมื่อเขากำลังถูกประหารอยู่ด้วยหอกสามร้อยเล่มเล่า ข้อนั้นฉันใด เรากล่าวว่า จะพึง
เห็นวิญญาณาหารฉันนั้นเหมือนกัน เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้วิญญาณาหารได้แล้ว
ก็เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้แล้ว เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้นามรูปได้แล้ว เรากล่าว
ว่า ไม่มีสิ่งใดที่อริยสาวกจะพึงทำให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อตฺถิราคสูตร

[๒๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่างเพื่อความดำรงอยู่ของ
สัตว์โลกที่เกิดมาแล้ว เพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔
อย่างนั้น คือ ๑ กวฬิการาหาร หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง ๒ ผัสสาหาร ๓ มโน-
*สตัยเจตนาหาร ๔ วิญญาณาหาร อาหาร ๔ อย่างนี้แล เพื่อความดำรงอยู่ของสัตว์
โลกที่เกิดมาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด ฯ

[๒๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความ
ทยานอยาก มีอยู่ในกวฬิการาหาร ๒ วิญญาณก็ตั้งอยู่อย่างงอกงามในกวฬิการาหารนั้น
ในที่ใด วิญญาณตั้งอยู่อย่างงอกงาม ในที่นั้น ย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด
มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่
ใด มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมมีชาติชรามรณะต่อไป ในที่ใด
มีชาติชรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่ามีความโสก มีมุติ (คือราคะ) มีความ
คับแค้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก
มีอยู่ในผัสสาหาร ๒ ... ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มีอยู่
ในมโนสตัยเจตนาหาร ๒ ... ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก
มีอยู่ในวิญญาณาหาร ๒ วิญญาณก็ตั้งอยู่อย่างงอกงามในวิญญาณาหารนั้น ในที่ใด
วิญญาณตั้งอยู่อย่างงอกงาม ในที่นั้น ย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด มีการ
หยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด
มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมมีชาติชรามรณะต่อไป ในที่ใด มีชาติ

ขรามณะต่อไป เราเรียกที่นั่นว่ามีความ โศก มีรูลี มีความคับแค้น ฯ

[๒๔๗] ดูรภิกษุทั้งหลาย เมื่อน้ำข้อม ครั่ง ขมิ้น สีเขียวหรือสี
บานเย็น ข้างข้อมหรือข้างเขียนพึงเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษให้มีวชิระน้อยใหญ่
ได้ครบถ้วนที่แผ่นหินขาว แผ่นกระดาน ฝาผนัง หรือที่พื้นผ้า แม้ฉันใด ดูร
ภิกษุทั้งหลาย ฉันทันเหมือนกัน ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยาน
อยาก มีอยู่ในกวีการารหาร ๒๕ ญาณก็ตั้งอยู่อกงามในกวีการารหารนั้น ใน
ที่ใด ญาณตั้งอยู่อกงาม ในที่นั้น ข้อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด
มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ข้อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ข้อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด
มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ข้อมมีชาติขรามณะต่อไป ในที่ใด มีชาติ
ขรามณะต่อไป เราเรียกที่นั่นว่ามีความ โศก มีรูลี มีความคับแค้น ดูรภิกษุ
ทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มีอยู่ในผัสสาหาร
๒๕ ... ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มีอยู่ในมนัสสุ-
*เจตนาหาร ๒๕ ... ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มีอยู่ใน
ญาณอาหาร ๒๕ ญาณก็ตั้งอยู่อกงามในญาณอาหารนั้น ในที่ใด ญาณ
ตั้งอยู่อกงาม ในที่นั้น ข้อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด มีการหยั่งลงแห่ง
นามรูป ในที่นั้น ข้อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด มีความเจริญ
แห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ข้อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด มีการ
เกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ข้อมมีชาติขรามณะต่อไป ในที่ใด มีชาติขรา
มณะต่อไป เราเรียกที่นั่นว่า มีความ โศก มีรูลี มีความคับแค้น ฯ

[๒๔๘] ดูรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความ
ทยานอยาก ไม่มีอยู่ในกวีการารหาร ๒๕ ญาณก็ไม่ตั้งอยู่ไม่อกงามในกวี-
*การารหารนั้น ในที่ใด ญาณไม่ตั้งอยู่ไม่อกงาม ในที่นั้น ข้อมไม่มีการหยั่ง
ลงแห่งนามรูป ในที่ใด ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ข้อมไม่มีความ
เจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด ไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น
ข้อมไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น
ข้อมไม่มีชาติขรามณะต่อไป ในที่ใด ไม่มีชาติขรามณะต่อไป เราเรียกที่นั่น
ว่าไม่มีความ โศก ไม่มีรูลี ไม่มีความคับแค้น ฯ

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก ไม่มี
ในผัสสาหาร ... ไม่มีในมนัสสุเจตนาหาร ... ไม่มีในญาณอาหาร ๒๕ ญาณ
ก็ไม่ตั้งอยู่ไม่อกงามในอาหารนั้น ในที่ใด ญาณไม่ตั้งอยู่ไม่อกงาม ในที่นั้น
ข้อมไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น
ข้อมไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด ไม่มีความเจริญแห่งสังขาร
ทั้งหลาย ในที่นั้น ข้อมไม่มีความเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด ไม่มีความเกิด

ในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมไม่มีชาติขรามณะต่อไป ในที่ใด ไม่มีชาติขรา
มณะต่อไป ภิกษุทั้งหลายเราเรียกที่นั้นว่า ไม่มีความโสก ไม่มีธุลี ไม่มีความ
คับแค้น ฯ

[๒๔๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรือนยอด
[ปราสาท] หรือศาลามีสองยอด หน้าต่างด้านทิศตะวันออก อันบุคคลเปิดไปทาง
เหนือหรือทางใต้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไปแสงสว่างส่องเข้าไปทางหน้าต่าง จะพึง
ตั้งอยู่ ณ ที่ไหน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ตั้งอยู่ที่ฝาด้านตะวันตก พระเจ้าข้า ฯ
พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าฝาด้านตะวันตกไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึง
ตั้งอยู่ ณ ที่ไหน ฯ

ภ. ที่แผ่นดิน พระเจ้าข้า ฯ
พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแผ่นดินไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ
ที่ไหน ฯ

ภ. ที่น้ำ พระเจ้าข้า ฯ
พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าน้ำไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ ที่ไหน ฯ
ภ. ไม่ตั้งอยู่เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน
ความทยานอยาก ไม่มีอยู่ในกามพิการหารไชริ ... ในผัสสาหารไชริ ... ในมโนสัญ-
*เจตนาหารไชริ ... ในวิญญาณาหารไชริ วิญญาณก็ไม่ตั้งอยู่ไม่องงามในวิญญาณา-
*หารนั้น ในที่ใด วิญญาณไม่ตั้งอยู่ ไม่องงาม ในที่นั้น ย่อมไม่มีการหยั่งลง
แห่งนามรูป ในที่ใด ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมไม่มีความเจริญ
แห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด ไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อม
ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น
ย่อมไม่มีชาติขรามณะต่อไป ในที่ใด ไม่มีชาติขรามณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่า
ไม่มีความโสก ไม่มีธุลี ไม่มีความคับแค้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. นกสูตร

[๒๕๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่กาลตรัสรู้ เมื่อเรายังเป็น
พระโฑฐิตะ ยังมีได้ตรัสรู้ เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า โลกนี้ถึงความลำบาก
หนอ ย่อมเกิด แก่ ตาย จุติและอุบัติ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ไม่มีผู้ใดทราบชัด
ซึ่งธรรมเป็นที่สลัดออกจากกองทุกข์ คือ ขราและมรณะนี้ได้เลย เมื่อไรหนอ
ธรรมเป็นที่สลัดออกไปจากกองทุกข์คือขราและมรณะนี้จึงจักปรากฏ ฯ

[๒๕๑] คูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า เมื่ออะไรหนอ
แลมีอยู่ ขราและมรณะจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ เพราะ
การใส่ใจโดยแยกกายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติแลมีอยู่ ขราและ
มรณะจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า
เมื่ออะไรหนอ แลมีอยู่ ชาติจึงมี ... ภพจึงมี ... อุปาทานจึงมี ... ตัณหาจึงมี ...
เวทนาจึงมี ... ผัสสะจึงมี ... สพายตนะจึงมี ... นามรูปจึงมี ... เพราะอะไรเป็น
ปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะการใส่ใจโดยแยกกายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า
เมื่อวิญญาณมีอยู่ นามรูปจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เรานั้นได้
มีความคิดดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอแลมีอยู่ วิญญาณจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย
จึงมีวิญญาณ เพราะการใส่ใจโดยแยกกายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อ
นามรูปมีอยู่ วิญญาณจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เรานั้นได้มี
ความคิดดังนี้ว่า วิญญาณนี้แลได้กลับแล้วเพียงเท่านี้ ไม่ไปพ้นจากนามรูปได้เลย
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ โลกย่อมเกิด แก่ ตาย จูติและอุบัติ กล่าวคือ เพราะ
นามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะ
นามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ คูกรภิกษุทั้งหลาย
จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลาย
ที่เราไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนว่า เหตุให้ทุกข์เกิด เหตุให้ทุกข์เกิด ดังนี้ ฯ

[๒๕๒] คูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดดังนี้ เมื่ออะไรหนอแล
ไม่มีอยู่ ขราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ขราและมรณะจึงดับ เพราะการ
ใส่ใจโดยแยกกายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติไม่มี ขราและมรณะ
จึงไม่มี เพราะชาติดับ ขราและมรณะจึงดับ เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า เมื่อ
อะไรหนอแล ไม่มีอยู่ ชาติจึงไม่มี ... ภพจึงไม่มี ... อุปาทานจึงไม่มี ... ตัณหา
จึงไม่มี ... เวทนาจึงไม่มี ... ผัสสะจึงไม่มี ... สพายตนะจึงไม่มี ... นามรูปจึง
ไม่มี ... เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ คูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะการใส่ใจโดย
แยกกายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี
เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ คูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า
เมื่ออะไรหนอแล ไม่มีอยู่ วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ
เพราะการใส่ใจโดยแยกกายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปไม่มี
วิญญาณจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ วิญญาณจึงดับ เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า
มรรคนี้เราได้บรรลุแล้วแล ด้วยปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือ เพราะนามรูปดับ วิญญาณ
จึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ
เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้ คูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง

ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เรายังไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนว่า เหตุให้
ทุกข์ดับ เหตุให้ทุกข์ดับ ดังนี้ ฯ

[๒๕๓] ดูกุริยกุทั้งหลาย บุรุษเมื่อเที่ยวไปในป่าทึบ ได้พบมรรคาเก่า
หนทางเก่า ที่คนก่อนๆ เคยเดินไปมา เขาเดินตามทางนั้นไป เมื่อกำลังเดินตาม
ทางนั้นอยู่ พบนครเก่า พบราชธานีโบราณซึ่งสมบูรณ์ด้วยสวน ป่าไม้ สระโบก-
*ขรณี มีเชิงเทิน ล้วนน่ารื่นรมย์ ที่คนก่อนๆ เคยอยู่อาศัยมา ครั้นนั้นแล บุรุษ
คนนั้นจึงกราบทูลแด่พระราชหรือเรียนแก่ราชมหาอำมาตย์ว่า ขอเดชะ พระองค์
ทรงเกิด พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าเมื่อเที่ยวไปในป่า ได้พบมรรคาเก่า
หนทางเก่าที่คนก่อนๆ เคยเดินไปมา ข้าพระพุทธเจ้าได้เดินตามทางนั้นไป เมื่อ
กำลังเดินตามทางนั้นอยู่ได้พบนครเก่า พบราชธานีโบราณ ซึ่งสมบูรณ์ด้วยสวน
ป่าไม้ สระโบกขรณี มีเชิงเทิน ล้วนน่ารื่นรมย์ ที่คนก่อนๆ เคยอยู่อาศัยมา
ขอพระองค์จงทรงสร้างพระนครนั้นเกิด พระพุทธเจ้าข้า ลำดับนั้น พระราชา
หรือราชมหาอำมาตย์ จึงสร้างเมืองนั้นขึ้น สมัยต่อมา เมืองนั้นเป็นเมืองมั่งคั่งและ
สมบูรณ์ขึ้น มีประชาชนเป็นอันมาก มีมนุษย์เกลื่อนกล่น และเป็นเมืองถึงความ
เจริญ ไพบุลย์ แม่น้ำใด ก็ยกขึ้นหลาย เราได้พบมรรคาเก่า หนทางเก่า ที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ เคยเสด็จไป ก็มรรคาเก่า หนทางเก่า ที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยเสด็จไปนั้น เป็นไฉน ก็มรรคาอันประกอบ
ด้วยองค์ ๘ อันประเสริฐ นี้แล ได้แก่สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้แลมรรคา
เก่า หนทางเก่า ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ เคยเสด็จไปแล้ว เราก็ได้
เดินตามหนทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ อันเป็นทางเก่านั้น
เมื่อกำลังเดินตามหนทางนั้นไป ได้รู้ชัดซึ่งขราและมรรณะ เหตุเกิดขึ้นแห่งขรา
และมรรณะ ความดับแห่งขราและมรรณะ และได้รู้ชัดซึ่งปฏิบัติเครื่องให้ถึงความ
ดับขราและมรรณะ เมื่อเรากำลังเดินตามทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘
ประการ อันเป็นทางเก่านั้นไปอยู่ ได้รู้ชัดซึ่งชาติ ฯลฯ ได้รู้ชัดซึ่งภพ ... ได้รู้ชัด
ซึ่งอุปาทาน ... ได้รู้ชัดซึ่งตัณหา ... ได้รู้ชัดซึ่งเวทนา ... ได้รู้ชัดซึ่งผัสสะ ... ได้
รู้ชัดซึ่งสพายตนะ ... ได้รู้ชัดซึ่งนามรูป ... ได้รู้ชัดซึ่งวิญญาณ ... ได้รู้ชัดซึ่งสังขาร
ทั้งหลาย เหตุเกิดขึ้นแห่งสังขาร ความดับแห่งสังขาร และได้รู้ชัดซึ่งปฏิบัติ
เครื่องให้ถึงความดับแห่งสังขาร ครั้นได้รู้ชัดซึ่งทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วย
องค์ ๘ ประการนั้นแล้ว เราจึงได้บอกแก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
ดูกุริยกุทั้งหลาย พรหมจรรย์ของเราจึงได้เจริญแพร่หลาย กว้างขวาง มีชนเป็น
อันมากรู้ เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก็ประกาศได้เป็นอย่างดี
ดี ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัมมสสูตร

[๒๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กัมมาศทัมมนิคมของชาวกุรุ ณ กุรุชนบท ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาปัจจัยภายในบ้างหรือไม่ เมื่อพระองค์ตรัสถามอย่างนี้แล้ว มีภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลเนื้อความนี้ขึ้นแต่พระองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาปัจจัยภายใน พระเจ้าข้า พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาปัจจัยภายในอย่างไร ท่านใด นั่นแล ภิกษุรูปนั้นก็ทูลเล่าถวายให้ทรงทราบ แต่ก็ไม่ถูกพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๕๕] เมื่อพระภิกษุรูปนั้นกราบทูลอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอานนท์จึงได้กราบทูลเนื้อความนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถึงเวลาที่จะทรงแสดงเรื่องนี้แล้ว ข้าแต่พระสุคต ถึงเวลาที่จะทรงแสดงเรื่องนี้แล้ว พระองค์ตรัสการพิจารณาปัจจัยภายในข้อใด ภิกษุทั้งหลายฟังการพิจารณาปัจจัยภายในข้อนั้นจากพระองค์แล้ว จักทรงจำไว้ดังนี้ พระองค์จึงตรัสว่า อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๒๕๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาซึ่งปัจจัยภายในว่า ขราและมรณะนี้อันใดแล ย่อมบังเกิดในโลก เป็นทุกข์หลายอย่างต่างๆ กัน ขราและมรณะที่เป็นทุกข์นี้แล มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ขราและมรณะจึงมี เมื่อเธอพิจารณาอยู่ ย่อมรู้ได้โดยนัยว่า ขราและมรณะนี้อันใดแล ย่อมบังเกิดขึ้นในโลก เป็นทุกข์หลายอย่างต่างๆ กัน ขราและมรณะที่เป็นทุกข์นี้แล มีอุปธิเป็นเหตุ มีอุปธิเป็นที่ตั้งขึ้น มีอุปธิเป็นกำเนิด มีอุปธิเป็นแดนเกิด เมื่ออุปธิมี ขราและมรณะจึงมี เมื่ออุปธิไม่มี ขราและมรณะก็ไม่มี เธอย่อมทราบชัดซึ่งขราและมรณะ ย่อมทราบชัดซึ่งความเกิดแห่งขราและมรณะ ย่อมทราบชัดซึ่งความดับแห่งขราและมรณะ และย่อมทราบชัดซึ่งปฏิบัติอันสมควรเครื่องให้ถึงความดับแห่งขราและมรณะ และเธอย่อมเป็นผู้ปฏิบัติตามนั้น ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติตามธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเรียกภิกษุรูปนี้ว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ เพื่อความดับไปแห่งขราและมรณะโดยชอบทุกประการ ฯ

[๒๕๗] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาซึ่งปัจจัยภายในว่า ก็อุปธินั้นมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี อุปธิจึงมี เมื่ออะไรไม่มี อุปธิจึงไม่มี เมื่อ

เธอพิจารณาอยู่ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า อุปรมิตัณหาเป็นเหตุ มิตัณหาเป็นที่ตั้งขึ้น มี
ตัณหาเป็นกำเนิด มิตัณหาเป็นแดนเกิด เมื่อตัณหา มี อุปริจึงมี เมื่อตัณหาไม่มี
อุปริก็ไม่มี เธอย่อมทราบชัดซึ่งอุปริ ย่อมทราบชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งอุปริ ย่อม
ทราบชัดซึ่งความดับแห่งอุปริ ย่อมทราบชัดซึ่งปฏิบัติอันสมควรเครื่องให้ถึงความ
ดับแห่งอุปริ และย่อมเป็นผู้ปฏิบัติตามนั้น เชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติตามธรรม ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เราเรียกภิกษุรูปนี้ว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ เพื่อความดับ
แห่งอุปริโดยชอบทุกประการ ฯ

[๒๕๘] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาซึ่งปัจจัย
ภายในว่า กัตัณหานี้เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นในที่ไหน เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ใน
ที่ไหน เมื่อเธอพิจารณาอยู่ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า ที่ใดแล เป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจใน
โลก ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นั้น ก็
อะไรเล่าเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลก ตาเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก ... หูเป็น
ที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลก ... จมูกเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก ... ลิ้นเป็นที่รักเป็น
ที่ชื่นใจในโลก ... กายเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก ... ใจเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจใน
โลก ตัณหานั้นเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นที่ใจนั้น เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่ใจนั้น ฯ

[๒๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งใน
อดีตกาล ได้เห็นอารมณ์อันเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของ
เที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดย
ความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เชื่อว่าทำตัณหาให้เจริญขึ้น
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำตัณหาให้เจริญขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่า
นั้นเชื่อว่าทำอุปริให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดมาทำอุปริให้เจริญขึ้น
แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดทำทุกข์ให้เจริญขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าไม่พ้นจากชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่
พ้นแล้วจากทุกข์ได้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งใน
อนาคตกาล จักเห็นอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็น
ของเที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดย
ความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เชื่อว่าจักทำตัณหาให้เจริญขึ้น
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดจักทำตัณหาให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
เชื่อว่าจักทำอุปริให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดจักทำอุปริให้เจริญขึ้น
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าจักทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดจักทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าจักไม่พ้นไปจาก
ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่าเขาจัก
ไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง

ในปัจจุบันนี้ เห็นอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของเที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดยความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าย่อมทำดีเพื่อให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด ทำดีเพื่อให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าย่อมทำอุปัธิ์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำอุปัธิ์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด ทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า เขาย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ดังนี้ ฯ

[๒๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชันสำริดที่ใส่น้ำ ที่ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น และรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ทนได้นั้น มีบุรุษเดินฝ่าความร้อนอบอ้าวเหน็ดเหนื่อยเมื่อยลามา ระบายน้ำ คนทั้งหลายจึงได้พูดกะบุรุษผู้นั้นอย่างนี้ว่า นาย ชันสำริดที่ใส่น้ำนี้ ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น และรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ถ้าท่าน ประสงค์ถึงดื่มเถิด เพราะว่าเมื่อดื่มน้ำนั้น ก็จักซาบซ่านด้วยสีบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง ก็แหละครั้นดื่มเข้าไปแล้ว ตัวท่านจะถึงความตาย หรือถึงทุกข์แทบตาย เพราะการดื่มนั้นเป็นเหตุ ดังนี้ บุรุษนั้นผลุนผลันไม่ทันพิจารณาดื่มน้ำนั้นเข้าไป ไม่บ้วนทิ้งเลย เขาก็พึงถึงความตาย หรือถึงทุกข์แทบตาย เพราะการดื่มน้ำนั้น เป็นเหตุทันที แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่า หนึ่งในอดีตกาล ได้เห็นอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก ฯลฯ ในอนาคตกาล ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันนี้ เห็นอารมณ์เป็นที่รักเป็น ที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของเที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดยความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า ย่อมทำดีเพื่อให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำดีเพื่อให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำอุปัธิ์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์ เหล่าใดทำอุปัธิ์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำทุกข์ให้เจริญ ขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าย่อมไม่พ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า เขาย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯ

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งใน อดีตกาล ได้เห็นอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่ เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค โดยความเป็นภัยแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าละคิดหาได้แล้ว สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใด ละคิดหาได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่า ละอุปัธิ์เสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละอุปัธิ์ได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์

เหล่านั้นเชื่อว่าละทุกข์เสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละทุกข์ได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าพ้นแล้วจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสได้ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นพ้นแล้วจากทุกข์ได้ อนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักเห็นอรรถอันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค โดยความเป็นภัย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นจักละตัณหาได้ ฯลฯ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นจักพ้นจากทุกข์ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันกาล ย่อมเห็นอรรถอันเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค โดยความเป็นภัย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมละตัณหาได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดย่อมละตัณหาได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าย่อมละอุภิได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดย่อมละอุภิได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าย่อมละทุกข์ได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดย่อมละทุกข์ได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมพ้นจากทุกข์ได้ ดังนี้ ฯ

[๒๖๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย แก้วเหล่านี้ที่ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่นและรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ทันใดนั้น มีบุรุษเดินฝ่าความร้อนอบอ้าวเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ามา ระบายน้ำ คนทั้งหลายจึงได้พูดกะบุรุษผู้นั้นอย่างนี้ว่า นาย แก้วเหล่านี้ที่ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น และรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ถ้าท่านประสงค์ ก็จงดื่มเถิด เพราะว่าเมื่อดื่มเหล่านั้น ก็จักซาบซ่านด้วยสีบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง ก็แหละครั้นดื่มเข้าไปแล้ว ตัวท่านจักถึงความตาย หรือถึงทุกข์แทบตาย เพราะการดื่มนั้นเป็นเหตุ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น บุรุษนั้นพึงคิดอย่างนี้ว่า เหล้านี้เราดื่มแล้ว เราอาจจะบรรเทาได้ด้วยน้ำเย็น ด้วยเนยใส ด้วยน้ำข้าวสาคูเค็ม หรือด้วยน้ำซ้อ โฉนโสจิริกะ แต่เราจะไม่ดื่มเหล่านั้นเลย เพราะไม่เป็นประโยชน์ มีแต่ทุกข์แก่เราช้านาน เขาพิจารณาดูแก้วเหล่านั้นแล้ว ไม่พึงดื่ม เขาถึงเสีย เขาก็ไม่เข้าถึงความตาย หรือความทุกข์แทบตาย เพราะการดื่มนั้นเป็นเหตุ แม้ฉันทดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล เห็นอรรถอันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค โดยความเป็นภัยแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าละตัณหาได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละตัณหาเสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าละอุภิได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละอุภิเสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเชื่อว่าละทุกข์ได้แล้ว

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละทุกข์เสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่า
พ้นแล้วจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส
เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นพ้นแล้วจากทุกข์ ดังนี้ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล ฯลฯ ในปัจจุบัน
กาล ย่อมเห็นอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่
เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค
โดยความเป็นภัย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมละค้นหาได้ สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใด ย่อมละค้นหาได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมละ
อุปธิได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดย่อมละอุปธิได้ สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นชื่อว่าย่อมละทุกข์ได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดย่อมละทุกข์ได้ สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมพ้นจากทุกข์
ได้ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สัมมตสูตรที่ ๒

[๒๖๓] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกฏิฐิตะ อยู่ ณ
ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่าน
พระมหาโกฏิฐิตะออกจากที่พักผ่อน เข้าไปหาพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับ
ท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๒๖๔] ท่านพระมหาโกฏิฐิตะนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวคำนี้กะท่าน
พระสารีบุตรว่า ท่านสารีบุตร ชราและมรณะ คนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งคน
ทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ หรือว่า ชราและมรณะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยคนไม่ได้ทำเอง
ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ฯ

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านโกฏิฐิตะ ชราและมรณะ คนทำเองก็
ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งคนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ บังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยคนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ก็ไม่ใช่ แต่ว่าเพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมี
ชราและมรณะ ฯ

โก. ท่านสารีบุตร ชาติ คนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งคนทำเองทั้งผู้อื่น
ทำให้ หรือว่าชาติบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยคนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ฯ

สา. ท่านโกฏิฐิตะ ชาติ คนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งคนทำเอง
ทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ชาติบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยคนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้
ก็ไม่ใช่ แต่เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ ฯ

โก. ท่านสารีบุตร ภพคนทำเอง ฯลฯ อุปาทานคนทำเอง ... ค้นหาตน

ทำเอง ... เวหนาค้นทำเอง ... ผัสสะตนทำเอง ... สฬายคณะตนทำเอง ... นามรูป
ตนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ หรือว่านามรูปบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ฯ

สา. ท่านโกฏฐิตะ นามรูปตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตน
ทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ นามรูปบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้
ทำให้ ก็ไม่ใช่ แต่เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ฯ

โก. ท่านสารีบุตร วิญญูณตนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งตนทำเองทั้งผู้
อื่นทำให้ หรือว่าวิญญูณบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ฯ

สา. ท่านโกฏฐิตะ วิญญูณตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตน
ทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ วิญญูณบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้
อื่นไม่ได้ทำให้ ก็ไม่ใช่ แต่เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ ฯ

[๒๖๕] โก. เราทั้งหลายพึงรู้ชัดภายิตของท่านสารีบุตรในบัดนี้เอง
อย่างนี้ว่า ท่านโกฏฐิตะ นามรูปตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตน
ทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้
ก็ไม่ใช่ แต่เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ฯ

อนึ่ง เราทั้งหลายรู้ชัดภายิตของท่านสารีบุตรในบัดนี้เอง อย่างนี้ว่า ท่าน
โกฏฐิตะ วิญญูณตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตน
ไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ก็ไม่ใช่ แต่เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ ฯ

ท่านสารีบุตร ก็เนื้อความของภายิตนี้ เราทั้งหลายจะพึงเห็นได้อย่างไร ฯ

[๒๖๖] สา. ดูกรอาวุโส ถ้าเช่นนั้น ผมจักเปรียบให้ท่านฟัง ในโลกนี้
บุรุษผู้ฉลาดบางพวกย่อมรู้ชัดเนื้อความของภายิตได้ แม้ด้วยอุปมา ฯ

อาวุโส ไม้้อ ๒ กำ พึงตั้งอยู่ได้เพราะต่างอาศัยซึ่งกันและกันฉันใด
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะ
นามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายคณะ เพราะสฬายคณะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฉะนั้นแล ฯ

ถ้าไม้้อ ๒ กำนั้น พึงเอาออกเสียกำหนึ่ง อีกกำหนึ่งก็ล้มไป ถ้าดึงอีก
กำหนึ่งออก อีกกำหนึ่งก็ล้มไป ฉะนั้น เพราะนามรูปดับ วิญญูณจึงดับ เพราะ
วิญญูณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายคณะจึงดับ เพราะสฬายคณะ
ดับ ผัสสะจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้
ฉะนั้นแล ฯ

[๒๖๗] โก. น้าอัสจรรย ท่านสารีบุตร ไม่เคยมีมา ท่านสารีบุตร
เท่าที่ท่านสารีบุตรกล่าวนี้ เป็นอันกล่าวดีแล้ว ก็เล่าเราทั้งหลายพลอยยินดีสุภายิตนี้
ของท่านสารีบุตรด้วยเรื่อง ๓๖ เรื่องเหล่านี้ ฯ

ถ้าภิกษุแสดงธรรม เพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับชราและ

มรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิภุขรรณกถิก ฯ

ถ้าภิภุขปฏิบัติ เพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับขราและมรณะ
ควรจะกล่าวว่า ภิภุขปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ฯ

ถ้าภิภุขหลุดพ้น เพราะความหน่าย เพราะความคลายกำหนด เพราะ
ความดับ เพราะไม่ถื้อมันขราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิภุขบรรลุนิพพานใน
ปัจจุบัน ฯ

ถ้าภิภุขแสดงธรรม เพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับชาติ ฯล
ภพ ... อุปาทาน ... ตัณหา ... เวทนา ... ผัสสะ ... สฬายตนะ ... นามรูป ... วิญญูณ ...
สังขารทั้งหลาย ... อวิชชา ควรจะกล่าวว่า ภิภุขรรณกถิก ฯ

ถ้าภิภุขปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับอวิชชา ควรจะ
กล่าวว่า ภิภุขปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ฯ

ถ้าภิภุขหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะความดับ
เพราะความไม่ถื้อมันอวิชชา ควรจะกล่าวว่า ภิภุขบรรลุนิพพานในปัจจุบัน ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. โกสัมพีสูตร

[๒๖๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมุติละ ท่านพระปวิภูฐะ ท่านพระนารทะ
และท่านพระอานนท์ อยู่ ณ โขสิตาราม เขตเมืองโกสัมพี ฯ

[๒๖๙] ครั้งนั้น ท่านพระปวิภูฐะได้กล่าวคำนี้กะท่านพระมุติละว่า ดูกร
ท่านมุติละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตรึกไปตาม
อาการ และจากการทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ท่านมุติละมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า
เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ ดังนี้หรือ ฯ

พระมุติละกล่าวว่า ท่านปวิภูฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟัง
ตามเขามา ความตรึกไปตามอาการ และการทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ผมย่อมรู้
ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ ฯ

ป. ท่านมุติละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความ
ตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ท่านมุติละมีญาณเฉพาะตัว
ท่านว่า เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ฯล เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ...
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ... เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ...
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ... เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ...
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ ... เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ...
เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ ... เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
ดังนี้หรือ ฯ

ม. ท่านปวิภูฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา
ความตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็น

อย่างนี้ว่า เพราะอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ฯ

[๒๗๐] ป. คุณรทำนมุสสีละ อนึ่ง เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ทำนมุสสีละ มีญาณเฉพาะตัวทำนว่า เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ ดังนี้หรือ ฯ

ม. คุณรทำนปวิภูสละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ผมยอมรู้ ย่อมเห็น อย่างนี้ว่า เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ

ป. คุณรทำนมุสสีละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ทำนมุสสีละมีญาณเฉพาะ ตัวทำนว่า เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ฯ๑๑ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ... เพราะ ตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ... เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ ... เพราะผัสสะดับ เวทนา จึงดับ ... เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ... เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ ... เพราะ วิญญูญาณดับ นามรูปจึงดับ ... เพราะสังขารดับ วิญญูญาณจึงดับ ... เพราะ อวิชาดับ สังขารจึงดับ ดังนี้หรือ ฯ

ม. คุณรทำนปวิภูสละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ผมยอมรู้ ย่อมเห็น อย่างนี้ว่า เพราะอวิชาดับ สังขารจึงดับ ฯ

[๒๗๑] ป. คุณรทำนมุสสีละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟัง ตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ทำนมุสสีละ มีญาณเฉพาะตัวทำนว่า ภพดับ เป็นนิพพานหรือ ฯ

ม. คุณรทำนปวิภูสละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ผมยอมรู้ ย่อมเห็น อย่างนี้ว่า ภพดับ เป็นนิพพาน ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น ทำนมุสสีละ ก็เป็นพระอรหันตจีณาสพ ฯ

เมื่อพระปวิภูสละกล่าวอย่างนี้แล้ว ทำนมุสสีละได้นิ่งอยู่ ฯ

[๒๗๒] ครั้งนั้นแล ทำนพระนารทะได้กล่าวกะทำนปวิภูสละว่า สาธุ ทำนปวิภูสละ ผมพึงได้ปัญหานั้น ทำนจงถามปัญหายา่งนั้น ผมจะแก้ปัญหานั้น แก่ทำน ทำนปวิภูสละกล่าวว่า ทำนนารทะได้ปัญหานั้น ผมขอถามปัญหานั้นกะทำน นารทะ และขอทำนนารทะจงแก้ปัญหานั้นแก่ผม คุณรทำนนารทะ เว้นจากความ เชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความ เพ่งพินิจด้วยทูลิ ทำนนารทะมีญาณเฉพาะตัวทำนว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมี ชราและมรณะ ดังนี้หรือ ฯ

นา. ทำนปวิภูสละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทูลิ ผมยอมรู้ ย่อมเห็น

อย่างนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ ฯ

ป. ท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา
การตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ท่านนารทะมีญาณเฉพาะ
ตัวท่านว่า เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ฯลฯ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมี
สังขาร ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปวิภูชะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความ
ตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยอริยธรรม ย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า
เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ฯ

[๒๗๓] ป. คุณของท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟัง
ตามเขามา ความตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ท่านนารทะ
มีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะชาติดับ ขราและมรณะจึงดับ ฯลฯ เพราะอวิชชา
ดับ สังขารจึงดับ ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปวิภูชะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา
ความตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยอริยธรรม ย่อมรู้ ย่อมเห็น
อย่างนี้ว่า เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ ฯ

[๒๗๔] ป. คุณของท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟัง
ตามเขามา ความตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวี่ ท่านนารทะ
มีญาณเฉพาะตัวท่านว่า ภพดับเป็นนิพพาน ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปวิภูชะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความ
ตรึกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยอริยธรรม ย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า
ภพดับเป็นนิพพาน ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น ท่านนารทะก็เป็นพระอรหันตนิคาสพหรือ ฯ

นา. อาวุโส ข้าว่าภพดับเป็นนิพพาน ผมเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ
ตามความเป็นจริง แต่ว่าผมไม่ใช่พระอรหันตนิคาสพ อาวุโส เปรียบเหมือนบ่อน้ำ
ในหนทางกันดาร ที่บ่อนั้นไม่มีเชือกโยงจะตักน้ำก็ไม่มี ลำดับนั้นบุรุษถูกความร้อน
แผดเผา เห็นคเห็น้อย หิว ระบาย เดินมา เขมองดูบ่อน้ำนั้น ก็รู้ว่ามิน้ำ
แต่จะสัมผัสด้วยกายไม่ได้ ฉันทใด คุณอาวุโส ข้าว่า ภพดับเป็นนิพพาน ผม
เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แต่ว่า ผมไม่ใช่พระอรหันตนิคาสพ
ฉันนั้นเหมือนกัน ฯ

[๒๗๕] เมื่อท่านพระนารทะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอนนทได้กล่าว
กะท่านพระปวิภูชะว่า คุณท่านปวิภูชะ ท่านชอบพูดอย่างนี้ ท่านได้พูดอะไร
กะท่านนารทะบ้าง พระปวิภูชะกล่าวว่า ท่านอนนท ผมพูดอย่างนี้ ไม่ได้พูด
อะไรกะท่านนารทะ นอกจากกัลยาณธรรม นอกจากกุศลธรรม ฯ

๘. อุปยสูตร

[๒๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

[๒๗๗] ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้ว
ได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อมหาสมุทรน้ำขึ้น ย่อมทำให้แม่น้ำใหญ่ น้ำขึ้น
เมื่อแม่น้ำใหญ่ น้ำขึ้น ย่อมทำให้แม่น้ำน้อย น้ำขึ้น เมื่อแม่น้ำน้อย น้ำขึ้น ย่อม
ทำให้บึงใหญ่ น้ำขึ้น เมื่อบึงใหญ่ น้ำขึ้น ย่อมทำให้บึงน้อย น้ำขึ้น ฉนใด ดูภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่ออวิชชาเกิด ย่อมทำให้สังขารเกิด เมื่อสังขารเกิด ย่อมทำให้
วิญญาณเกิด เมื่อวิญญาณเกิด ย่อมทำให้นามรูปเกิด เมื่อนามรูปเกิด ย่อมทำให้
สพายตนะเกิด เมื่อสพายตนะเกิด ย่อมทำให้ผัสสะเกิด เมื่อผัสสะเกิด ย่อมทำให้
เวทนาเกิด เมื่อเวทนาเกิด ย่อมทำให้ตัณหาเกิด เมื่อตัณหาเกิด ย่อมทำให้อุปาทาน
เกิด เมื่ออุปาทานเกิด ย่อมทำให้ภพเกิด เมื่อภพเกิด ย่อมทำให้ชาติเกิด เมื่อชาติ
เกิด ย่อมทำให้ชราและมรณะเกิด ฉนนันเหมือนกัน ฯ

[๒๗๘] ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อมหาสมุทรน้ำลง ย่อมทำให้แม่น้ำใหญ่
ลดลง เมื่อแม่น้ำใหญ่ลดลง ย่อมทำให้แม่น้ำน้อยลดลง เมื่อแม่น้ำน้อยลดลง
ย่อมทำให้บึงใหญ่ลดลง เมื่อบึงใหญ่ลดลง ย่อมทำให้บึงน้อยลดลง ฉนใด เมื่อ
อวิชชาไม่เกิด ย่อมทำให้สังขารไม่เกิด เมื่อสังขารไม่เกิด ย่อมทำให้วิญญาณ
ไม่เกิด เมื่อวิญญาณไม่เกิด ย่อมทำให้นามรูปไม่เกิด เมื่อนามรูปไม่เกิด ย่อม
ทำให้สพายตนะไม่เกิด เมื่อสพายตนะไม่เกิด ย่อมทำให้ผัสสะไม่เกิด เมื่อผัสสะ
ไม่เกิด ย่อมทำให้เวทนาไม่เกิด เมื่อเวทนาไม่เกิด ย่อมทำให้ตัณหาไม่เกิด เมื่อ
ตัณหาไม่เกิด ย่อมทำให้อุปาทานไม่เกิด เมื่ออุปาทานไม่เกิด ย่อมทำให้ภพไม่เกิด
เมื่อภพไม่เกิด ย่อมทำให้ชาติไม่เกิด เมื่อชาติไม่เกิด ย่อมทำให้ชราและมรณะ
ไม่เกิด ฉนนันเหมือนกัน ฯ

จบสูตรที่ ๘

๑๐. สุติมสูตร

[๒๗๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคอันเทวดาและมนุษย์ทั้งมวล
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และเภสัชบริวารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ แม้ภิกษุสงฆ์อันเทวดาและมนุษย์ทั้งมวลก็
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
เภสัชบริวารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ แต่พวกปริพาชกเดียรฉัตรอื่น อันเทวดาและ
มนุษย์ทั้งมวลไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่ยำเกรง ไม่ได้จิวร

บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ฯ

[๒๘๐] สมัยนั้นแล สุธัมมปริพาชกอาศัยอยู่ ณ พระนครราชคฤห์กับ
ปริพาชกบริษัทเป็นอันมาก ครั้นนั้นแล บริษัทของสุธัมมปริพาชกได้กล่าวกะสุธัมม-
*ปริพาชกว่า มาเถิดท่านสุธัมมะ ท่านจงประพาศพรหมจรรย์ในสำนักของพระสมณ
โคดม ท่านเรียนธรรมแล้ว พึงบอกข้าพเจ้าทั้งหลาย พวกข้าพเจ้าเรียนธรรม
นั้นแล้วจักกล่าวแก่ภุคส์ทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้พวกเราก็จักมีเทวดาและ
มนุษย์ทั้งมวลสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง จักได้จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะ และเภสัชบริขารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ฯ

สุธัมมปริพาชกยอมรับคำบริขารของตน แล้วเข้าไปหาท่านพระอานนท์
ถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัย
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นสุธัมมปริพาชกนั่งเรียบ-
*ร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ท่านพระอานนท์ ผมปรารถนาจะประพาศ
พรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

[๒๘๑] ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์พาสุธัมมปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระ
พุทธเจ้าข้า สุธัมมปริพาชกผู้นี้กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ผมปรารถนา
จะประพาศพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ ถ้อยคำนั้น เธอจงให้สุธัมมปริพาชก
บวช ฯ

สุธัมมปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๒๘๒] สมัยนั้นแล ได้ยินว่า ภิกษุเป็นอันมากอวดอ้างพระอรหัตผล
ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

ท่านสุธัมมะได้ฟังมาว่า ภิกษุเป็นอันมากอวดอ้างพระอรหัตผลในสำนัก
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

ทันใดนั้นเอง ท่านสุธัมมะก็เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับ
ภิกษุเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นท่านสุธัมมะนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า ได้ยินว่า
ท่านทั้งหลายอวดอ้างพระอรหัตผลในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์ทั้งหลาย
รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้จริงหรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า จริงอย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๘๓] ส. คุณรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
บรรลุมิถิวิธวิธีหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้
ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด
เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตก
เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ดูบลัภาพระจันทร์
พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์ มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอด
พรหมโลกก็ได้ บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๘๔] ส. คุณรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ ด้วย
ทิพย์โสตธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโสตของมนุษย์ บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๘๕] ส. คุณรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
กำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นได้ด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ
หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือ
จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือ
จิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิต
ฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรค ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรค หรือจิตไม่เป็น
มรรค ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรค จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือ
จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ
หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือ
จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๘๖] ส. คุณรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติ
บ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบ
ชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏ-
*กัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏกัปวิวัฏกัป
เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณ
อย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขและทุกข์อย่างนั้น มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น
ครั้งจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น ในภพนั้น เรามีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขและทุกข์อย่างนั้น
มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้งจุติจากภพนั้น แล้วมาเกิดในภพนี้ ย่อมระลึกถึง
ชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้

บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๘๙] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยะเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายเพราะกายแตกดับไป ก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ส่วนสัตว์เหล่านั้น ประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยะเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายเพราะกายแตกดับไป ก็เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ย่อมเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมด้วยประการฉะนี้ บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๙๐] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมถูกต้องอารูปวิโมกข์อันสงบ ก้าวล่วงรูปวิโมกข์ทั้งหลายด้วยกาย บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๙๑] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย คำตอบนี้ และการไม่เข้าถึงธรรมเหล่านั้น มีอยู่ในเรื่องนี้ในบัดนี้ อาวุโส เรื่องนี้ เป็นอย่างไรแน่ ฯ

ภ. ท่านสุลิมะ ผมทั้งหลายหลุดพ้นได้ด้วยปัญญา ฯ

ส. ผมไม่เข้าใจเนื้อความแห่งคำที่ท่านทั้งหลายกล่าวโดยย่อนี้โดยพิสดารได้ ขอท่านทั้งหลายจงกล่าวแก่ผม เท่าที่ผมจะพึงเข้าใจเนื้อความแห่งคำที่ท่านทั้งหลายกล่าวโดยย่อนี้ โดยพิสดารเถิด ฯ

ภ. ท่านสุลิมะ ท่านพึงเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ตาม แต่ผมทั้งหลายก็หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา ฯ

[๒๙๒] ครั้งนั้นแล ท่านสุลิมะลุกจากอาสนะแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านสุลิมะนั่งเรียบร้อยแล้ว กราบทูลถ้อยคำที่สนทนากับภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดแด่พระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สุลิมะ ธรรมวิดิญาณเกิดก่อน ญาณในพระนิพพานเกิดภายหลัง ฯ

พระสุลิมะกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เข้าใจเนื้อความแห่งคำที่พระองค์ตรัสไว้โดยย่อนี้โดยพิสดารได้ ขอพระผู้มีพระภาคจงตรัสแก่

ข้าพระองค์ เท่าที่ข้าพระองค์จะพึงเข้าใจ เนื้อความแห่งพระดำรัส ที่พระองค์ตรัสโดย
ย่อนี้ โดยพิสดารเกิด ฯ

[๒๕๑] พ. ดุรสุสมิยะ เธอจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ตาม โดยแท้จริงแล้ว
ธรรมฐิติญาณเกิดก่อน ญาณในพระนิพพานเกิดทีหลัง สุสมิยะ เธอจะเข้าใจความ
ข้อนี้ได้อย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

สุ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

สุ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร
หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเป็นเรา นันเป็นตัวตนของเรา ฯ

สุ. ข้อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

สุ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

สุ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร
หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเป็นเรา นันเป็นตัวตนของเรา ฯ

สุ. ข้อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

สุ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

สุ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร
หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเป็นเรา นันเป็นตัวตนของเรา ฯ

สุ. ข้อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. สังขารทั้งหลายเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

สุ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

สุ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร
หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเป็นเรา นันเป็นตัวตนของเรา ฯ

สุ. ข้อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

สุ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

สุ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร
หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

สุ. ข้อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

[๒๕๒] พ. ดูกรสุสิมะ เพราะเหตุที่นั่นแล รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ที่
เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี ภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี
อยู่ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี รูปทั้งหมดนั้นอันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตาม
ความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี ภายใน
ก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี
ในที่ใกล้ก็ดี เวทนาทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี ภายใน
ก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี
ในที่ใกล้ก็ดี สัญญาทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็น
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

สังขารทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี
ภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่
ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี สังขารทั้งหลายทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอัน
ชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตน
ของเรา ฯ

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี ภายใน
ก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี
ในที่ใกล้ก็ดี วิญญาณทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็น
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

[๒๕๓] พ. ดูกรสุสิมะ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อ
หน่าย แม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ในสังขารทั้งหลาย แม้ใน
วิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น
เมื่อหลุดพ้น ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้
มิได้มี ฯ

[๒๕๔] พ. ดูกรสุสิมะ เธอเห็นว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา
และมรณะหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุติมะ เธอเห็นว่า เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุติมะ เธอเห็นว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุติมะ เธอเห็นว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทานหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ... เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ... เพราะผัสสะเป็นปัจจัย
จึงมีเวทนา ... เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ... เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
จึงมีสพายตนะ ... เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ... เพราะสังขารเป็น
ปัจจัย จึงมีวิญญาณ ... สุติมะ เธอเห็นว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
หรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๕๕] พ. คูณสุติมะ เธอเห็นว่า เพราะชาติดับ ขราและมรณะ
จึงดับหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุติมะ เธอเห็นว่า เพราะภพดับ ชาติจึงดับหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ... เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ... เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึง
ดับ ... เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ ... เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ ...
เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ... เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ ...
เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ... เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ... เพราะ
อวิชชาดับ สังขารจึงดับหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๕๖] พ. คูณสุติมะ เธอรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมบรรลุมรรคอุทเทวิธิ
หลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้
ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝ่า กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด เหมือน
ไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือน
เดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปบนอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์
พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอด
พรหมโลกก็ได้ บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๕๗] พ. คูณสุติมะ เธอรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมได้ยินเสียงสอง
ชนิด คือเสียงทิพย์ และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกล และอยู่ใกล้ ด้วยทิพยโสตธาตุ

อันบริสุทธิ ล่วงโศคของมนุษย์บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๕๘] พ. คุณสุทิมะ เธอรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมกำหนดรู้ใจของ
สัตว์อื่น ของบุคคลอื่น ได้ด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ ฯลฯ จิตไม่
หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่าจิตไม่หลุดพ้น บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๕๙] พ. คุณสุทิมะ เธอรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อน
ได้เป็นอันมาก คือชาติหนึ่งบ้าง ฯลฯ ย่อมระลึกถึงชาติก่อน ได้เป็นอันมาก พร้อม
ทั้งอาการ ทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๐] พ. คุณสุทิมะ เธอรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่
กำลังจุติ ฯลฯ ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์
ผู้เป็นไปตามกรรม บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๑] พ. คุณสุทิมะ เธอรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมถูกต้องอารูปวิโมกข์
อันสงบ กว้างรูปร่างวิโมกข์ทั้งหลาย ด้วยกายบ้างหรือหนอ ฯ

สุ. มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๒] พ. คุณสุทิมะ คำตอบนี้ และการไม่เข้าถึงธรรมเหล่านี้มีอยู่
ในเรื่องนี้ ในบัดนี้ เรื่องนี้เป็นอย่างไรแน่ ฯ

ลำดับนั้นเอง ท่านสุทิมะหมอบลงแทบพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาค
ด้วยเศียรเกล้า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า โทษได้ตกถึง
ข้าพระองค์ เท่าที่โง่ เท่าที่หลง เท่าที่ไม่ฉลาด ข้าพระองค์บวชขโมยธรรมใน
ธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสดีแล้วอย่างนี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงรับโทษไว้โดยความ
เป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไป ของข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๓] พ. เอาเถิด สุทิมะ โทษได้ตกถึงเธอ เท่าที่โง่ เท่าที่หลง
เท่าที่ไม่ฉลาด เธอบวชขโมยธรรมในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ เปรียบ
เหมือนเจ้าหน้าที่จับโจรผู้ประพฤติดีมาแสดงตัวแก่พระราชา แล้ว กราบทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ โจรคนนี้ ประพฤติผิดแต่พระองค์ ขอพระองค์จงทรง
ลงอาชญาตามที่พระองค์ทรงพระประสงค์แก่โจรคนนี้เถิด พระราชาพึงรับสั่งให้ลง
โทษโจรนั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปมัดบุรุษนี้ไว้พล้หลังให้มันด้วยเชือกที่เหนียว
แล้วเอามัดโคนโคนหัวเสีย พาเที่ยวตระเวนตามถนน ตามทางสี่แยก ด้วยฆ้อง
ด้วยกลองเล็กๆ ให้ออกทางประตูด้านทักษิณ แล้วจงตัดศีรษะเสียข้างด้านทักษิณ
ของเมือง ราชบุรุษมัดโจรนั้นไว้พล้หลังอย่างมั่นคง ด้วยเชือกที่เหนียวแล้วเอามัด
โคนโคนหัว พาเที่ยวตระเวนตามถนน ตามทางสี่แยกด้วยฆ้อง ด้วยกลองเล็กๆ

พาออกทางประตูด้านทักษิณ พึงตัดศีรษะเสียข้างด้านทักษิณของเมือง สุทิมะ
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นต้องเสวยทุกข์และโศกอันมีกรรมนั้น
เป็นเหตุหรือหนอ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๔] พ. ดูกรสุทิมะ บุรุษนั้นต้องเสวยทุกข์และโศกอันมีกรรม
นั้นเป็นเหตุ แต่การบวชของเธอผู้ขโมยธรรมในธรรมวินัยที่ตถาคตกล่าวดีแล้ว
อย่างนี้ นี่ยังมีผลรุนแรงและเผ็ดร้อนกว่านั้น และยังเป็นไปเพื่อวินิบาต แต่เพราะ
เธอเห็นโทษ โดยความเป็นโทษแล้ว ทำกินตามธรรม เราจึงรับโทษนั้นของเธอ
ผู้ใดเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำกินตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป ข้อนี้
เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบมหาวรรคที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัสสุตตวตาสสูตรที่ ๑ ๒. อัสสุตตวตาสสูตรที่ ๒
๓. ปุตตมังสสูตร ๔. อัคคิราศสูตร ๕. นครสูตร
๖. สัมมสสูตร ๗. นพาลาปิยสูตร ๘. โกสัมพีสูตร
๙. อุปยสูตร ๑๐. สุทิมสูตร

สมณพราหมณวรรคที่ ๘

[๓๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

[๓๐๖] ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชราและมรณะ
ไม่รู้เหตุเกิดชราและมรณะ ไม่รู้ความดับชราและมรณะ ไม่รู้ปฏิบัติอันให้ถึง
ความดับชราและมรณะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็น
สมณะในหมู่สมณะ หรือไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง
ท่านผู้มีอายุเหล่านั้นจะทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะหรือประโยชน์
แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ได้ ฯ

[๓๐๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะก็ดี หรือพราหมณ์ก็ดี เหล่าใด
เหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชราและมรณะ ย่อมรู้เหตุเกิดชราและมรณะ ย่อมรู้ความดับชรา
และมรณะ ย่อมรู้ปฏิบัติอันให้ถึงความดับชราและมรณะ สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้น ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ย่อมได้รับสมมติว่าเป็น

พราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ หนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่ง
ความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วย
ตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงได้อยู่

จบสูตรที่ ๑

[๓๐๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดเหล่านั้นไม่รู้ชาติ ฯลฯ ไม่รู้ภพ ... ไม่รู้อุปาทาน ... ไม่รู้ต้นหา ...
ไม่รู้เวทนา ... ไม่รู้ผัสสะ ... ไม่รู้สพายตนะ ... ไม่รู้นามรูป ... ไม่รู้วิญญาณ ...
ไม่รู้สังขาร ... ไม่รู้เหตุเกิดสังขาร ไม่รู้ความดับสังขาร ไม่รู้ปฏิบัติทาอันให้ถึง
ความดับสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นสมณะ
ในหมู่สมณะ หรือไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ หนึ่ง ท่าน
เหล่านั้นจะทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความ
เป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ได้ ฯ

ดูภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ย่อมรู้
ชาติ ฯลฯ ย่อมรู้ภพ ... ย่อมรู้อุปาทาน ... ย่อมรู้ต้นหา ... ย่อมรู้เวทนา ...
ย่อมรู้ผัสสะ ... ย่อมรู้สพายตนะ ... ย่อมรู้นามรูป ... ย่อมรู้วิญญาณ ... ย่อมรู้
สังขาร ย่อมรู้เหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมรู้ความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ปฏิบัติทาอันให้
ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะ
ในหมู่สมณะ และย่อมได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ หนึ่ง ท่าน
เหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะและประโยชน์แห่งความ
เป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงได้อยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๒ ถึงสูตรที่ ๑๑

จบสมณพราหมณวรรคที่ ๘

หัวข้อแห่งสมณพราหมณวรรค ... พระผู้มีพระภาคตรัสปัจจุการ ๑๑ โดย
จำแนกอรยัสส ๔ ในปัจจุการหนึ่งๆ [ว่าเป็นสูตรหนึ่งๆ] สมณพราหมณวรรค
เป็นเรื่องที่ ๘

หัวข้อแห่งวรรค- ๑. พุทธวรรค ๒. อาหารวรรค

๓. ทสพลวรรค ๔. กพารชัตติยวรรค ๕. คหปติวรรค

๖. ทุกขวรรค ๗. มหาวรรค ๘. สมณพราหมณวรรค ฯ

อันตรไปยาลที่ ๕

[๓๐๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

*บัณฑิตเกรยฐี เขตพระนครสาวดี ๗๗ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นชราและ
มรณะตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในชราและมรณะตามเป็นจริง บุคคลเมื่อไม่รู้
ไม่เห็นเหตุเกิดแห่งชราและมรณะตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในเหตุเกิด
แห่งชราและมรณะตามเป็นจริง บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นความดับแห่งชราและมรณะตามเป็น
จริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในความดับแห่งชราและมรณะตามเป็นจริง บุคคล
เมื่อไม่รู้ไม่เห็นปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู
เพื่อความรู้ในปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะตามเป็นจริง ฯ

[ไปยบาลแห่งบาลีประเทศทั้งปวงอย่างนี้]

ดูภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นชาติตามความเป็นจริง ... เมื่อ
ไม่รู้ไม่เห็นภพตามเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็นอุปาทานตามเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็น
ตัณหาตามเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็นเวทนาตามเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็นผัสสะ
ตามเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็นสพพยณะตามเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็นนามรูป
ตามความเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็นวิญญูตามความเป็นจริง ... เมื่อไม่รู้ไม่เห็น
สังขารทั้งหลายตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในสังขารทั้งหลายตามเป็น
จริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นเหตุเกิดแห่งสังขารตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้
ในเหตุเกิดแห่งสังขารตามเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง
พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นปฏิบัติ
อันให้ถึงความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในปฏิบัติอัน
ให้ถึงความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง ฯ

[พึงกระทำกิจในอริยสัจ ๔ แห่งปัจจุอาการทั้งปวง เป็นสูตรหนึ่ง ฯ]

[๓๑๐] ดูภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นชราและมรณะตามเป็น
จริง พึงกระทำความศึกษาเพื่อความรู้ในชราและมรณะตามความเป็นจริง ฯ

[ไปยบาลอย่างนี้ พึงกระทำกิจอันเป็นไปในสัจจะ ๔]

พึงกระทำความเพียร ... พึงกระทำฉันทะ ... พึงกระทำความอดุทธาหะ ...
พึงกระทำความไม่ย่อท้อ ... พึงกระทำความเพียรแผดเผากิเลส ... พึงกระทำความ
เป็นผู้กล้า ... พึงกระทำความเพียรเป็นไปติดต่อ ... พึงกระทำสติ ... พึงกระทำ
สัมปชัญญะ ... พึงกระทำความไม่ประมาท ... ดังนี้แล ฯ

จบอันตรไปยบาลที่ ๕

หัวข้อแห่งอันตรไปยบาล

พระผู้มีพระภาคตรัส ครู ๑. ความศึกษา ๑. ความเพียร ๑.

ฉันทะ ๑. ความอดุทธาหะ ๑. ความไม่ย่อท้อ ๑. อาตปปะ ๑.

วิริยะ ๑. สัจจะ ๑. สติ ๑. สัมปชัญญะ ๑. อัปปมาท ๑.

จบอันตรไปยบาลอันเป็นหัวข้อพระสูตร

เบื้องต้นมีหัวข้อพระสูตร ๑๒ หัวข้อ รวมเป็น ๑๓๒ สูตร มีไปขยายใน
ระหว่าง พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยสัจจะ ๔ ๑

จบหัวข้อในอันตรไปขยายทั้งหลาย ๑

อภิสมยวรรคที่ ๑๐

๑. นขลิขสูตร

[๓๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงเอา
ปลายพระนขาซ้อนฝุ่นขึ้นเล็กน้อย แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นประมาณน้อยนี้ที่เราเอาปลายเล็บ
ซ้อนขึ้น กับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่างไหนจะมากกว่ากันหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบพูล
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แหละมากกว่า ฝุ่นประมาณเล็กน้อยที่
พระผู้มีพระภาคทรงเอาปลายพระนขาซ้อนขึ้นนี้มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับ
แผ่นดินใหญ่แล้ว ฝุ่นที่พระผู้มีพระภาคทรงเอาปลายพระนขาซ้อนขึ้นมีประมาณน้อย
ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ ๑

[๓๑๒] ดูภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ความทุกข์ทั้งหมดไป ลี้
ไปนี้แหละ ของบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิสฺส ตรัสรู้แล้ว มีมาก
กว่า ส่วนที่เหลือมีประมาณน้อย ความที่ทุกข์เป็นสภาพยิ่งใน ๗ อตภาพ เมื่อ
เทียบเข้ากับกองทุกข์ทั้งหมดสิ้นไปอันมีในก่อน ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยว
ที่ ๑๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ ดูภิกษุทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้สำเร็จประโยชน์
ใหญ่อย่างนี้แล การได้ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ๑

จบสูตรที่ ๑

๒. โปกขรณีสสูตร

[๓๑๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สระโปกขรณียาว ๕๐ โยชน์
กว้าง ๕๐ โยชน์ ลึก ๕๐ โยชน์ มีน้ำเต็มเสมอขอบ กาค้มกินได้ บุรุษพึงวิดน้ำ
ขึ้นจากสระโปกขรณีน้นด้วยปลายหญาคา เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็น
ไฉน น้ำที่บุรุษวิดขึ้นด้วยปลายหญาคาก็ดี น้ำในสระโปกขรณีก็นั้น ไหนจะมากกว่า
กัน ภิกษุทั้งหลายกราบพูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในสระโปกขรณีน้นแหละ
มากกว่า น้ำที่บุรุษวิดขึ้นด้วยปลายหญาคามิประมาณน้อย น้ำที่บุรุษวิดขึ้นด้วย
ปลายหญาคาเมื่อเทียบกันเข้ากับน้ำในสระโปกขรณีย ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยว
ที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉนใด ๑

[๓๑๔] คูกริกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ความทุกข์ทั้งหมดไป สิ้น
ไปนี้แหละ ของบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิจิ ตรีสรุแล้ว เป็น
ทุกข์มากกว่า ส่วนที่เหลือผู้มีประมาณน้อย ความที่ทุกข์เป็นสภาพยิ่งใน
๗ อรรถภาพ เมื่อเทียบเข้ากับกองทุกข์ทั้งหมดไป สิ้น ไปอันมีในก่อน ไม่เข้าถึงเสีย
ที่ ๑๐๐ เสียที่ ๑,๐๐๐ เสียที่ ๑๐๐,๐๐๐ คูกริกษุทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้
สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้แล การได้ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สัมเภชอุทกสูตรที่ ๑

[๓๑๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก-
*กฤษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า คูกริกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่เหล่านี้คือ คงคา
ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลมาบรรจบกัน บรูษพิงก์น้ำขึ้นสองสามหยาด
จากที่นั้น เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำสองสามหยาดที่บรูษพิงก์
ขึ้นแล้วก็ดี น้ำในที่บรรจบกันก็ดี ไหลจะมากกว่ากัน กฤษุทั้งหลายกราบทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในที่บรรจบกันนี้แหละมากกว่าหยาดน้ำสองสามหยาดที่
บรูษพิงก์ขึ้นแล้ว มีประมาณน้อย หยาดน้ำสองสามหยาดที่บรูษพิงก์ขึ้นแล้ว เมื่อ
เทียบเข้ากับน้ำในที่บรรจบกัน ไม่เข้าถึงเสียที่ ๑๐๐ เสียที่ ๑,๐๐๐ เสียที่
๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ฯ

[๓๑๖] คูกริกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัมเภชอุทกสูตรที่ ๒

[๓๑๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
กฤษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า คูกริกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่เหล่านี้คือ คงคา
ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลมาบรรจบกัน แม่น้ำนั้นทั้งหมดไป สิ้นไป ยัง
เหลืออยู่สองสามหยาด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำในที่บรรจบ
กันทั้งหมดไป สิ้นไป กับน้ำที่ยังเหลืออยู่สองสามหยาด ไหลจะมากกว่ากัน กฤษุ
ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในที่บรรจบกันทั้งหมดไป สิ้นไปนี้
แหละมากกว่า น้ำที่ยังเหลืออยู่สองสามหยาดมีประมาณน้อย น้ำที่เหลืออยู่สอง
สามหยาดเมื่อเทียบเข้ากับน้ำในที่บรรจบกัน ทั้งหมดไป สิ้นไปแล้ว ไม่เข้าถึง
เสียที่ ๑๐๐ เสียที่ ๑,๐๐๐ เสียที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ฯ

[๓๑๘] คูกริกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปฐวิสูตรที่ ๑

[๓๑๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนไว้ที่แผ่นดินใหญ่ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้กับแผ่นดินใหญ่ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แหละมากกว่า ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้เมื่อเทียบเข้ากับแผ่นดินใหญ่ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯ๑๓๑ การได้ธรรมจักกมุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปฐวิสูตรที่ ๒

[๓๒๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย แผ่นดินใหญ่พึงถึงความหมดไป สิ้นไป เหลือก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน เธอทั้งหลายสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน แผ่นดินใหญ่ที่หมดไป สิ้นไป กับก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่ยังเหลืออยู่ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่ที่หมดไปสิ้นไปนี้แหละมากกว่า ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่ยังเหลืออยู่มีประมาณน้อย ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่ยังเหลืออยู่เมื่อเทียบเข้ากับแผ่นดินใหญ่ที่หมดไป สิ้นไป ย่อมไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯ๑๓๒ การได้ธรรมจักกมุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สมุทตสูตรที่ ๑

[๓๒๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษจักน้ำสองสามหยาดขึ้นจากมหาสมุทร เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำสองสามหยาดที่บุรุษจักขึ้นแล้วกับน้ำในมหาสมุทร ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในมหาสมุทรนี้แหละมากกว่าน้ำสองสามหยาดที่บุรุษวก
ขึ้นแล้วมีประมาณน้อย น้ำสองสามหยาดที่บุรุษวกขึ้นแล้ว เมื่อเทียบกันเข้ากับน้ำ
ในมหาสมุทรไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๒๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯ๗๗ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สมุทตสูตรที่ ๒

[๓๒๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรพึงถึงการหมดไป
สิ้นไป ยังเหลือน้ำอยู่สองสามหยาด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
น้ำในมหาสมุทรที่หมดไปสิ้นไป กับน้ำสองสามหยาด ที่ยังเหลืออยู่ไหนจะมาก
กว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในมหาสมุทรที่หมด
ไปสิ้นไปนี้แหละมากกว่า น้ำสองสามหยาดที่เหลือน้อยมีประมาณน้อย น้ำสอง
สามหยาดที่เหลือน้อยเมื่อเทียบกันเข้ากับน้ำในมหาสมุทรที่หมดไปสิ้นไป ไม่เข้าถึง
เสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๒๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯ๗๘ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ปัพพตูปมสูตรที่ ๑

[๓๒๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ... ได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนหิน
เท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนไว้ที่ขุนเขาหิมวันต์ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้ กับขุนเขาหิมวันต์
ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมวันต์
นี้แหละมากกว่า ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย
ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาหิมวันต์
ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๒๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯ๗๙ การได้ธรรม
จักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปัพพตูปมสูตรที่ ๒

[๓๒๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขุนเขาหิมาวันตั้งถึงความหมด
ไป สิ้นไป ยังเหลือก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ ผักกาดอยู่เจ็ดก้อน เธอทั้งหลายจะ
สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ขุนเขาหิมาวันตั้งที่หมดไปสิ้นไป กับก้อนหินเท่าเมล็ด
พันธุ์ผักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมาวันตั้งที่หมดไปสิ้นไป นี้แหละมากกว่า ก้อนหิน
เท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ด
พันธุ์ผักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาหิมาวันตั้งที่หมดไปสิ้นไป
ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๓๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ความทุกข์ที่หมดไป
สิ้นไปนี้แหละของบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวติ ตรีสรูแล้ว มี
มากกว่า ส่วนที่เหลือมีประมาณน้อย ความทุกข์ที่เป็นสภาพยังในเจ็ดอรรถภาพ เมื่อ
เทียบกับกองทุกข์ที่หมดไปสิ้นไป ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยว
ที่ ๑๐๐,๐๐๐ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้แล
การได้ธรรมจักมาให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. ปัพพตูปมสูตรที่ ๓

[๓๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนหินเท่าเมล็ด
ถั่วเขียวเจ็ดก้อนไว้ที่ขุนเขาสิเนรุ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อน-
*หินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้กับขุนเขาสิเนรุ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาสิเนรุนี้แหละมากกว่า ก้อนหิน
เท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียว
เจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาสิเนรุ ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยว
ที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๓๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล
การบรรลุคุณวิเศษแห่งอัญญเดียรธีย์สมณพราหมณ์และปริพาชก เมื่อเทียบกับการ
บรรลุโสดาปัตติมรรคแห่งบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวติ ไม่เข้าถึง
เสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิวติ มีอริยม
ใหญ่อย่างนี้ มีอริยญาใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

จบอภิสมยวรรคที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นขลิขสูตร ๒. โปกขรณีสสูตร ๓. สัมเภชอุทกสูตร

ที่ ๑๔. สัมเภชอุทกสูตรที่ ๒๕. ปฐวีสูตรที่ ๑

๖. ปฐวีสูตรที่ ๒๗. สมุททสูตรที่ ๑๘. สมุททสูตร

ที่ ๒๙. ปัพพตูปมสูตรที่ ๑๑๐. ปัพพตูปมสูตรที่ ๒

๑๑. ปัพพตูปมสูตรที่ ๓๑

จบอภิสมยสังยุตต์ที่ ๑

ธาตุสังยุตต์

นันทัตถวรรคที่ ๑

๑. ธาตุสูตร

[๓๓๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความต่างแห่งธาตุ
แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงกระทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว ณ
บัดนี้ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๓๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่ง
ธาตุเป็นไฉน จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตธาตุ สัทธาธาตุ โสต
วิญญาณธาตุ ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหา
วิญญาณธาตุ กายธาตุ โภกฐัพพธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ ธรรมธาตุ
มโนวิญญาณธาตุ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สัมผัสสูตร

[๓๓๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน
จักขุธาตุ โสตธาตุ ฆานธาตุ ชิวหาธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ นี้เราเรียกว่าความ
ต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งผัสสะ บังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน จักขุสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุธาตุ
โสตสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตธาตุ ฆานสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยฆานธาตุ
ชิวหาสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยชิวหาธาตุ โภกฐัพพะสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยกาย
ธาตุ มโนสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนธาตุ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุอย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. โนสัมผัสสูตร

[๓๓๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
ผัสสะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน จักขุธาตุ ฯลฯ มโนธาตุ นี้เราเรียกว่า
ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะหา
มิได้ เป็นไฉน จักขุสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุธาตุ จักขุธาตุบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยจักขุสัมผัสหามีได้ ฯลฯ มโนสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนธาตุ มโนธาตุ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนสัมผัสหามีได้ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ
หามีได้ อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เวทนาสูตร

[๓๓๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งเวทนามังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งผัสสะ ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน จักขุธาตุ ฯลฯ มโนธาตุ นี้เราเรียกว่า
ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งเวทนามังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ
เป็นไฉน จักขุสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุธาตุ จักขุสัมผัสสชาเวทนามังเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยจักขุสัมผัส ฯลฯ มโนสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนธาตุ มโน-
*สัมผัสสชาเวทนามังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนสัมผัส ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งเวทนามังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งผัสสะ อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โนวาทนาสูตร

[๓๔๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก

ภิกขุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกขุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนาหามิได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะหามิได้ ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน จักขุธาตุ ฯลฯ มโนธาตุ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๔๒] ดูกรภิกขุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนาหามิได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะหามิได้ เป็นไฉน จักขุสัมผัส บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุธาตุ จักขุสัมผัสสชาเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุสัมผัส จักขุสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุสัมผัสสชาเวทนาหามิได้ จักขุธาตุ บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุสัมผัสหามิได้ ฯลฯ มโนสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย มโนธาตุ มโนสัมผัสสชาเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนสัมผัส มโนสัมผัส บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนสัมผัสสชาเวทนาหามิได้ มโนธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย มโนสัมผัสหามิได้ ภิกขุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนาหามิได้ ความต่างแห่งธาตุ บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะหามิได้ อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. พาทิธาตุสูตร

[๓๔๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกขุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกขุทั้งหลาย เราจักแสดงความต่างแห่งธาตุ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ... ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน รูปธาตุ สัทธาธาตุ คันธธาตุ รสธาตุ โสณฺณฐัพพธาตุ ธรรมธาตุ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สัญญาสูตร

[๓๔๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกขุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกขุทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้น เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสัญญา ความต่างแห่งฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่ง

ปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะ ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน
รูปธาตุ ฯลฯ ธรรมธาตุ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๔๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสัญญา
ความต่างแห่งฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ ความต่างแห่ง
ปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะ เป็นไฉน รูปสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
รูปธาตุ รูปสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปสัญญา รูปฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยรูปสังกัปปะ รูปปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปฉันทะ รูปปริยสนาบังเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยรูปปริพาหะ ฯลฯ ธรรมสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมธาตุ
ธรรมสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสัญญา ธรรมฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ธรรมสังกัปปะ ธรรมปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมฉันทะ ธรรมปริยสนา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริพาหะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งสัญญา ความต่างแห่งฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
สังกัปปะ ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความ
ต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะ อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. โนสัญญาสูตร

[๓๔๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งสัญญา ฯลฯ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งปริพาหะ ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนา
หามีได้ ความต่างแห่งฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะหามีได้
ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะหามีได้ ความต่าง
แห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสัญญาหามีได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่าง
แห่งธาตุ เป็นไฉน รูปธาตุ ฯลฯ ธรรมธาตุ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
สัญญา ฯลฯ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะ
ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนาหามีได้ ความ

ต่างแห่งฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะหามีได้ ความต่างแห่ง
สังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะหามีได้ ความต่างแห่งสัญญา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งสัญญาหามีได้ เป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย ความหมายรู้
ในรูปบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปธาตุ ฯลฯ ความหมายรู้ในธรรมบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยธรรมธาตุ ธรรมสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสัญญา ฯลฯ ธรรม
ปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริพาหะ ธรรมปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ธรรมปริยสนาหามีได้ ธรรมฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริพาหะหามีได้
ธรรมสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมฉันทะหามีได้ ธรรมสัญญาบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยธรรมสังกัปปะหามีได้ ธรรมธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสัญญาหา
มีได้ ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่ง
สังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสัญญา ฯลฯ ความต่างแห่งปริยสนา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะ ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนาหามีได้ ฯลฯ ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งสัญญาหามีได้ อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๘

๘. ผัสสสูตร

[๑๔๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
ต่างแห่งสัญญา ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ
ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งฉันทะ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนา ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งปริพาหะ ความต่างแห่งลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนา
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน รูปธาตุ ฯลฯ ธรรมธาตุ นี้เราเรียก
ว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๑๔๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งสัญญา บังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งธาตุ ฯลฯ ความต่างแห่งลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งปริยสนาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปธาตุ
รูปสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปสัญญา รูปผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูป
สังกัปปะ รูปสัมผัสสชาเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปสัมผัส รูปฉันทะบังเกิดขึ้น

เพราะอาศัยรูปสัมผัสสชาเวทนา รูปปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปฉันทะ รูป
ปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปปริพาหะ รูปลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปปริ-
*ยสนา ฯลฯ ธรรมสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมชาติ ธรรมสังกัปปะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยธรรมสัญญา ธรรมสัมผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสังกัปปะ
ธรรมสัมผัสสชาเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสัมผัสสะ ธรรมฉันทะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยธรรมสัมผัสสชาเวทนา ธรรมปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมฉันทะ
ธรรมปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริพาหะ ธรรมลาภะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยธรรมปริยสนา อภิภูทุกขทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
สัญญา ฯลฯ ความต่างแห่งลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนา
อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. โนฬสสูตร

[๑๕๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า อภิภูทุกขทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้น

เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
ต่างแห่งสัญญา ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ
ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งฉันทะ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนา ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งปริพาหะ ความต่างแห่งลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนา
ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งลาภะหามีได้ ความต่าง
แห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนาหามีได้ ความต่างแห่ง
ฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะหามีได้ ความต่างแห่งเวทนา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะหามีได้ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนาหามีได้ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งผัสสะหามีได้ ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
ต่างแห่งสังกัปปะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
สัญญาหามีได้ อภิภูทุกขทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน รูปธาตุ ฯลฯ
ธรรมชาติ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๑๕๑] อภิภูทุกขทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
สัญญา ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ ความ

จบสูตรที่ ๑๐

จบนาคตวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ธาตุสูตร ๒. สัมผัสสูตร ๓. โนสัมผัสสูตร
๔. เวทนาสูตร ๕. โนวทนาสูตร ๖. พาหิรธาตุสูตร
๗. สัญญาสูตร ๘. โนสัญญาสูตร ๙. ผัสสสูตร
๑๐. โนผัสสสูตร ฯ

ธาตุสังยุตต์

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. สัตติมสูตร

[๓๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก

ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุเหล่านี้มี ๑ ประการ

ธาตุ ๑ ประการเป็นไฉน คือ อากาธาตุ สุภาธาตุ อากาसानัญจายตนธาตุ

วิญญานัญจายตนธาตุ อากิญจัญญายตนธาตุ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ

สัญญาเวทยินโรธธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๑ ประการเหล่านี้แล ครั้นพระผู้มี-

*พระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ อากาธาตุ สุภาธาตุ อากาसानัญจายตนธาตุ วิญญานัญจายตนธาตุ

อากิญจัญญายตนธาตุ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ และสัญญาเวทยินโรธธาตุ

ธาตุเหล่านี้แต่ละอย่าง อาศัยอะไรจึงปรากฏได้ ฯ

[๓๕๓] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ อากาธาตุอาศัยความมืด

จึงปรากฏได้ สุภาธาตุอาศัยความไม่งามจึงปรากฏได้ อากาसानัญจายตนธาตุอาศัย

รูปจึงปรากฏได้ วิญญานัญจายตนธาตุอาศัยอากาसानัญจายตนะจึงปรากฏได้

อากิญจัญญายตนธาตุอาศัยวิญญานัญจายตนะจึงปรากฏได้ เนวสัญญานาสัญญายตน

ธาตุอาศัยอากิญจัญญายตนะจึงปรากฏได้ สัญญาเวทยินโรธธาตุอาศัยนิโรธจึง

ปรากฏได้ ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อากาธาตุ สุภาธาตุ อากาसानัญจายตนธาตุ

วิญญานัญจายตนธาตุ อากิญจัญญายตนธาตุ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ

สัญญาเวทยินโรธธาตุ ธาตุเหล่านี้แต่ละอย่าง บุคคลพึงบรรลุเป็นสมบัติ

อย่างไร ฯ

[๓๕๔] พ. ดูกรภิกษุ อากาธาตุ สุภาธาตุ อากาसानัญจายตนธาตุ

วิญญานัญจายตนธาตุ อากิญจัญญายตนธาตุ ธาตุเหล่านี้แต่ละอย่าง บุคคลพึง

บรรลุป็นสัญญาสมบัติ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ บุคคลพึงบรรลุป็น
สังขาราวเสสสมบัติ สัญญาเวทยิตนิโรธธาตุ บุคคลพึงบรรลุป็นนิโรธสมบัติ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สนิทานสูตร

[๑๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย กามวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น
มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น พยาบาทวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น
วิหิงสาวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น ฯ

[๑๕๖] ก็กามวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น พยาบาท
วิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น วิหิงสาวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น
มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อย่างไร ดูภิกษุทั้งหลาย ความหมายรู้ในกามบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยกามธาตุ ความดำริในกามบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในกาม
ความพอใจในกามบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในกาม ความเร่าร้อนเพราะกาม
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในกาม การแสวงหากามบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความเร่าร้อนเพราะกาม ปุณฺชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหากาม ย่อมปฏิบัติผิดโดย
ฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะพยาบาท
ธาตุ ความดำริในพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในพยาบาท ความพอใจ
ในพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในพยาบาท ความเร่าร้อนเพราะพยาบาท
บังเกิดขึ้น เพราะอาศัยความพอใจในพยาบาท การแสวงหาพยาบาทบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะพยาบาท ปุณฺชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหาพยาบาท
ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในวิหิงสางังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยวิหิงสาธาตุ ความดำริในวิหิงสางังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ใน
วิหิงสา ความพอใจในวิหิงสางังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในวิหิงสา ความ
เร่าร้อนเพราะวิหิงสางังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในวิหิงสา การแสวงหา
วิหิงสางังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะวิหิงสา ดูภิกษุทั้งหลาย ปุณฺชน
ผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหาวิหิงสา ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ฯ

[๑๕๗] ดูภิกษุทั้งหลาย บุรุษวางคบหาที่ไฟติดแล้วในป่าหญ้าแห้ง
ถ้าหากเขาไม่รีบดับด้วยมือและเท้าไซ้ร้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย
บรรดาที่อาศัยหญ้าและไม้อยู่ พึ่งถึงความพินาศนิพหยา แม้ฉนฺได ดูภิกษุทั้งหลาย
สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉนฺนนั้นเหมือนกัน ไม่รีบละ ไม่รีบบรรเทา
ไม่รีบทำให้สิ้นสุด ไม่รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่ก่อควนอันบังเกิดขึ้นแล้ว
สมณะหรือพราหมณ์นั้น ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความอึดอัด กัดแค้น เร่าร้อน ใน
ปัจจุบัน เบื้องหน้าแต่ภวณฺเฑ เพราะกายแตก พึ่งหวังทุกคติได้ ฯ

[๓๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เนกขัมมวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อภยาปาทวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อวิหิงสวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น ฯ

[๓๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เนกขัมมวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อภยาปาทวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อวิหิงสวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ภิกษุทั้งหลาย ความหมายรู้ในเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยเนกขัมมธาตุ ความดำริในเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในเนกขัมมะ ความพอใจในเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในเนกขัมมะ ความร่ำร้อนเพราะเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในเนกขัมมะ การแสวงหาในเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความร่ำร้อนเพราะเนกขัมมะ อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาเนกขัมมะ ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในอภยาปาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยอภยาปาทธาตุ ความดำริในอภยาปาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในอภยาปาท ความพอใจในอภยาปาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในอภยาปาท ความร่ำร้อนเพราะอภยาปาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในอภยาปาท การแสวงหาในอภยาปาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความร่ำร้อนเพราะอภยาปาท อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอภยาปาท ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในอวิหิงสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยอวิหิงสาธาตุ ความดำริในอวิหิงสเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในอวิหิงส ความพอใจในอวิหิงสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในอวิหิงส ความร่ำร้อนเพราะอวิหิงสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในอวิหิงส การแสวงหาในอวิหิงสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความร่ำร้อนเพราะอวิหิงส ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอวิหิงส ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ฯ

[๓๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางคบหาที่ไผ่คิดแล้วในป่าหญ้าแห้ง เขาจึงรีบดับคบนั่นเสียด้วยมือและเท้า ก็เมื่อเป็นเช่นนั้นสัตว์ มีชีวิตทั้งหลาย บรรดาที่อาศัยหญ้าและไม้อยู่ ไม่พึงถึงความพินาศฉิบหาย แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน รีบละ รีบบรรเทา รีบทำให้หมด รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่ก่อความอันบังเกิดขึ้นแล้ว เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความอึดอัด ความคับแค้น ความร่ำร้อน ในปัจจุบัน เบื้องหน้าแต่ภวณฺเณ เพราะกายแตก พึงหวังสุคติได้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ญานกาวาสสูตร

[๓๖๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระตำหนักที่สร้างด้วยอิฐ ใกล้เคียงหมู่บ้านของพระญาติ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-

*ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ
ทิลกิบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ วิตกบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ ฯ

[๓๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระกัจจายนะได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิลกิที่ว่า พระสัมมาสัมพุทธะ
ในบุคคลที่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้ ย่อมปรากฏเพราะอาศัยอะไร ฯ

[๓๖๓] พ. ดูกรกัจจายนะ ธาตุคืออวิชชานี้เป็นธาตุใหญ่แล ดูกร
กัจจายนะ สัญญาที่เลว ทิลกิที่เลว วิตกที่เลว เจตนาที่เลว ความปรารถนาที่เลว
ความตั้งใจที่เลว บุคคลที่เลว วาจาที่เลว บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่เลว
บุคคลที่เลวนั้น ย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย
ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่น ซึ่งธรรมที่เลว เรากล่าวว่า อุปบัติของบุคคลที่เลวนั้น
ย่อมเลว ดูกรกัจจายนะ สัญญาที่ปานกลาง ทิลกิที่ปานกลาง วิตกที่ปานกลาง
เจตนาที่ปานกลาง ความปรารถนาที่ปานกลาง ความตั้งใจที่ปานกลาง บุคคลที่
ปานกลาง วาจาที่ปานกลาง บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่ปานกลาง บุคคลที่ปานกลาง
นั้น ย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย ย่อม
จำแนก ย่อมทำให้ตื่น ซึ่งธรรมที่ปานกลาง เรากล่าวว่า อุปบัติของบุคคลที่ปาน
กลางนั้น เป็นปานกลาง ดูกรกัจจายนะ สัญญาที่ประณีต ทิลกิที่ประณีต วิตก
ที่ประณีต เจตนาที่ประณีต ความปรารถนาที่ประณีต ความตั้งใจที่ประณีต
บุคคลที่ประณีต วาจาที่ประณีต บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่ประณีต บุคคลที่
ประณีตนั้น ย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย
ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่น ซึ่งธรรมที่ประณีต เรากล่าวว่า อุปบัติของบุคคลที่
ประณีตนั้น ย่อมประณีต ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. หินาธิมุตติสูตร

[๓๖๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้า
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว ย่อมคบค้า ย่อม
สมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้า
ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม้ในอดีตกาล สัตว์ทั้งหลายก็ได้
คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว
ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว สัตว์จำพวก
ที่มีอริยาศัยดี ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัย
ดี แม้ในอนาคตกาล สัตว์ทั้งหลายก็จักคบค้ากัน จักสมาคมกัน โดยธาตุเทียว

คือสัตว์จำพวกที่มีอวัยวะแล้ว จักคบค้ากัน จักสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
อวัยวะแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอวัยวะดี จักคบค้ากัน จักสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่มีอวัยวะดี แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอวัยวะแล้ว ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอวัยวะแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอวัยวะดี ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอวัยวะดี ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. จังคมสูตร

[๗๖๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขต
พระนครราชคฤห์ ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรจงกรมอยู่ด้วยกันกับ
ภิกษุหลายรูปในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็จงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหากัสสปก็
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ท่านพระอนูรุทธก็
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ท่านพระปุณณ-
*มิตตานีบุตรก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ท่าน
พระอุบาลีก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ท่าน
พระอานนท์ก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค แม้
พระเทวทัตก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม่วิไลพระผู้มีพระภาค ฯ

[๗๖๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นสารีบุตรกำลังจงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบพูลว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนมีปัญญามาก พวกเธอเห็น
มหาโมคคัลลานะกำลังจงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนมีฤทธิ์มาก พวกเธอเห็นมหากัสสปกำลัง
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นฐตวาท พวกเธอเห็นอนุรุทธ กำลังจงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นผู้มีทิพยจักขุ พวกเธอเห็นปุณณมิตตานีบุตร
กำลังจงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหลายนี้ ล้วนเป็นธรรมกถึก พวกเธอเห็นอุบาลีกำลังจงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหลายนี้ ล้วนเป็นผู้ทรงวินัย พวกเธอเห็นอานนท์ กำลัง
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหลายนี้ ล้วนเป็นพหูสูต พวกเธอเห็นเทวทัตต์กำลังจงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่

ภ. เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ภิกษุทั้งหลายนี้ ล้วนมีความปรารถนาลามก ฯ

[๗๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม้ในอดีตกาล สัตว์ทั้งหลายก็ได้
คบค้ำกันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว
ได้คบค้ำกันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว สัตว์จำพวก
ที่มีอริยาศัยดี ได้คบค้ำกันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี
แม้ในอนาคตกาล สัตว์ทั้งหลายก็จักคบค้ำกัน จักสมาคมกัน โดยธาตุเทียว
คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว จักคบค้ำกัน จักสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
อริยาศัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี จักคบค้ำกัน จักสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
อริยาศัยดี แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดย
ธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กันกับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สตาปารัทธสูตร

[๗๖๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำ
กัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว แม้ในอดีตกาล ...
แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยเลว ฯ

[๓๖๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คุณกับคุณย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ มุตรกับมุตรย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ เขพะกับเขพะย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ บุพโพกับบุพโพย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ โลหิตกับโลหิตย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ แม้ฉันไค ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้นแล ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว

[๓๗๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ฯ

[๓๗๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย น้ำนมสดกับน้ำนมสดย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ น้ำมันกับน้ำมันย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ เนยใสกับเนยใดย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ น้ำผึ้งกับน้ำผึ้งย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ น้ำอ้อยกับน้ำอ้อยย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ แม้ฉันไค สัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้นแล ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ฯ

[๓๗๒] พระผู้มีพระภาค ผู้สุกตสาดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปว่า ฯ

กิเลสเพียงดังหมูไม้ในป่า เกิดขึ้น เพราะการคบค้าสมาคม
ย่อมขาด เพราะไม่คบค้าสมาคม คนเกาะท่อนไม้เล็กๆ
พึงจมลงในห้วงมหรณพ ฉันไค แม้สาธุชนก็ย่อมจมลง
เพราะอาศัยคนเกียจคร้าน ฉันนั้น เพราะฉะนั้น พึงเว้นคน
เกียจคร้าน มีความเพียรเลวนั้นเสีย พึงอยู่ร่วมกับบัณฑิตผู้
สัจจ ผู้เป็นอริยะ ผู้มีใจสูง ผู้เพ่งพินิจ ผู้ปรารภความเพียร
เป็นนิตย์ ฯ

จบ สูตรที่ ๖

๗. อัสดัทธิมุลกสูตรที่ ๑

[๓๗๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสุตะ
น้อย ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะน้อย สัตว์จำพวก
ที่เกี่ยวข้องกัน ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกี่ยวข้องกัน
สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
สติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ใน
ปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์
จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา
สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่
ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสุตะน้อย ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีสุตะน้อย สัตว์จำพวกที่เกี่ยวข้องกัน ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่เกี่ยวข้องกัน สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ฯ

[๓๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสุตะมาก ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะมาก สัตว์จำพวกที่ปรารถนาความ
เพียร ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารถนาความเพียร สัตว์
จำพวกที่มีสติมั่นคง ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวก
ที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีปัญญา แม้ในอดีตกาล ... แม้ในอนาคตกาล ... แม้ในปัจจุบันกาล
สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มี
ศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวก
ที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มี

โอดตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอดตปปะ สัตว์
จำพวกที่มีสุตะมาก ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะมาก
สัตว์จำพวกที่ปรารถนาคามเพียร ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวก
ที่ปรารถนาคามเพียร สัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบ สูตรที่ ๗

๘. อัศัทธิมุลกสูตรที่ ๒

[๓๗๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบ
ค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีhiri ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีhiri สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา แม้ในอดีตกาล ... ในอนาคตกาล ...
แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว
คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มี
ศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มี
hiri สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
ปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีhiri ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกันกับสัตว์
จำพวกที่มีhiri สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน

โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอดตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอดตปปะ สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มี
โอดตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอดตปปะ สัตว์
จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๑๗๗] สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีสุตะน้อย ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะน้อย สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีสุตะมาก ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะมาก สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๑๗๘] สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบ
ค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ปรารถนาความเพียร
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารถนาความเพียร สัตว์จำพวก
ที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๑๗๙] สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญา
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. อหิริกมุลกสูตร

[๑๘๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กันกับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีหิริ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มี
ปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๑๘๑] สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์

จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย สัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม สัตว์จำพวกที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
คบค้ากัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๘๒] สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่เกี่ยวข้องกัน ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่เกี่ยวข้องกัน สัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม สัตว์จำพวกที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่ปรารถนาความเพียร ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารถนาความเพียร สัตว์จำพวกที่มีปัญญา
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๘๓] สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม สัตว์จำพวกที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. อนัตตปมฺมลกสูตร

[๓๘๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกันโดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย สัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาธรรม สัตว์จำพวกที่มี
โอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์
จำพวกที่มีสุทธะมาก ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก
สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๘๕] สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่เกี่ยวข้องกัน ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน

กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีโอดตบปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอดตบปะ สัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๘๖] สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอดตบปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน

กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอดตบปะ สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีโอดตบปะ ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอดตบปะ สัตว์จำพวกที่มีสติมั่น
คง ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มี
ปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อัปสุตสูตร

[๓๘๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย สัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก สัตว์จำพวกที่ปรารภ
ความเพียร ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร สัตว์
จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๘๘] สัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ

สัตว์จำพวกที่มีสุทธะน้อย สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก ย่อมคบ
ค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุทธะมาก สัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มี
ปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. กุสิตสูตร

[๓๘๙] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม

ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ สัตว์จำพวกที่ปรารถนา
เพียร ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารถนาเพียร สัตว์จำพวก
ที่มีสติมั่นคง ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์
จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

[ส่วนที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ในที่ทุกแห่ง พึงทำเหมือนอย่าง
ข้างต้นนั้น เทอญ]

จบพุทธวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สัตติมสูตร ๒. สนิทานสูตร ๓. กิญชกาวสสูตร
๔. หีนานิมิตติสูตร ๕. จังคมสูตร ๖. สตาปารัทธสูตร
๗. อัสนัททมูลกสูตรที่ ๑ ๘. อัสนัททมูลกสูตรที่ ๒.
๙. อหิริกมูลกสูตร ๑๐. อนัตตปปมูลกสูตร ๑๑. อัปป-
- สุตสูตร ๑๒. กุสิตสูตร ฯ

ธาตุสังยุตต์

ทศกัมมปถวรรคที่ ๓

๑. อสมาหิตสูตร

[๓๕๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มี
hiri ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri สัตว์จำพวกที่ไม่มี
โอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ
สัตว์จำพวกที่มีใจไม่มั่นคง ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีใจ
ไม่มั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่มีปัญญาทึบ สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ

สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีใจมั่นคง ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีใจมั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ทุสสีลสูตร

[๑๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่ทุศีล ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ทุศีล สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม ย่อมคบ
ค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีหิริ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีหิริ สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีศีล
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศีล สัตว์จำพวกที่มีปัญญา
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปัญจสิกขาปทสูตร

[๑๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
พระเจ้าข้า ฯ

[๑๕๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือ พวกทำปาณาติบาต ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกทำปาณาติบาต พวกทำอทินนาทาน ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกทำอทินนาทาน พวกทำกาเมสุมิฉจาร ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกทำกาเมสุมิฉจาร พวกมุสาวาท ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกมุสาวาท พวกดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความ

ประมาณ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกคัมภีร์น้ำเมาคือสุราและเมรัยอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ฯ

[๑๕๔] พวกเว้นขาดจากปาณาติบาต ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกเว้นขาดจากปาณาติบาต พวกเว้นขาดจากอทินนาทาน ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากอทินนาทาน พวกเว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร พวกเว้นขาดจาก
มุสาวาท ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากมุสาวาท พวกเว้น
ขาดจากคัมภีร์น้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากคัมภีร์น้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่แห่งความ
ประมาท ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัตตกัมมปถสูตร

[๑๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือพวกทำปาณาติบาต ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกทำปาณาติบาต พวกทำอทินนาทาน ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกทำอทินนาทาน พวกทำกาเมสุมิฉฉาจาร ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกทำกาเมสุมิฉฉาจาร พวกมุสาวาท ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
มุสาวาท พวกพูดส่อเสียด ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพูดส่อเสียด
พวกพูดคำหยาบ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพูดคำหยาบ พวกพูด
เพื่อเจ้อ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพูดเพื่อเจ้อ ฯ

[๑๕๖] พวกเว้นขาดจากปาณาติบาต ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกเว้นขาดจากปาณาติบาต พวกเว้นขาดจากอทินนาทาน ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากอทินนาทาน พวกเว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร พวกเว้นขาดจาก
มุสาวาท ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากมุสาวาท พวกเว้น
ขาดจากคำส่อเสียด ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากคำส่อเสียด
พวกเว้นขาดจากคำหยาบ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจาก
คำหยาบ พวกเว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทสกัมมปถสูตร

[๑๕๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ

อาชีวะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาอาชีวะ พวกสัมมาวายามะ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวายามะ พวกสัมมาสติ ย่อมคบ
ค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสติ พวกสัมมาสมาธิ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกสัมมาสมาธิ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ทสสังคิกสูตร

[๔๐๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรี่ยไรภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือพวกมิจฉาทิฐิ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกมิจฉาทิฐิ พวกมิจฉาสังกัปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
มิจฉาสังกัปปะ พวกมิจฉาวาจา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉา
วาจา พวกมิจฉากัมมันตะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉากัมมันตะ
พวกมิจฉาอาชีวะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาอาชีวะ พวก
มิจฉาวายามะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาวายามะ พวกมิจฉา
สติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาสติ พวกมิจฉาสมาธิ ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาสมาธิ พวกมิจฉาญาณะ ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาญาณะ พวกมิจฉาวิมุตติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกมิจฉาวิมุตติ ฯ

[๔๐๒] พวกสัมมาทิฐิ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมา
ทิฐิ พวกสัมมาสังกัปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสังกัปปะ
พวกสัมมาวาจา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวาจา พวกสัมมา
กัมมันตะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมากัมมันตะ พวกสัมมา
อาชีวะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาอาชีวะ พวกสัมมาวายามะ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวายามะ พวกสัมมาสติ ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสติ พวกสัมมาสมาธิ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกสัมมาสมาธิ พวกสัมมาญาณะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกสัมมาญาณะ พวกสัมมาวิมุตติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
พวกสัมมาวิมุตติ ฯ

จบสูตรที่ ๗

[ในที่ทุกแห่งพึงทำคิตอนาคตปัจจุบัน]

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสมหิตสูตร ๒. ทสศีลสูตร ๓. ปญจสิกขา

ปทสูตร ๔. สัตตกัมมปถสูตร ๕. ทสกัมมปถสูตร

๖. อัญญัติกติกสูตร ๗. ทสสังกสูตร

จบทสกัมมปถวรรคที่ ๓

จตุตถวรรคที่ ๔

๑. จตัสสสูตร

[๔๐๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแลพระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชาติเหล่านี้มี ๔ อย่าง คือ
ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ภิกษุทั้งหลาย ชาติ ๔ อย่างเหล่านี้แล
ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปุพพสูตร

[๔๐๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่ตรัสรู้ เมื่อเราเป็นพระโพธิสัตว์
ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความดำริดังนี้ว่า อะไรหนอเป็นความเข้มข้น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งปฐวีธาตุ อะไรเป็นความเข้มข้น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอาโปธาตุ อะไรเป็นความเข้มข้น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งเตโชธาตุ อะไรเป็นความเข้มข้น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งวาโยธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความดำริ
ดังนี้ว่า สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยปฐวีธาตุ นี่เป็นความเข้มข้นแห่งปฐวีธาตุ
ปฐวีธาตุเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่ง
ปฐวีธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในปฐวีธาตุ นี่เป็นเครื่องสลัดออก
แห่งปฐวีธาตุ สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยอาโปธาตุ นี่เป็นความเข้มข้นแห่ง
อาโปธาตุ อาโปธาตุเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
นี่เป็นโทษแห่งอาโปธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในอาโปธาตุ นี่เป็น
เครื่องสลัดออกแห่งอาโปธาตุ สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยเตโชธาตุ นี่เป็น
ความเข้มข้นแห่งเตโชธาตุ เตโชธาตุเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งเตโชธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะใน
เตโชธาตุ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งเตโชธาตุ สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัย
วาโยธาตุ นี่เป็นความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุ วาโยธาตุเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์
มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งวาโยธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การ
ละฉันทราคะในวาโยธาตุ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุ ฯ

[๔๐๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คราบเท่าที่เรา ยังไม่ได้ทราบชัดตามความเป็น
จริง ซึ่งความเข้มข้น โดยเป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษ โดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่อง
สลัดออก โดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งชาติเหล่านี้เพียงใด เราก็ปัญญา

ไม่ได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น แต่เมื่อใด เราได้ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้น โดยเป็น ความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่อง สลัดออก แห่งธาตุ ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่ สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ อนึ่ง ญาณทัสสนะได้เกิดขึ้นแก่เรา ว่า วิมุตติของเราไม่กำเรบ ขาดนี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้การเกิดอีกย่อมไม่มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อจริสูตร

[๔๐๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เที่ยวแสวงหาความเข้มข้น แห่งปฐวีธาตุ ได้พบความเข้มข้นแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นความเข้มข้น แห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา เราได้แสวงหาโทษแห่งปฐวีธาตุ ได้ พบโทษแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วย ปัญญา เราได้แสวงหาเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุ ได้พบเครื่องสลัดออกแห่ง ปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วย ปัญญา ฯ

เราได้แสวงหาความเข้มข้นแห่งอาโปธาตุ ฯลฯ เราได้แสวงหาความเข้ม ข้นแห่งเตโชธาตุ ฯลฯ เราได้แสวงหาความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุ ได้พบความ เข้มข้นแห่งวาโยธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุเท่าที่มีอยู่ ด้วยดีแล้ว ด้วยปัญญา เราได้เที่ยวแสวงหาโทษแห่งวาโยธาตุ ได้พบโทษแห่ง วาโยธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งวาโยธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา เรา ได้แสวงหาเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุ ได้พบเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุนั้น แล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา ฯ

[๔๐๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คราบเท่าที่เรายังไม่ได้ทราบชัดตามความเป็น จริง ซึ่งความเข้มข้น โดยเป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่อง สลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้เพียงใด เราก็นิ่ง ปฏิญาณไม่ได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ มนุษย์เพียงนั้น แต่เมื่อใด เราได้ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้น โดย เป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็น เครื่องสลัดออก แห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณว่าเป็นผู้ได้ตรัสรู้

พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อนึ่ง ญาณทัสสนะได้เกิด
ขึ้นแก่เราว่า วิมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้ การเกิดอีกย่อม
ไม่มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โนเจตสูตร

[๔๐๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าความเข้มข้นแห่งปฐวีธาตุ
ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายไม่พึงยินดีในปฐวีธาตุ ก็เพราะความเข้มข้นแห่ง
ปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในปฐวีธาตุ ถ้าว่าโทษแห่งปฐวีธาตุ
ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบียดเบียนในปฐวีธาตุ ก็เพราะโทษแห่ง
ปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเบียดเบียนในปฐวีธาตุ ถ้าว่าเครื่องสลัด
ออกแห่งปฐวีธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงสลัด [ตน] ออกจาก
ปฐวีธาตุ ก็เพราะเครื่องสลัดออกจากปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงสลัด
[ตน] ออกจากปฐวีธาตุ ถ้าว่าความเข้มข้นแห่งอาโปธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ ... แห่ง
เตโชธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ ... ถ้าว่าความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์
ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในวาโยธาตุ ก็เพราะความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุมีอยู่แล
ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในวาโยธาตุ ถ้าว่าโทษแห่งวาโยธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้
สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบียดเบียนในวาโยธาตุ ถ้าว่าเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุ
ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงสลัด [ตน] ออกจากวาโยธาตุ ก็เพราะ
เครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงสลัด [ตน] ออก
จากวาโยธาตุ ฯ

[๔๐๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คราบเท่าที่สัตว์เหล่านี้ยังไม่ทราบซัดตาม
ความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้น โดยเป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ
ซึ่งเครื่องสลัดออก โดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้เพียงใด
สัตว์เหล่านี้ก็ยังสลัดตนออกไม่ได้ พราดออกไม่ได้ ยังไม่หลุดพ้นไปจากโลก
 พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และจากหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาและมนุษย์ มีใจข้ามพ้นจากแดนกิเลสและวัฏฏะไม่ได้เพียงนั้น ก็เมื่อใดแล
สัตว์เหล่านี้ได้ทราบซัดตามความเป็นจริงซึ่งความเข้มข้น โดยเป็นความเข้มข้น ซึ่ง
โทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุ
ทั้ง ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้นสัตว์เหล่านี้ย่อมสลัดตนออกได้ พราดออกได้ หลุดพ้นไป
จากโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และจากหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณ
พราหมณ์เทวดาและมนุษย์ จึงได้มีใจข้ามพ้นจากแดนกิเลสและวัฏฏะอยู่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทุกขสูตร

[๔๑๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฐวีธาตุนี้ จักมีทุกข์โดยส่วนเดียว อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึงแล้ว ไชริ์ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในปฐวีธาตุ แต่เพราะปฐวีธาตุอันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในปฐวีธาตุนี้ ... อาโปธาตุนี้ ... เตโชธาตุนี้ ... วาโยธาตุนี้จักมีทุกข์โดยส่วนเดียว อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึงแล้ว ไชริ์ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในวาโยธาตุ แต่เพราะวาโยธาตุ อันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในวาโยธาตุ ฯ

[๔๑๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฐวีธาตุนี้จักมีสุขโดยส่วนเดียว อันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึงแล้ว ไชริ์ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบื่อหน่ายจากปฐวีธาตุ แต่เพราะปฐวีธาตุมีทุกข์ อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเบื่อหน่ายจากปฐวีธาตุ อาโป*ธาตุนี้ ... เตโชธาตุนี้ ... วาโยธาตุนี้จักมีสุขโดยส่วนเดียว อันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึงแล้ว ไชริ์ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบื่อหน่ายจากวาโยธาตุ แต่เพราะวาโยธาตุมีทุกข์ อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเบื่อหน่ายจากวาโยธาตุ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อภินันทนสูตร

[๔๑๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดย่อมชื่นชมปฐวีธาตุ ผู้นั้นชื่อว่าย่อมชื่นชมทุกข์ ผู้ใดย่อมชื่นชมทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้นไม่หลุดพ้นจากทุกข์ ผู้ใดย่อมชื่นชมอาโปธาตุ ... ผู้ใดย่อมชื่นชมเตโชธาตุ ... ผู้ใดย่อมชื่นชมวาโยธาตุ ผู้นั้นชื่อว่าชื่นชมทุกข์ ผู้ใดชื่นชมทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นไม่หลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้ ฯ

[๔๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดย่อมไม่ชื่นชมปฐวีธาตุ ผู้นั้นชื่อว่าไม่ชื่นชมทุกข์ ผู้ใดไม่ชื่นชมทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์ ผู้ใดไม่ชื่นชมอาโปธาตุ ... ผู้ใดไม่ชื่นชมเตโชธาตุ ... ผู้ใดไม่ชื่นชมวาโยธาตุ ผู้นั้นชื่อว่าไม่ชื่นชมทุกข์ ผู้ใดไม่ชื่นชมทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อุปปาทสูตร

[๔๑๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ความเกิด ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งปฐวีธาตุ นั้นเป็นความเกิดแห่งทุกข์ เป็นที่ตั้งแห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชรามรณะ ความเกิด ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งอาโปธาตุ ... แห่งเตโชธาตุ ... แห่งวาโยธาตุ นั้นเป็นความเกิดแห่งทุกข์ เป็นที่ตั้งแห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชรามรณะ ฯ

[๔๑๕] ดูภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับ ความสงบ ความสูญสิ้นแห่งปฐวีธาตุ นั้นเป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นความสงบแห่งโรค เป็นความสูญสิ้นแห่งชรามรณะ ความดับ ความสงบ ความสูญสิ้นแห่งอาโปธาตุ ... แห่งเตโชธาตุ ... แห่งวาโยธาตุ นั้นเป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นความสงบแห่งโรค เป็นความสูญสิ้นแห่งชรามรณะ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๔๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ธาตุเหล่านี้มี ๔ อย่างคือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้ม โทษ และเครื่องสลัดออกแห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ ในหมู่พราหมณ์ ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมไม่กระทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๑๗] ดูภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้ม โทษ และเครื่องสลัดออกแห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๔๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ

ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย ชาติเหล่านี้มี ๔ อย่างคือ ปฐวี-
*ธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่
ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุเกิด ความดับ ความเข้มข้น โทษ และ
เครื่องสลัดออกแห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้
รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุเกิด
ความดับ ความเข้มข้น โทษและเครื่องสลัดออกแห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ ... ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สมณพราหมณสูตรที่ ๓

[๔๑๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวก
ย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งปฐวีธาตุ เหตุเกิดแห่งปฐวีธาตุ ความดับแห่งปฐวีธาตุ
ปฏิบัติภาเครื่องให้ถึงความดับแห่งปฐวีธาตุ ย่อมไม่ทราบชัดซึ่งอาโปธาตุ ... ซึ่ง
เตโชธาตุ ... ซึ่งวาโยธาตุ เหตุเกิดแห่งวาโยธาตุ ความดับแห่งวาโยธาตุ ปฏิบัติภา
เครื่องให้ถึงความดับแห่งวาโยธาตุ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้รับ
สมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
และท่านเหล่านั้น ย่อมไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือ
ประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๒๐] คุณกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมทราบ
ชัด ซึ่งปฐวีธาตุ เหตุเกิดแห่งปฐวีธาตุ ความดับแห่งปฐวีธาตุ ปฏิบัติภาเครื่องให้
ถึงความดับแห่งปฐวีธาตุ ย่อมทราบชัด ซึ่งอาโปธาตุ ... ซึ่งเตโชธาตุ ... ซึ่ง
วาโยธาตุ เหตุเกิดแห่งวาโยธาตุ ความดับแห่งวาโยธาตุ ปฏิบัติภาเครื่องให้ถึง
ความดับแห่งวาโยธาตุ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมได้รับสมมติว่าเป็น
สมณะในหมู่สมณะ ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้น
ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความ
เป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบจตุตถวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จัตตสสูตร ๒. ปุพพสูตร ๓. อจริสูตร ๔. โนเจตสูตร

๕. ทุกขสูตร ๖. อภินันทนสูตร ๗. อุปปาทสูตร ๘. สมณ

พราหมณสูตรที่ ๑ ๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๑๐. สมณ

พราหมณสูตรที่ ๓

จบธาตุสังยุตต์ที่ ๒

อนมตคกสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. ตินกัฏฐสูตร

[๔๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิขาเป็นที่ทากัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบ
ไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯ

[๔๒๒] ดูภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า บุรุษตัดทอนหญ้า ไม้
กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ แล้วจึงรวมกันไว้ ครั้นแล้ว พึงกระทำให้เป็น
มัดๆ ละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่า นี่เป็นมารดาของเรา นี่เป็นมารดาของมารดา
ของเรา โดยลำดับ มารดาของมารดาแห่งบุรุษนั้น ไม่พึงสิ้นสุด ส่วนว่า หญ้า
ไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ พึงถึงการหมดสิ้นไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิขา
เป็นที่ทากัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาส ได้เพิ่มพูน
ปฐพีที่เป็นป่าช้า ตลอดกาลนาน เหมือนฉะนั้น ดูภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียง
เท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหน้าในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อ
จะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปฐวีสูตร

[๔๒๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิขาเป็นที่ทากัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบ
ไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯ

[๔๒๔] ดูภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า บุรุษปั้นมหาปฐพีนี้ให้เป็น
ก้อน ก้อนละเท่าเม็ดกระเบาแล้ววางไว้ สมมติว่า นี่เป็นบิดาของเรา นี่เป็นบิดา
ของบิดาของเรา โดยลำดับ บิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้น ไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปฐพี

นี้ ฟังถึงการหมดสิ้นไป ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุด เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอได้เสีย ทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้า ตลอดกาลนาน เหมือนฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหน้า ในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อัสสุสูตร

[๔๒๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำตาที่หลั่งไหลของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ ย่อมทราบ ธรรมดาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวกข้า-
*พระองค์ ผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะการประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ฯ

[๔๒๖] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถูกละๆ พวกเธอทราบธรรมดาที่เรา แสดงแล้วอย่างนี้ ถูกละแล้ว น้ำตาที่หลั่งไหลออกของพวกเธอ ผู้ท่องเที่ยวไปมา ฯลฯ โดยกาลนานนี้แหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของมารดาตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลั่งไหลออกของเธอเหล่านั้น ผู้ประสบมรณกรรมของมารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของบิดา ... ของพี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว ... ของบุตร ... ของธิดา ... ความเสื่อมแห่งญาติ ... ความเสื่อมแห่งโคณะ ... ได้ประสบความเสื่อมเพราะโรค ตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลั่งไหลออกของเธอเหล่านั้น ผู้ประสบความเสื่อมเพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุด เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหน้าในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. จีรสูตร

[๔๒๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำนมมารดาที่ พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนานนี้ คั้นแล้ว กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไหนจะมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ย่อม ทราบธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว น้ำนมมารดาที่พวกข้าพระองค์ผู้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนาน คั้นแล้วนั้นแหละ มากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ฯ

[๔๒๘] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถูกอะไร พวกเธอทราบธรรมที่เรา แสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว น้ำนมมารดาที่พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนาน คั้นแล้วนั้นแหละ มากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ข้อนั้นเพราะ เหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะ หลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปัพพตสูตร

[๔๒๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ฯลฯ เมื่อภิกษุรูปนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กับหนึ่ง นาน เพียงไรหนอแล

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ กับหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกับ นี้นว่าเท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ฯ

ภ. ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

[๔๓๐] พ. อาจอุปมาได้ ภิกษุ แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุ เหมือนอย่างว่า ภูเขาหินลูกใหญ่น้ำโขงหนึ่ง กว้างโขงหนึ่ง สูงโขงหนึ่ง ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง เป็นแท่งทึบ บุรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาสิมาแล้วปิดภูเขา นั้น ๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้น พึงถึงการหมดไป สิ้นไป เพราะความ พยายามนี้ ยิ่งเร็วกว่าแล ส่วนกับหนึ่งยังไม่ถึงการหมดไป สิ้นไป กับนาน อย่างนี้แล บรรดา กับที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกับ มิใช่ ร้อยกับ มิใช่พันกับ มิใช่แสนกับ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้

กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้พอทีเดียวเพื่อจะเบียดเบียน ในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สาปสูตร

[๔๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นภิกษุนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปหนึ่งนานเพียงไรหนอแล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ กัปหนึ่งนานแล มิใช่่ง่ายที่จะนับกัปนั้นว่า เท่านี้ปี ฯลฯ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ฯ

ภ. ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

[๔๓๒] พ. อาจอุปมาได้ ภิกษุ แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุ เหมือนอย่างว่า นครที่ทำด้วยเหล็ก ขาวโยชน์ ๑ กว้างโยชน์ ๑ สูงโยชน์ ๑ เต็มด้วยเมล็ดพันธุ์ฝักกาด มีเมล็ดพันธุ์ฝักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน บรูษพึงหยิบเอาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเมล็ดหนึ่งๆ ออกจากนครนั้น โดยล่องไปหนึ่งร้อยปีต่อเมล็ดเมล็ดพันธุ์ฝักกาดกองใหญ่นั้น พึงถึงความสิ้นไป หหมดไป เพราะความพยายามนี้ ยิ่งเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงความสิ้นไป หหมดไป กัปนานอย่างนี้แล บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้วมิใช่หนึ่งกัป มิใช่ร้อยกัป มิใช่พันกัป มิใช่แสนกัป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สาวกสูตร

[๔๓๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากเท่าไรหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มีมาก มิใช่่ง่ายที่จะนับกัปเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป ฯ

ภ. ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

[๔๓๔] พ. อาจอุปมาได้ ภิกษุทั้งหลาย แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีสาวก ๔ รูปในศาสนานี้ เป็นผู้มียายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี

หากว่าท่านเหล่านั้นพึงระลึกลอยหลังไปได้วันละแสนกัป กัปที่ท่านเหล่านั้นระลึกไม่ถึงพึงยังมีอยู่อีก สาวก ๔ รูปของเราผู้มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี พึงทำกาละโดยล่วงไป ๑๐๐ ปีๆ โดยแท้แล กัปที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มีจำนวนมากอย่างนี้แล มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ร้อยกัป เท่านี้พันกัป หรือว่าเท่านี้แสนกัป ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. คงคาสูตร

[๔๑๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทก-
*นิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล พราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพราหมณ์นั้นนั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ กัปที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากเท่าไรหนอแล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากแล มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป ฯ

พราหมณ์. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม ฯ

[๔๑๖] พ. อาจอุปมาได้ พราหมณ์ แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกรพราหมณ์ แม่น้ำคงคานี้ย่อมเกิดแต่ที่ใด และย่อมถึงมหาสมุทร ณ ที่ใด เมล็ดทรายในระยะนี้ไม่เป็นของง่ายที่จะกำหนดได้ว่า เท่านี้เมล็ด เท่านี้ ๑๐๐ เมล็ด เท่านี้ ๑,๐๐๐ เมล็ด หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ เมล็ด ดูกรพราหมณ์ กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากกว่าเมล็ดทรายเหล่านั้น มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่กังกัณ มีคณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้สวຍทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนจะนั้น ดูกรพราหมณ์ ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๑๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์ผู้นั้นได้กราบทูลว่า แจ่มแจ้งยิ่งนัก ท่านพระโคตม แจ่มแจ้งยิ่งนัก ท่านพระโคตม ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๘. ทณสูตร

[๔๓๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส เรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่กังกัน มีคณาเป็นเครื่อง ประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯลฯ

[๔๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นบนอากาศ บางคราว ก็ตกลงทางโคน บางคราวก็ตกลงทางขวาง บางคราวก็ตกลงทางปลาย แม้ฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นที่กังกัน มีคณาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยว ไปมาอยู่ ก็ฉันนั้นแล บางคราวก็จากโลกนี้ไปสู่ปรโลก บางคราวก็จากปรโลกมาสู่โลกนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย ไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุคคสูตร

[๔๔๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌมกุฏ เขต-
*พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฯ

[๔๔๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนด ที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ เมื่อบุคคลหนึ่งท่องเที่ยวไปมาอยู่ตลอดกัปหนึ่ง พึงมีโครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละนี้ ถ้ากอง กระดูกนั้นพึงเป็นของที่ขมมารวมกันได้ และกระดูกที่ได้สั่งสมไว้แล้ว ก็ไม่พึง หมดไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย ไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๔๒] พระผู้มีพระภาค ผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้ แล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เราผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า กระดูกของ
บุคคลคนหนึ่งที่ได้สั่งสมไว้กัปหนึ่ง พึงเป็นกองเท่าภูเขา ก็ภูเขาที่
เรากล่าวนั้น คือ ภูเขาใหญ่ชื่อเวปุลละ อยู่ทิศเหนือของ
ภูเขาอิชฌมกุฏ ใกล้เมืองราชคฤห์ อันมีภูเขาล้อมรอบ
เมื่อใดบุคคลเห็นอริยสัจ คือทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความ
ล่วงพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ อันยังสัตว์ให้ถึงความ
สงบทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ เมื่อนั้น เขาท่องเที่ยว ๑
ครั้งเป็นอย่างมาก ก็เป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสิ้นสญฺโญชน

ทั้งปวง ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. คณิกกุฏสูตร ๒. ปฐวีสูตร ๓. อัศสุสูตร

๔. จีระสูตร ๕. ปัพพตสูตร ๖. สาสปสูตร ๗. สาวก-

สูตร ๘. กงคาสูตร ๙. ทัณฑสูตร ๑๐. ปุคคสูตร ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

ทุกกตสูตร

[๔๔๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม

ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด
เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นที่กำกวม มีค้นหาเป็นเครื่อง
ประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายเห็น
ทุกตบุรุษผู้มีมือและเท้าไม่สมประกอบ ฟังลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลาย
ก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า
สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

สุจิตสูตร

[๔๔๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม

ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่
สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นที่กำกวม มีค้นหาเป็น
เครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ... เธอทั้งหลาย
เห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ ฟังลงสันนิษฐานใน
บุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยสุขเห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้ ข้อนั้น
เพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารกำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อ
จะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓ ดึงสมัตตาสสูตร

[๔๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน

เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป ทั้งหมด

ล้วนแต่เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ถือเทียวบินทบาทเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
ถือทรงผ้าไตรจีวรเป็นวัตร แต่ทั้งหมดล้วนยังเป็นผู้มีสังโยชนอยู่ เข้าไปเฝ้าพระ
ผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๔๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า ภิกษุชาวเมือง
ปาวาประมาณ ๓๐ รูปเหล่านี้แล ทั้งหมดล้วนถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเทียว-
*บินทบาทเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงไตรจีวรเป็นวัตร ทั้งหมดล้วน
ยังมีสังโยชน ถ้ากระไรหนอ เราพึงแสดงธรรมโดยประการที่ภิกษุเหล่านี้จะพึงมี
จิตหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น ณ อาสนะนี้ที่เดียว ลำดับนั้นแล พระ-
*ผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระ-
*ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฯ

[๔๔๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนด
ที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้ยังมีอวิชชาเป็นที่กำกวม มีคณา
เป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเทียวไปมาอยู่ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอ
จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเธอผู้ท่องเทียวไปมา
ซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมทราบธรรม
ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า โลหิตที่หลังไหลออกของพวกข้าพระองค์ผู้
ท่องเทียวไปมา ซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร
ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ดังนี้ ฯ

[๔๔๘] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลูกสะๆ พวกเธอทราบธรรมที่เราแสดง
แล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเธอ ผู้ท่องเทียวไปมาซึ่งถูก
ตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย
เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออก
นั้นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลาย
เกิดเป็นกระบือ ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละ
มากกว่า ... เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นแกะ ... เกิดเป็นแพะ ... เกิดเป็นเนื้อ ... เกิด
เป็นสุกร ... เกิดเป็นไก่ ... เมื่อพวกเธอถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรฆ่า
ชาวบ้านตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า ... ถูกจับตัดศีรษะ
โดยข้อหาว่าเป็นโจรคิดปล้น ... ถูกจับตัดศีรษะ โดยข้อหาว่าเป็นโจรประพฤติด
ในภรรยาของผู้อื่น ตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั้นแหละมากกว่า น้ำ
ในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนด
ที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ... พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๔๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างพอใจชื่นชม
ภายิตของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภายิตนี้อยู่ จิตของ

ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป พ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔ มาตุสูตร

[๔๕๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้อง
ปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นมารดา โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ
พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

[สูตรทั้งปวงก็มีเปຍยาลอย่างเดียวกันนี้]

๕ ปีตุสูตร

[๔๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบิดา โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย
ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖ ภาตุสูตร

[๔๕๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย โดยกาลนานนี้ มิใช่หา
ได้ง่ายเลย ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗ ภคินีสูตร

[๔๕๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้อง
ปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่หญิงน้องหญิง โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้
ง่ายเลย ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘ ปุตตสูตร

[๔๕๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

*บิณฑกเศรษฐิ เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบุตร โดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕ ธิดุสูตร

[๔๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑกเศรษฐิ เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่กังกัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นริดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่กังกัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐ เวปุลลปัพพสูตร

[๔๕๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิฆมกุฏ เขตพระนครราชกฤห์ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดังนี้ ฯ

[๔๕๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่กังกัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้ได้ชื่อว่า ปาจินวังสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์ได้ชื่อว่า ดิวรา หมู่มนุษย์ชื่อดิวรา มีอายุประมาณสี่หมื่นปี หมู่มนุษย์ชื่อดิวราขึ้นปาจินวังสบรรพตเป็นเวลา ๔ วัน ลงก็เป็นเวลา ๔ วัน สมัยพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กกุสันธ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธ มีพระสาวกคนหนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่าวิฐระ และสัณฐิระ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานี้มันแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำการละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ไม่น่าชื่นใจอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุ

เพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหน้าในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด
พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๕๘] ดุรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อว่า
วงกฏ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่า โรหิตัสสะ มีอายุประมาณสามหมื่นปี
มนุษย์ชื่อว่าโรหิตัสสะขึ้นวงกฏบรรพตเป็นเวลา ๓ วัน ลงก็เป็นเวลา ๓ วัน
สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โจนาคมนะ
เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โจนะ-
*กมนะ มีพระสาวกคนหนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่าภิกขุโศตและอุตตระ ดุร-
*ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงคิด ชื่อแห่งภูเขานี้ในอันตรธานไปแล้ว มนุษย์
เหล่านั้นทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๕๙] ดุรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้มีชื่อว่า
สุปัสสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าสุปปิยา หมู่มนุษย์ชื่อสุปปิยามีอายุประมาณ
สองหมื่นปี หมู่มนุษย์ที่ชื่อว่าสุปปิยาขึ้นสุปัสสบรรพต เป็นเวลา ๒ วัน ลงก็เป็น
เวลา ๒ วัน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า
กัสสพ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนาม
ว่ากัสสพ ได้มีพระสาวกคนหนึ่ง เป็นคู่เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อว่าติสสและภราทวาชะ
ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงคิด ชื่อแห่งภูเขานี้ในอันตรธานไปแล้ว
มนุษย์เหล่านั้นกระทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพาน
แล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๖๐] ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็บัดนี้แล ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อเวปุลละทีเดียว
ก็บัดนี้หมู่มนุษย์เหล่านี้มีชื่อว่ามาคร หมู่มนุษย์ที่ชื่อมาครมีอายุน้อย นิดหน่อย ผู้ใด
มีชีวิตอยู่นาน ผู้นั้นมีอายุเพียงร้อยปี น้อยกว่าก็มี เกินกว่าก็มี หมู่มนุษย์ชื่อมาคร
ขึ้นเวปุลลบรรพตเพียงครู่เดียว ลงก็เพียงครู่เดียว และบัดนี้ พระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ก็เราแลมีสาวกคนหนึ่ง เป็นคู่
เลิศ เป็นคู่เจริญ ชื่อสาริบุตรและโมคคัลลานะ ดุรภิกษุทั้งหลาย สมัยนั้นก็
จักมี และชื่อแห่งบรรพตนี้จักอันตรธาน หมู่มนุษย์เหล่านี้จักทำกาละ และเราก็
จักปรินิพพาน ดุรภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้
ไม่น่าชื่นใจอย่างนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือน
หน้าในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๖๑] พระผู้มีพระภาค ผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้
จบลงแล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ปาจิณวังสบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อติวระ วงกฏบรรพตของหมู่
มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะ สุปัสสบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อสุปปิยา

และเวปุลลบรรพตของหมู่มนุษย์ชื่อมาคะระ สังขารทั้งหลาย
ไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นแลเสื่อมไปเป็นธรรมดา ครั้นเกิด
ขึ้นแล้วย่อมดับไป ความที่สังขารเหล่านั้นสงบระงับไป
เป็นสุข ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ทุกกตสูตร ๒. สุจิตสูตร ๓. ดึงสมัตตสูตร

๔. มาตุสูตร ๕. ปิตุสูตร ๖. ภาคสูตร

๗. ภคินีสูตร ๘. ปุตตสูตร ๙. ธิดุสูตร

๑๐. เวปุลลปัพพตสูตร

จบอนมตฺถกสังยุตต์ที่ ๓

กัศสปสังยุตต์

๑. สันตภูริสูตร

[๔๖๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัศสปนี้เป็นผู้สันโดษด้วยจิวร
ตามมีตามได้และเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยจิวรตามมีตามได้
ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งจิวร ไม่ได้จิวร ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้
จิวรแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่คิดใจ ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่อง
สลัดออก ย่อมใช้สอย ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัศสปนี้เป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาต
ตามมีตามได้ และเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมี
ตามได้ ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ได้บิณฑบาต
ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้บิณฑบาตแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่คิดใจ ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ
มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคน้ำ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัศสปนี้เป็นผู้สันโดษ
ด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วย
เสนาสนะตามมีตามได้ ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ
ไม่ได้เสนาสนะ ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้เสนาสนะแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่คิดใจ ไม่
พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมใช้สอย ดูกรภิกษุทั้งหลาย
กัศสปนี้เป็นผู้สันโดษด้วยเกสขบริจารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ และ
เป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยเกสขบริจาร ซึ่งเป็นปัจจัยแห่ง
คนไข้ตามมีตามได้ ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งเกสขบริจารซึ่ง
เป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ไม่ได้เกสขบริจารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ก็ไม่สะดุ้ง
ครั้นได้เกสขบริจารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้แล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่คิดใจ ไม่พัวพัน

มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ข้อมบริโภค ฯ

[๔๖๓] เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ และจักเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยจิรวตามมีตามได้ จักไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งจิรว ไม่ได้จิรวแล้ว ก็จักไม่สะดุ้ง ครั้นได้จิรวแล้ว จักไม่ยินดี ไม่คิดใจ ไม่พัวพัน จักเป็นผู้มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ไร้สอย [พึงทำอย่างนี้ทุกบท] เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยวิมลจิตตามมีตามได้ ฯล ฯ จักเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ฯล ฯ จักเป็นผู้สันโดษด้วยเกสขบิหารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ จักเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยเกสขบิหาร ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ จักไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งเกสขบิหารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ไม่ได้เกสขบิหารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้เกสขบิหารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้แล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่คิดใจ ไม่พัวพัน จักเป็นผู้มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออกบริโภค ครอบภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ครอบภิกษุทั้งหลาย ก็เราจักกล่าวสอนพวกเธอตามอย่างกัสสป ก็หรือผู้ใดพึงเป็นผู้เช่นกัสสป และพวกเธอเมื่อได้รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อนัตตปิสูตร

[๔๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปและท่านพระสารีบุตรอยู่ในป่าอิสิปตน-
*มฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อน
ในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้สนทนา
ปราศรัยกับท่านพระมหากัสสป ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๖๕] ครั้นแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกะท่านพระมหากัสสป
ดังนี้ว่า ท่านกัสสป ผมกล่าวดังนี้ว่า ผู้ไม่มีความเพียร เครื่องเผากิเลส ผู้ไม่มีความ
สะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อพระนิพพาน ไม่ควร
เพื่อบรรลุมรรคอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ส่วนผู้มีความเพียรเครื่อง
เผากิเลส ผู้มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อความตรัสรู้ ควรเพื่อพระนิพพาน
ควรเพื่อบรรลุมรรคเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ดูกรผู้มีอายุ ด้วยเหตุ
เพียงเท่าไรหนอ จึงจะชื่อว่า เป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส เป็นผู้ไม่มีความ
สะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อพระนิพพาน ไม่ควรเพื่อ
บรรลุมรรคเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ก็แลด้วยเหตุเพียงเท่าไร จึงจัก
ได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส เป็นผู้มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อ

ความตรัสรู้ ควรเพื่อพระนิพพาน ควรเพื่อบรรลุนิพพานเป็นแดนเกษมจากโยคะ
อย่างยอดเยี่ยม ฯ

[๔๖๖] ท่านพระมหากัสสปกล่าวว่า อาวุโส ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า อกุศลธรรมลามกที่ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อ
เกิดขึ้นแก่เรา จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส
โดยคิดว่า อกุศลธรรมอันลามกบังเกิดขึ้นแล้ว เมื่อเรายังละไม่ได้ จะพึงเป็นไป
เพื่อความเสียประโยชน์ ไม่ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า อกุศลธรรมที่ยัง
ไม่เกิดขึ้น เมื่อไม่เกิดขึ้นแก่เรา จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ ไม่ทำความ
เพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อดับ จะพึง
เป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ อาวุโส ด้วยอาการอย่างนี้แล ภิกษุจึงได้ชื่อว่า
เป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ฯ

[๔๖๗] ตา. อาวุโส ก็ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความสะดุ้งกลัวอย่างไร ฯ

ก. อาวุโส ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า อกุศล-
*ธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อความเสีย
ประโยชน์ ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า อกุศลธรรมที่ลามกที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา
เมื่อเรายังละไม่ได้ จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อไม่เกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์
ไม่สะดุ้งกลัว โดยคิดว่า กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อดับ จะพึงเป็นไปเพื่อ
ความเสียประโยชน์ อาวุโส ด้วยอาการอย่างนี้แล ภิกษุจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ม
ีความสะดุ้งกลัว อาวุโส ด้วยอาการอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่อง
เผากิเลส ไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อพระนิพพาน
ไม่ควรเพื่อบรรลุนิพพานเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ฯ

[๔๖๘] ตา. อาวุโส ก็ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส
อย่างไร ฯ

ก. อาวุโส ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดย
คิดว่า อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อ
ความเสียประโยชน์ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า อกุศลธรรมอัน
ลามกที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อเรายังละไม่ได้ จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์
ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดยคิดว่า กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อไม่
เกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์ ทำความเพียรเครื่องเผากิเลส โดย
คิดว่า กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อดับ จะพึงเป็นไปเพื่อความเสียประโยชน์
อาวุโส ด้วยอาการอย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีความเพียรเครื่องเผากิเลส ฯ

[๔๖๙] ตา. อาวุโส ก็ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีความสะดุ้งกลัวอย่างไร ฯ

ก. อาวุโส ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า อกุศล

ธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อความสะดวก
ประโยชน์ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา
เมื่อเรายังละไม่ได้ จะพึงเป็นไปเพื่อความสะดวกประโยชน์ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นแก่เรา เมื่อไม่เกิดขึ้น จะพึงเป็นไปเพื่อความสะดวก
ประโยชน์ ย่อมสะดุ้งกลัว โดยคิดว่า กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เมื่อดับ จะพึงเป็นไป
เพื่อความสะดวกประโยชน์ อาวุโส ด้วยอาการอย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มี
ความสะดวก อาวุโส ด้วยอาการอย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีความเพียรเครื่อง
เผากิเลส มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ควรเพื่อความตรัสรู้ ควรเพื่อพระนิพพาน
ควรเพื่อบรรลुธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๑. จันทุปมาสูตร

[๔๗๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นประดุจพระจันทร์
จงปรากฏ ปรากฏจิตออก เป็นผู้ใหม่เป็นนิตย์ เป็นผู้ไม่คนองในสกุลทั้งหลาย
เข้าไปสู่สกุลเกิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงปรากฏ ปรากฏจิต
แลดูบ่อน้ำซึ่งคร่ำคร่า หรือที่เป็นหลุมเป็นบ่อบนภูเขา หรือแม่น้ำที่ขาดเป็นห้วงๆ
ฉนใด พวกเธอจงเป็นประดุจพระจันทร์ จงปรากฏ ปรากฏจิตออก เป็นผู้ใหม่
เป็นนิตย์ ไม่คนองในสกุล เข้าไปสู่สกุล ฉนนัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัสสป
เปรียบประดุจพระจันทร์ ปรากฏ ปรากฏจิตออกแล้ว เป็นผู้ใหม่อยู่เป็นนิตย์
ไม่คนองในสกุลทั้งหลาย เข้าไปสู่สกุล ฯ

[๔๗๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุ
ชนใด จงสมควรเข้าไปสู่สกุล ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของ
ข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มี-
*พระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้เนื้อความแห่งภายิตนี้ จง
แจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเกิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว
จักทรงจำไว้ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงโบกฝ่าพระหัตถ์ในอากาศ ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ฝ่ามือนี้ ไม่ช้อง ไม่ยึด ไม่พัวพันในอากาศ ฉนใด จิตของภิกษุ
ผู้เข้าไปสู่สกุล ไม่ช้อง ไม่ยึด ไม่พัวพัน ฉนนันเหมือนกัน โดยตั้งใจว่า
ผู้ปรารถนาโลก จงได้โลก ส่วนผู้ปรารถนาบุญ จงทำบุญ ดังนี้ ภิกษุเป็นผู้พอใจ
ดีใจ ด้วยลาภตามที่ตนของตน ฉนใด ก็เป็นผู้พลอยพอใจ ดีใจ ด้วยลาภของ
ชนเหล่านั้น ฉนนัน ภิกษุผู้เห็นปานนี้แล จงควรเข้าไปสู่สกุล ภิกษุทั้งหลาย

จิตของภิกษุผู้เข้าไปสู่สกุล ไม่ขึง ไม่ยึด ไม่พัวพันในสกุลทั้งหลาย โดยคิดว่า ผู้ปรารถนาลาภ จงได้ลาภ ส่วนผู้ปรารถนาบุญ จงทำบุญ ดังนี้ กัสสปเป็นผู้พอใจ ดีใจ ด้วยลาภตามที่เป็นอย่างตน ฉันทโค ก็เป็นผู้พลอยพอใจ ดีใจ ด้วยลาภของชนเหล่าอื่น ฉันทนั้น ๆ

[๔๗๒] คูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
ธรรมเทศนาของภิกษุชนิดใด ไม่บริสุทธฺิ ธรรมเทศนาของภิกษุชนิดใด บริสุทธฺิ ฯ
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกเขา
ข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มี-
*พระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้เนื้อความแห่งภายินนี้
จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลายได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว
จักทรงจำไว้ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นพวกเธอจงฟัง
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น
พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง
มีความคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ ชนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้ว
ฟังเลื่อมใสซึ่งธรรม ผู้ที่เลื่อมใสแล้วเท่านั้น จะพึงทำอาการของผู้เลื่อมใสต่อเรา
ดังนี้ ย่อมแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเห็น
ปานนี้แล ไม่บริสุทธฺิ ส่วนภิกษุใดแล เป็นผู้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระธรรมอัน
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เป็นข้อปฏิบัติอันผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบ
ด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน
โอหนอ ชนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้ว จะพึงรู้ทั่วถึงธรรม
ก็แลครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว จะพึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ จึงแสดงธรรมแก่
ชนเหล่าอื่น อาศัยความที่แห่งพระธรรมเป็นธรรมอันดี จึงแสดงธรรมแก่ชน
เหล่าอื่น อาศัยความกรุณา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความเอ็นดู จึง
แสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความอนุเคราะห์ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น
ด้วยประการฉะนี้ คูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเห็นปานนี้แล บริสุทธฺิ ฯ

[๔๗๓] คูกรภิกษุทั้งหลาย กัสสปเป็นผู้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เป็นข้อปฏิบัติอันผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่
ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้
เฉพาะตน โอหนอ ชนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้ว จะพึงรู้ทั่ว
ถึงธรรม ก็แลครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว จะพึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ จึงแสดง
ธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความที่ธรรมเป็นธรรมอันดี จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น
อาศัยความกรุณา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรม

แก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความอนุเคราะห์ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น คุณกริกขุทั้งหลาย เราจักกล่าวสอนพวกเธออย่างกัศสป หรือผู้ใดพึงเป็นเช่นกัศสป เราก็จักกล่าวสอนให้ประพฤติตามผู้นั้น ก็แลพวกเธอได้รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กุฏปกสูตร

[๔๗๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก กิขุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า คุณกริกขุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น เป็นไฉน กิขุชนิดใด สมควรเข้าไปสู่สกุล กิขุชนิดใด ไม่สมควรเข้าไปสู่สกุล ฯ

กิขุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวก ข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯ๑ ฯ

[๔๗๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า คุณกริกขุทั้งหลาย ก็กิขุรูปใด รูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า ขอชนทั้งหลายจงให้แก่เราเท่านั้น อย่าไม่ให้ จงให้แก่เราให้มาก อย่าให้น้อย จงให้เราแต่สิ่งประณีตเท่านั้น อย่าให้สิ่งเศร้าหมอง จงให้เราเร็วพลันทีเดียว อย่าให้ช้า จงให้เราโดยความเคารพเท่านั้น อย่าให้โดยไม่เคารพเข้าไปสู่สกุล กิขุทั้งหลาย ถ้าเมื่อกิขุนั้นมีความคิดอย่างนี้เข้าไปสู่สกุล ชนทั้งหลายไม่ให้ กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสียทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้น้อย ไม่ให้มาก ฯ๑ ให้ของเศร้าหมอง ไม่ให้ของประณีต ให้ช้า ไม่ให้เร็ว กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสียทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสียทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ กิขุเห็นปานนี้แล ไม่ควรเป็นผู้เข้าไปสู่สกุล ฯ

[๔๗๖] ส่วนกิขุใดแล มีความคิดอย่างนี้ว่า ขอให้ชนทั้งหลายในสกุลอื่นจงให้เราเท่านั้น อย่าไม่ให้ จงให้เรามากเท่านั้น อย่าให้น้อย จงให้เราแต่สิ่งประณีตเท่านั้น อย่าให้สิ่งเศร้าหมอง จงให้เราพลันทีเดียว อย่าให้ช้า จงให้เราโดยเคารพเท่านั้น อย่าให้โดยไม่เคารพนั้น อันนั้นจะพึงได้ในเรื่องนี้แต่ที่ไหน ดังนี้ เข้าไปสู่สกุล กิขุทั้งหลาย ถ้าเมื่อกิขุนั้นมีความคิดอย่างนี้ เข้าไปสู่สกุล ชนทั้งหลายไม่ให้ กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสียทุกข-
*โทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้น้อย ไม่ให้มาก กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสียทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้สิ่งเศร้าหมอง ไม่ให้สิ่งประณีต ... ให้ช้า ไม่ให้เร็ว กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสียทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ กิขุข่มอึดอัดเพราะข้อนั้น เธอข่มไม่ได้เสีย

ทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ภิกษุเห็นปานนี้แล ควรเป็นผู้เข้าไปสู่สกุล ฯ

[๔๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัสสปมีความคิดอย่างนี้ว่า คนทั้งหลายจง
ให้แก่เราเท่านั้น อย่าไม่ให้ จงให้แก่เรามากทีเดียว อย่าให้น้อย ฯลฯ อันนั้น
จะพึงได้ในเรื่องนี้แต่ที่โหนดนี้ เข้าไปสู่สกุล คนทั้งหลายไม่ให้ กัสสปไม่อดอด
เพราะข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ คนทั้งหลายให้น้อย
ไม่ให้มาก กัสสปไม่อดอดเพราะข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้น
เป็นเหตุ คนทั้งหลายให้สิ่งเศร้าหมอง ไม่ให้สิ่งประณีต กัสสปไม่อดอดเพราะ
ข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ คนทั้งหลายให้ช้า ไม่ให้
โดยเร็ว กัสสปไม่อดอดเพราะข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้น
เป็นเหตุ คนทั้งหลายให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ กัสสปไม่อดอดเพราะ
ข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ภิกษุทั้งหลาย เราจัก
กล่าวสอนพวกเธอให้ตามกัสสป หรือผู้ใดจะพึงเป็นเช่นกัสสป เราจักกล่าวสอน
ให้ประพฤติตามผู้นั้น พวกเธอเมื่อได้รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่าง
นั้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕ ชินณสูตร

[๔๗๘] ข้าพเจ้าสดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ฯลฯ เขตพระนคร
ราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๗๙] เมื่อพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
ดังนี้ว่า กัสสป บัดนี้เธอชราแล้ว ผ้าปานบังสกุลเหล่านี้ของเธอหนัก ไม่น่า
นุ่งห่ม เพราะเหตุนี้แล เธอจงทรงคฤหบดีจิวร จงบริโภคโภชนะที่เขานิมนต์
แสดงอยู่ในสำนักของเราเถิด ฯ

ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นเวลานานมา
แล้ว ข้าพระองค์เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่า
เป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้
เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่ง
ความเป็นผู้ทรงผ้าบังสกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญ
คุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความมกน้อย และกล่าวสรรเสริญ
คุณแห่งความเป็นผู้มกน้อย เป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความ
สันโดษ เป็นผู้สงัดจากหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสงัดจากหมู่ เป็นผู้
ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลี เป็นผู้ปรารภ
ความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ดังนี้ ฯ

[๔๘๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรกัสสป ก็เธอเล็งเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไร จึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร สิ้นกาลนาน ๆ

[แปลอย่างเดียวกัน]

เป็นผู้เที่ยวไปบิณฑบาตเป็นวัตร ... เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ... เป็นผู้มกน้อย ... เป็นผู้สันโดษ ... เป็นผู้สงัดจากหมู่ ... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ... เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ดังนี้ ๆ

[๔๘๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เล็งเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร สิ้นกาลนาน ๆ๑ เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร ... ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ... มีความปรารถนาน้อย ... เป็นผู้สันโดษ ... เป็นผู้สงัดจากหมู่ ... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ... เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร เล็งเห็นการอยู่เป็นสุขในทิวธรรม และอนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลังว่า ทำไฉน ประชุมชนในภายหลังพึงถึงทิฏฐานุคติว่า ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า ที่ได้มีมาแล้ว ท่านเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการอยู่ป่าเป็นวัตร สิ้นกาลนาน ๆ๑ เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร ... ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ... เป็นผู้มกน้อย ... เป็นผู้สันโดษ ... เป็นผู้สงัดจากหมู่ ... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ... เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียรมาแล้ว สิ้นกาลนาน ท่านเหล่านั้นจักปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ข้อปฏิบัติของท่านเหล่านั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนานดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เล็งเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการเหล่านี้ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการอยู่ป่าเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร ... ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ... มีความปรารถนาน้อย ... เป็นผู้สันโดษ ... เป็นผู้สงัดจากหมู่ ... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ... ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร สิ้นกาลนาน ๆ

[๔๘๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดิละ ดิละ กัสสป ได้ยินว่า เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรกัสสป เพราะเหตุนี้แล เธอจึงทรงผ้าป่านบังสุกุลอันไม่น่ามุ่งหมั่น จึงเที่ยวบิณฑบาต และจงอยู่ในป่าเถิด ฉะนี้ ๆ

จบสูตรที่ ๕

๖. โอวาทสูตรที่ ๑

[๔๘๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน เขตพระนคร
ราชกุที ... ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้าง
หนึ่ง ครั้นท่านพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า
ดูกรกัสสป เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย
เราหรือเธอ พึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมมีกถาแก่ภิกษุ
ทั้งหลาย ฯ

[๔๘๔] พระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุ
ทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน
ไม่รับอนุศาสน์โดยเคารพ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในพระธรรมวินัยนี้ ข้าพระองค์
ได้เห็นภิกษุชื่อภณทะ ซึ่งเป็นสัทธินิหาริกของพระอนันท์ และภิกษุชื่ออาภิชชิกะ
ซึ่งเป็นสัทธินิหาริกของพระอนูรุท ก่กล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุตะว่า จงมาเถิด
ภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นาน
กว่ากัน ดังนี้ ฯ

[๔๘๕] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า
ดูกรภิกษุ เธอจงมา จงเรียกภณทะภิกษุ สัทธินิหาริกของพระอนันท์ และอาภิชชิก-
*ภิกษุ สัทธินิหาริกของพระอนูรุท มาตามคำของเราว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า แล้วเข้าไปหา
ภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า พระ-
*ศาสดาตรัสเรียกท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นว่า ขอรับ ผู้มีอายุ
ดังนี้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๘๖] ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถาม
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกเธอได้กล่าวล่วงเกินกันและกัน ด้วยสุตะว่า
จงมาเถิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าว
ได้นานกว่ากัน ดังนี้จริงหรือ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงไว้แล้วอย่างนี้หรือ
หนอ พวกเธอจึงกล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุตะอย่างนี้ว่า จงมาเถิดภิกษุ ใคร
จักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ฯ

ภ. ไม่เป็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าพวกเธอไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่าง
นี้ ดูกรโมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเธอรู้อะไร เห็นอะไร บวชอยู่ในธรรม
วินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ ย่อมกล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุตะไปทำไมเล่าว่า

จงมาเถิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ฯ

[๔๘๗] ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นชบสรีระใกล้พระบาทพระผู้มีพระภาค แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำข้าพระองค์ทั้งหลาย ผู้พาลอย่างไร ผู้หลงอย่างไร ผู้ไม่ฉลาดอย่างไร ข้าพระองค์เหล่าใดบวชในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วอย่างนี้ กล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุตะว่า จงมาเถิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรับโทษโดยความเป็นโทษ แห่งข้าพระองค์ทั้งหลายเหล่านั้น เพื่อสำรวมต่อไป ฯ

[๔๘๘] พ. เอาเถิดภิกษุทั้งหลาย โทษได้ครอบงำพวกเธอ ผู้พาลอย่างไร ผู้หลงอย่างไร ผู้ไม่ฉลาดอย่างไร เธอเหล่าใดบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ ได้กล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุตะว่า จงมาเถิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ดังนี้ ดูภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล พวกเธอมาเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนเสียตามสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้นเราทั้งหลายขอรับโทษนั้นของเธอเหล่านั้น ก็การที่บุคคลเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนเสียตามสมควรแก่ธรรม และถึงความสำรวมต่อไปนี้ เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. โอวาทสูตรที่ ๒

[๔๘๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตพระนครราชคฤห์ ... ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ... ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูภิกษุ กัสสป เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ

[๔๙๐] ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนุสาสนีโดยเคารพ บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีความเพียร ไม่มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมาเป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย เปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างแรม ย่อมเสื่อมจากวรรณจากมณฑล จากรัศมี จากความยาวและความกว้าง ในคืนหรือวันที่ผ่านมา ฉันใด บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ... ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตปปะ ... ไม่มีความพากเพียร ... ไม่มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวัง

ได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย เหมือน
ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่บุรุษบุคคลไม่มีศรัทธา นี้ เป็นความเสื่อมโทรม
ข้อที่บุรุษบุคคลไม่มีหิริ นี้ เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลไม่มีโอตตปปะ นี้
เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลเป็นคนเกียจคร้าน นี้ เป็นความเสื่อมโทรม
ข้อที่บุรุษบุคคลมีปัญญாதรม นี้ เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลมักโกรธ นี้
เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลผูกโกรธ นี้ เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่ไม่มี
ภิกษุผู้กล่าวสอนนี้ เป็นความเสื่อมโทรม ฯ

[๔๕๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคนมีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ
มีความเพียร มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา
เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลย
เปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างขึ้น ย่อมเปล่งปลั่งด้วยวรรณ ด้วยมณฑล ด้วย
รัศมี ด้วยความขาวและความกว้าง ในคืนหรือวันที่ผ่านมา ฉะนั้น บุคคลบางคน
ผู้มีศรัทธา ... มีหิริ ... มีโอตตปปะ ... มีความเพียร ... มีปัญญา ในกุศลธรรม
ทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศล
ธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลยเหมือนฉะนั้น ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้อที่บุรุษบุคคลมีศรัทธา นี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลมี
หิริ นี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลมีโอตตปปะ นี้ ไม่เป็นความเสื่อม
โทรม ข้อที่บุรุษบุคคลมีความพากเพียร นี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษ
บุคคลมีปัญญานี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลไม่มักโกรธ นี้ ไม่เป็น
ความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลไม่ผูกโกรธ นี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่มี
ภิกษุผู้กล่าวสอนนี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ฯ

[๔๕๒] พ. ดีแล้ว ดีแล้ว กัสสป บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ไม่มี
หิริ ... ไม่มีโอตตปปะ ... ไม่มีความเพียร ... ไม่มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย
ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรม
ทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย เปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างแรม
ย่อมเสื่อมจากรวรรณ จากมณฑล จากรัศมี จากความขาวและความกว้าง ในคืน
หรือวันที่ผ่านมา ฉะนั้น บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ... ไม่มีหิริ ... ไม่มีโอตตปปะ ...
ไม่มีความเพียร ไม่มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่
ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญ
ไม่ได้เลย เหมือนฉะนั้น ดูรกัสสป ข้อที่บุรุษบุคคลไม่มีศรัทธา นี้ เป็นความ
เสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลไม่มีหิริ ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโอตตปปะ ฯลฯ
ข้อที่บุรุษบุคคลเป็นคนเกียจคร้าน ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลมีปัญญาทรม ฯลฯ ข้อที่
บุรุษบุคคลมักโกรธ ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลผูกโกรธ นี้ เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่
ไม่มีภิกษุผู้กล่าวสอนนี้ เป็นความเสื่อมโทรม ฯ

[๔๕๓] ดูกรกัสสป บุคคลบางคนมีศรัทธา มีhiri มีโศตตัปปะ ... มีความเพียร ... มีปัญญา ... ในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลย เปรียบเหมือนพระจันทร์ในข้างขึ้น ย่อมเปล่งปลั่งด้วยวรรณ ด้วยมณฑล ด้วยรัศมี ด้วยความยาวและความกว้าง ในคืนหรือวันที่ผ่านมา ฉะนั้นใด บุคคลบางคนผู้มีศรัทธา ... มีhiri ... มีโศตตัปปะ ... มีความเพียร ... มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านมา เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลย เหมือนฉะนั้น ดูกรกัสสป ข้อที่บุรุษบุคคลมีศรัทธา นี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่บุรุษบุคคลมีhiri ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลมีโศตตัปปะ ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลมีความเพียร ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลมีปัญญา ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลเป็นคนไม่มักโกรธ ฯลฯ ข้อที่บุรุษบุคคลเป็นคนไม่ผูกโกรธนี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ข้อที่มีภิกษุผู้กล่าวสอนนี้ ไม่เป็นความเสื่อมโทรม ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. โอวาทสูตรที่ ๓

[๔๕๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาป-
*สถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสป เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรกัสสป เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย กัสสป เราหรือเธอพึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ

ท่านพระมหากัสสปได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนุสาสนีโดยเคารพ ฯ

[๔๕๕] พ. ดูกรกัสสป ก็เป็นความจริงอย่างนั้น ครึ่งก่อน ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเถระ เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความปรารภณาน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารภณาน้อย เป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ เป็นผู้สัจจจากหมู และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสัจจจากหมู เป็นผู้ไม่คลุกกลีด้วยหมู และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกกลีด้วยหมู เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการ

ปรารภความเพียร บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุใดเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความปรารภณาน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารภณาน้อย เป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ เป็นผู้สัจจากหมู และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสัจจากหมู เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลีด้วยหมู เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์เธอให้นั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อการศึกษาแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ดูรกัสสพ เมื่อภิกษุทั้งหลายกระทำสักการะอย่างนั้น ภิกษุใหม่ๆ พวกกันคิดเห็นว่า ทราบว่า ภิกษุรูปที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ... เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ... เป็นผู้มีความปรารภณาน้อย... เป็นผู้สันโดษ... เป็นผู้ชอบสัจจากหมู... เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู ... เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์เธอให้นั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อการศึกษาแท้ มาเถิดท่าน นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ภิกษุใหม่ๆ เหล่านั้นก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติตามของพวกเธอ นั้น เป็นการอำนวยความสะดวกสุขชั่วกาลนาน ฯ

[๔๕๖] ดูรกัสสพ ก็บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ไม่เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ไม่เป็นผู้มีความปรารภณาน้อย และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารภณาน้อย ไม่เป็นผู้สันโดษ และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ ไม่เป็นผู้สัจจากหมู และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสัจจากหมู ไม่เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการไม่คลุกคลีด้วยหมู ไม่เป็นผู้ปรารภความเพียร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุใดเป็นผู้มีชื่อเสียง มียศ ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและ

คิลานปัจฉิมภัทฺธบาริการ พวกภิกษุผู้เป็นเถระยอมนิมนต์เธอให้นั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อเพื่อนสหพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ดูกรกัสสป เมื่อภิกษุทั้งหลายกระทำสักการะอย่างนั้น ภิกษุใหม่ๆ พวกกันคิดว่า ทราบว่า ภิกษุที่มีชื่อเสียง มียศ ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจฉิมภัทฺธบาริการ พวกภิกษุผู้เป็นเถระ พวกกันนิมนต์เธอให้นั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อเพื่อนสหพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ภิกษุใหม่ๆ เหล่านั้นก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติตามของพวกเธอนั้น ไม่อำนวยการประโยชน์ มีแต่ทุกข์ชั่วกาลนาน ดูกรกัสสป บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ ควรกล่าวว่า ผู้ประพาศพรหมจรรย์ถูกอันตรายแห่งพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้ว ผู้ประพาศพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณ ถูกความปรารถนาเกินประมาณสำหรับพรหมจรรย์เบียดเบียนแล้ว ดูกรกัสสป บัดนี้ บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ ควรกล่าวว่า ผู้ประพาศพรหมจรรย์ถูกอันตรายแห่งพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้ว ผู้ประพาศพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณ ถูกความปรารถนาเกินประมาณสำหรับพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. ฌานาภิญญาสูตร

[๔๕๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลาย ... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังสังัดจากกาม สังัดจาก อกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก อยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปก็หวังสังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึง ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปก็หวังเข้าถึงทุติยฌาน มีความ ผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตก วิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกายเพราะปีติสิ้นไป เข้าถึงตติยฌาน ที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุขได้เท่าใด แม้กัสสป ก็หวังเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติ สิ้นไป เข้าถึงตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มี อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุขได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงจุตถตณาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปีกี่หวังเข้าถึงจุตถตณาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงอาภาสอันญายตนะ มีอารมณ์ว่า อาภาสไม่มีที่สุด เพราะล่องรูปสัญญา ดับปฐมิสัญญา ไม่ใส่ใจถึงนันทต-
*สัญญา โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปีกี่หวังเข้าถึงอาภาสอันญายตนะ มีอารมณ์ว่า อาภาสไม่มีที่สุด เพราะล่องรูปสัญญา ดับปฐมิสัญญา ไม่ใส่ใจ
นันทตสัญญาอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงวิญญานัญญายตนะ มีอารมณ์ว่า วิญญานไม่มีที่สุด เพราะล่องอาภาสอันญายตนะได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปีกี่หวังเข้าถึงวิญญานัญญายตนะ มีอารมณ์ว่า วิญญานไม่มีที่สุด เพราะล่องอาภาสอันญายตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงอาภิจัญญายตนะ มีอารมณ์ว่า หน้อยหนึ่งไม่มี เพราะล่องวิญญานัญญายตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปีกี่หวังเข้าถึงอาภิจัญญายตนะ มีอารมณ์ว่า หน้อยหนึ่งไม่มี เพราะล่องวิญญานัญญายตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ เพราะล่องอาภิจัญญายตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปีกี่หวังเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ เพราะล่องอาภิจัญญายตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงสัญญาเวทิตนิโรธ เพราะล่องเนวสัญญานาสัญญายตนะได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กัสสปีกี่หวังเข้าถึงสัญญาเวทิตนิโรธ เพราะล่องเนวสัญญานาสัญญายตนะได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่คิดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดิน เหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่ตก เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศ เหมือนนกก็ได้ ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์ มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้ อย่างไรก็ดี แม้กัสสปีกี่หวังอย่างนั้นได้เหมือนกันคือ กัสสปรรลุอิทธิวิธีหลายประการ ฯล ฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้ ฯ

[๕๐๗] คุณกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังว่า เราได้ยินเสียงสองชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลทั้งอยู่ใกล้ ได้อย่างใด แม้กัศสปก็หวัง อย่างนั้นได้เหมือนกัน คือกัศสปได้ยินเสียงสองชนิดคือเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลทั้งอยู่ใกล้ ฯ

[๕๐๘] คุณกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังว่า เราย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่า จิตปราศจากโมหะ จิตหตฺหุ ก็รู้ว่าจิตหตฺหุ จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็น มหัคคตะ ก็รู้ว่าจิตเป็นมหัคคตะ จิตไม่เป็นมหัคคตะ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมหัคคตะ จิตที่ยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตที่ยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตที่ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่า จิตที่ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ จิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่า จิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตยังไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิต ยังไม่หลุดพ้น ได้อย่างใด แม้กัศสปก็หวังอย่างนั้นได้เหมือนกัน คือ กัศสปย่อม กำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ ฯลฯ หรือจิตยังไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตยังไม่หลุดพ้น ฯ

[๕๐๙] คุณกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังว่า เราตามระลึกชาติก่อนได้เป็น อันมาก คือตามระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบ ชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอนกบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอนกบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอนกบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวย สุขเสวยทุกข้ออย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไป เกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข้ออย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้น จุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ ย่อมตามระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ได้อย่างใด แม้กัศสปก็หวัง อย่างนั้นได้เหมือนกัน คือกัศสปตามระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือตามระลึก ได้ชาติหนึ่งบ้าง ฯลฯ ย่อมตามระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๕๑๐] คุณกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังว่า เราย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติดैनพระอริยเจ้า เป็น

มัจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมัจฉาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต
ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อ
ตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เราย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังอุปบัติ
เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์
ล่องจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอยู่ด้วยประการฉะนี้ได้
อย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้กัสสปก็หวังอย่างนั้นได้เหมือนกัน คือกัสสป
เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักขุมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์
ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๕๑๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในภวิธรรมเข้าถึงอยู่
ได้อย่างใด แม้กัสสปก็ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในภวิธรรม เข้าถึงอยู่อย่างนั้นได้
เหมือนกัน ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. ภิกขุบัญญัติ

[๕๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นั่งแล้ว
ถือบาตรและจีวรเข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วได้กล่าว
กะท่านพระมหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณี
ด้วยกันเถิด ท่านพระมหากัสสปจึงกล่าวว่า ท่านไปเถิด อาวุโสอานนท์ ท่านเป็น
ผู้มีกิจมาก มีธุระมาก แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ก็พูดกับท่านพระมหากัสสป
ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณีด้วยกันเถิด ท่าน
พระมหากัสสปก็กล่าวว่า ท่านไปเถิด อาวุโสอานนท์ ท่านเป็นผู้มีกิจมาก มีธุระมาก
แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ก็พูดกับท่านพระมหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณีด้วยกันเถิด ฯ

[๕๑๓] ครั้นนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระมหากัสสปนั่งแล้วถือบาตรและ
จีวร มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังที่พำนักของภิกษุณี ครั้นเข้าไป
แล้วจึงนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ ครั้นนั้นภิกษุณีเป็นอันมากพากันเข้าไปหาท่าน
พระมหากัสสปถึงที่พัก ครั้นเข้าไปแล้วจึงกราบท่านพระมหากัสสป แล้วนั่ง
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุณีเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสป
ยังภิกษุณีเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปครั้งยังภิกษุณีเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน
ให้อาหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถาแล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๕๑๔] ครั้งนั้นแล ภิกษุณีชื่ออุลลติสสาไม่พอใจ ถึงเปล่งคำแสดงความ
ความไม่พอใจว่า เพราะเหตุไรเล่า พระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปจึงสำคัญธรรมที่ตน
ควรกล่าวต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าอนนท ผู้เป็นมุณีเปรี๊ยะปราชญ์ เปรียบเหมือน
พ่อค้าเข้มนำข้าวมาขายเข้มนำในสำนักของช่างเข้มนำผู้ชำนาญ ฉนั้นใด พระผู้เป็น
เจ้ามหากัสสปยอมสำคัญธรรมที่ตนควรกล่าวต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า อนนทผู้เป็นมุณี
เปรี๊ยะปราชญ์ ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ท่านพระมหากัสสปได้ยินภิกษุณี อุลลติสสากล่าว
วาจาฉนั้นแล้ว จึงกล่าวกะท่านพระอนนทว่า อาวุโสอนนท เราเป็นพ่อค้าเข้มนำ
ท่านเป็นช่างเข้มนำ หรือเราเป็นช่างเข้มนำ ท่านเป็นพ่อค้าเข้มนำ ท่านพระอนนทจึงตอบว่า
ข้าแต่ท่านพระมหากัสสปผู้เจริญ ขอท่านโปรดประทานโทษเถิด มาดูความเป็น
คนโง่ ฯ

[๕๑๕] งคไว้ก่อนอาวุโสอนนท หมูของท่านอย่าเข้าไปสอดเห็นให้
เกินไพนัก ดูกรอาวุโสอนนท ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านถูกนำเข้าไป
เปรียบในหมูภิกษุ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคบ้างหรือว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราหวังสังคจจากกาม สังคจจากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์
มีปีติและสุขอันเกิดวิเวกอยู่ได้เท่าใด แม้อานนทก็หวังสังคจจากกาม สังคจจากอกุศล
ธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ได้
เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

ท่านพระอนนทกล่าวว่า หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านผู้เจริญ ฯ

ก. ดูกรท่านผู้มีอายุ เราเองถูกนำเข้าไปเปรียบในหมูภิกษุเฉพาะพระ
พักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังสังคจจากกาม สังคจจากอกุศล
ธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ได้เท่าใด
แม้กัสสปก็หวังสังคจจากกาม สังคจจากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน ฯลฯ
อยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[อนุปฺพวิหารสมบัติ ๘ และอภิญญา ๕ มีเปยยาโลอย่างนี้]

[๕๑๖] อาวุโสอนนท ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านถูกนำ
เข้าไปเปรียบในหมูภิกษุ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคบ้างหรือว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะ
สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฐธรรม เข้าถึงอยู่ได้อย่างใด แม้อานนทก็ทำให้
แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในทิฐธรรมเข้าถึงอยู่ได้อย่างนั้นเหมือนกัน ฯ

อา. หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านผู้เจริญ ฯ

ดูกรอาวุโส เราเองถูกนำเข้าไปเปรียบในหมูภิกษุเฉพาะพระพักตร์พระ-

*ผู้มีพระภาคว่า คูกริกษุทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฐธรรมเข้าถึงอยู่ได้
อย่างใด แม้กัสสปก็ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทิฐธรรม เข้าถึงอยู่ได้อย่างนั้น เหมือน
กัน ฯ

[๕๑๗] คูกรอาวุโส ผู้ใดสำคัญเราว่า ควรปกปิดได้ด้วยอภิญญา ๖ ผู้นั้น
ก็ควรสำคัญช้าง ๗ สอกหรือ ๗ สอกครั้งว่า จะพึงปกปิดด้วยใบตาลได้ ฯ
ก็แลภิกษุณีชื่ออุลลติสสาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. จีวรสูตร

[๕๑๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทกนิวาป
สถาน เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปในทักขิณา
คิริชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ก็โดยสมัยนี้แล ภิกษุผู้เป็นสัทธวิहारิกของ
ท่านประมาณ ๓๐ รูป โดยมากยังเป็นเด็กหนุ่ม พวกนั้นลาสิกขา เวียนมาเพื่อความ
เป็นหินเพศ ฯ

[๕๑๙] ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปตามขอบใจในทักขิณาคิริ
ชนบท แล้วกลับไปสู่พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์
เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว อภิวัตมหากัสสปแล้วนั้น
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสปได้
กล่าวปราศรัยกะท่านพระอานนท์ว่า อาวุโสอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัย
อำนาจประโยชน์เท่าไรหนอ จึงทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวดในตระกูล
เข้าไว้ ฯ

[๕๒๐] ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ข้อ จึงได้ทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวด
ในตระกูลเข้าไว้ คือเพื่อข่มคนหน้าด่าน เพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่เป็นสุข
และเพื่ออนุเคราะห์ ตระกูลโดยเหตุ ที่พวกมีความปรารถนาลามก อาศัยสมัครพรรค-
*พวกแล้วจะพึงทำสงฆ์ให้แตกกันไม่ได้ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์
๓ ข้อเหล่านี้แล จึงได้ทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวดในตระกูลเข้าไว้ ฯ

[๕๒๑] ก. อาวุโสอานนท์ เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอเที่ยวไปกับภิกษุเหล่านี้
ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบ
ความเพียร เพื่อประโยชน์อะไรเล่า เธอมีแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า มีแต่
จาริกไปเบียดเบียนตระกูล อาวุโสอานนท์ บริษัทของเธอย่อมลุ่มหลุดไป สัทธ
วิहारิกของเธอซึ่งโดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เธอนี้ยังเป็นเด็ก ไม่รู้จัก
ประมาณ ฯ

อ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บนศีรษะของกระผม ผมหงอกแล้วมิใช่หรือ
ถึงอย่างนั้น พวกกระผมก็ยังไม่พ้นจากท่านพระมหากัสสปว่าเป็นเด็ก ๆ

ก. ก็เป็นจริงอย่างนั้น อาวุโสอาณนทฺ์ เธอยังไปเกี่ยวกับภิกษุใหม่ ๆ
เหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่
ประกอบความเพียร เธอมีแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า มีแต่จาริกไปเบียดเบียน
ตระกูล อาวุโสอาณนทฺ์ บริษัทของเธอย่อมลุ่มหลุดไป สัทธาวิหริกของเธอซึ่ง
โดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เธอนี้ยังเป็นเด็ก ไม่รู้จักประมาณ ฯ

[๕๒๒] ภิกษุณีอุลลันทาได้ยินแล้วคิดว่า ทราบว่าพระผู้เป็นเจ้าอาณนทฺ์
ผู้เป็นมุณีปรื่องปราชญ์ ถูกพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปุรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก
ไม่พอใจ จึงเปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจว่า อะไรเล่าพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสป
ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ จึงสำคัญพระคุณเจ้าอาณนทฺ์ผู้เป็นมุณีปรื่องปราชญ์ว่า ตน
ควรรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก ท่านพระมหากัสสปได้ยินภิกษุณีอุลลันทากล่าว
วาจาเช่นนี้แล้ว ฯ

[๕๒๓] ครั้งนั้นแล ท่านมหากัสสปจึงกล่าวกะท่านพระอาณนทฺ์ว่า
อาวุโสอาณนทฺ์ ภิกษุณีอุลลันทายังไม่ทันพิจารณา ก็กล่าววาจาพล่อยๆ เพราะ
เราเองปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬพัศตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ไม่นึกเลยว่า เราบวชอุทิศศาสดาอื่น นอกจากพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ครั้งก่อน เมื่อเรายังเป็นคฤหัสถ์เคยคิดว่า ฆราวาส
ช่างคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาปลอดโปร่ง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติดิ
พรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว ประคองสังขัตติ ไม่ให้ทำได้ยากนัก
ทางที่ดี เราควรปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬพัศตร์ ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต สมัยต่อมา เราทำผ้าสังฆาฏีแห่งผ้าที่เก่า ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาฬพัศตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อุทิศเฉพาะท่านผู้เป็นพระอรหันต์
ในโลก เมื่อบวชแล้วยังเดินไปสิ้นระยะทางไกล ได้พบพระผู้มีพระภาคระหว่าง
เมืองราชคฤห์กับบ้านนาพันทคาม กำลังประทับนั่งอยู่ ณ พุပ္พเจดีย์ พอพบ
เข้าแล้วก็รำพึงอยู่ว่า เราพบพระศาสดา ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย เราพบ
พระสุคต ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย เราพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็น
อันพบพระผู้มีพระภาคด้วย อาวุโส เรานั้นจึงซบเซาเกลี้ยงลงแทบบาทของพระ
ผู้มีพระภาค ณ ที่นั้นเอง ได้กราบทูลกะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็น
สาวก ดังนี้ ฯ

[๕๒๔] เมื่อเรากราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเราว่า
ดูกรกัสสป ผู้ใดเล่ายังไม่ทราบชัดถึงสาวกผู้ประมวลมาด้วยจิตทั้งหมด อย่างนี้แล้ว

จะฟังพูดว่ารู้ ยังไม่เห็นเลย จะฟังพูดว่าเห็น ศิริษะของบุคคลนั้นฟังแตก ดูร
กัสสป แต่เรารู้อยู่ จึงพูดว่ารู้ เห็นอยู่ จึงพูดว่าเห็น เพราะเหตุนี้แหละกัสสป เธอ
ฟังศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตปะอย่างแรงกล้าในภิกขุทั้งหลายผู้เป็น
เถระ ผู้ผนวชะ ผู้มีฉนิมะ ... เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล
จักกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ ใส่ใจถึงธรรมนั้นทั้งหมด จักประมวล
มาด้วยจิตทั้งหมด เญยโสตตศดับพระธรรม ... เราจักไม่ละกายคตาสติที่สพรหคด้วย
กุศลความสำราญ ดูรกัสสป เธอฟังศึกษาอย่างนี้แหละ ดูรอาวุโส พระผู้มีพระ
ภาคทรงโอวาทเราด้วยพระโอวาทนี้เสด็จจุลกจากอาสนะแล้วทรงหลีกไป ดูรอาวุโส
เราเป็นหนี้ บริโภคก่อนข้าวของราษฎรถึงหนึ่งสัปดาหฺ วันที่ ๘ พระอรหันต
ผลจึงปรากฏขึ้น คราวนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกจากหนทางตรงไปยังโคนต้นไม้
แห่งหนึ่ง เราจึงเอาผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าปูเป็นสื่อนั่งถวายนั่งแล้วกราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนผ้าผืนนี้ เพื่อ
ประโยชน์และความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนาน ดูรอาวุโส พระผู้มีพระภาค
ก็ประทับนั่งบนอาสนะที่จัดถวายนั่ง ครั้นประทับนั่งแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเรา
ว่า กัสสปผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าของเธอผืนนี้อ่อนนุ่ม เราก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระ
องค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอนุเคราะห์ทรงรับผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าของ
ข้าพระองค์เถิด พระองค์ตรัสว่า ดูรกัสสป เธอจักครองผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปาน
ซึ่งยังใหม่หรือ เราก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักครองผ้า
บังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้ ฯ

[๕๒๕] ดูรอาวุโส เราได้มอบถวายนั่งผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าแก่พระผู้มี
พระภาค และได้รับผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ของพระผู้มีพระภาค ดูร
อาวุโส ก็เมื่อบุคคลจะพูดให้ถูก ฟังพูดถึงผู้ใดว่า บุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่
พระโอฐ ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นธรรม
ทายาท จึงรับผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ เขาเมื่อจะพูดให้ถูก ฟังพูดถึง
ผู้นั้นก็เอวว่า บุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอฐ ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่
พระธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท รับผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปาน
ซึ่งยังใหม่ ฯ

[๕๒๖] ดูรอาวุโส เราหวังสังคจากาม สังคจากอกุศลธรรม แล้ว
เข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ดูรอาวุโส
เราหวัง ฯลฯ

[อนุปฺพฬวิหารสมาบัติ ๕ และอภิญญา ๕ มีเปยยาลอย่างนี้]

[๕๒๗] ดูรอาวุโส เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งเองในทฤษฏธรรม เข้าถึงอยู่
ผู้ใดสำคัญเราว่า ควรปกปิดด้วยอภิญญา ๖ ผู้นั้นก็ควรสำคัญข้าง ๗ สกหรือ

๗ สอกรครั้งว่า จะพึงปกปิดด้วยใบตาลได้ ฯ

ก็และภิกษุณีอุลลันทาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ปริมมณสูตร

[๕๒๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปและท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ครั้นเข้าไปหาแล้วได้ปราศรัยกะท่านพระมหากัสสป ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๕๒๙] ครั้นท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้วได้ถามท่านพระมหากัสสปว่า ดูกรท่านกัสสป สัตว์เมื่อตายไปแล้วเกิดอีกหรือ ฯ

ท่านพระมหากัสสปตอบว่า ขอนี้พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. สัตว์เมื่อตายไปแล้วไม่เกิดอีกหรือ ฯ

ก. แม้ขอนี้ พระผู้มีพระภาคก็มีได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. สัตว์เมื่อตายไปแล้ว เกิดก็มี ไม่เกิดก็มี หรือ ฯ

ก. ขอนี้ พระผู้มีพระภาคก็มีได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. สัตว์เมื่อตายไปแล้ว เกิดอีกก็หามิได้ ไม่เกิดอีกก็หามิได้ หรือ ฯ

ก. แม้ขอนี้ พระผู้มีพระภาคก็มีได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. เพราะเหตุไรหรือ ข้อที่กล่าวถึงนั้น ฯ พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

ก. เพราะข้อนั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งการประพาสพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

[๕๓๐] สา. ถ้าเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้อย่างไรเล่า ฯ

ก. พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุเกิดแห่งทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ฯ

สา. ก็เพราะเหตุอะไร ขอนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

ก. เพราะข้อนั้นมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งการประพาสพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. สัทธรรมปฎิรูปกสูตร

[๕๓๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้เมื่อก่อนสิกขาบทมีน้อย และภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตผลมีมาก และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บัดนี้ สิกขาบทมีมาก และภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตผลมีน้อย ฯ

[๕๑๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกัสสป ข้อนั้นเป็นอย่างนี้คือ เมื่อหมู่สัตว์เลวลง พระสัทธรรมกำลังเลือนหายไป สิกขาบทจึงมีมากขึ้น ภิกษุที่ตั้งอยู่ในพระอรหัตผลจึงน้อยเข้า สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลือนหายไป และสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นในโลกเมื่อใด เมื่อนั้นพระสัทธรรมจึงเลือนหายไป ทองเทียมยังไม่เกิดขึ้นในโลก ตราบใด ตราบนั้นทองคำธรรมชาติก็ยังไม่หายไป และเมื่อทองเทียมเกิดขึ้น ทองคำธรรมชาติจึงหายไป ฉนใด พระสัทธรรมก็ฉนนั้น สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลก ตราบใด ตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลือนหายไป เมื่อสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นพระสัทธรรมจึงเลือนหายไป ฯ

[๕๑๓] ดูกรกัสสป ชาติดินยังพระสัทธรรมให้เลือนหายไปไม่ได้ ชาติ น้ำ ชาติไฟ ชาติลม ก็ยังพระสัทธรรมให้เลือนหายไปไม่ได้ ที่แท้โมฆบุรุษในโลกนี้ต่างหาก เกิดขึ้นมาก็ทำให้พระสัทธรรมเลือนหายไป เปรียบเหมือนเรือจะอัปปาง ก็เพราะดันหนเท่านั้น พระสัทธรรมยังไม่เลือนหายไปด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๕๑๔] ดูกรกัสสป เหตุฝ่ายดำ ๕ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความพินเพื่อน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสัทธรรม เหตุฝ่ายดำ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ ไม่เคารพ ยำเกรงในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุฝ่ายดำ ๕ ประการเหล่านี้ แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความพินเพื่อน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสัทธรรม ฯ

[๕๑๕] ดูกรกัสสป เหตุ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสัทธรรม เหตุ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพ ยำเกรงในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุ ๕ ประการเหล่านี้ แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสัทธรรม ฯ

จบสูตรที่ ๑๓

จบกัสสปสังยุตต์ที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สันตคุฏฐสูตร ๒. อนัตตปิสูตร ๓. จันทุปมสูตร
๔. กุฏุปกสูตร ๕. ชินนสูตร ๖. โอวาทสูตรที่ ๑๗. โอวาท
- สูตรที่ ๒๘. โอวาทสูตรที่ ๓๕. ฌานาภิญาสูตร
๑๐. ภิกขุบัญญัติสูตร ๑๑. จีวรสูตร ๑๒. ปรัมมณสูตร
๑๓. สัทธรรมปฏิรูปกสูตร ฯ

ลากสักการสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. สุทธกสูตร

[๕๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
พระเจ้าข้า ฯ

[๕๑๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะ
และชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอัน
เกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึง
ศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลากสักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และ
ลากสักการะและชื่อเสียงที่บังเกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่
ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. พฬีสสูตร

[๕๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะ และชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๑๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนปลาบางตัวเห็นแก่เหยื่อ กลืน
เบ็ดที่พรานเบ็ดเกี่ยวเหยื่อหย่อนลงในห้วงน้ำลึก มันกลืนเบ็ดของพรานเบ็ดอย่างนี้
แล้ว ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ พรานเบ็ดพึงทำได้ตามความพอใจ ฉะนั้น ฯ

[๕๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า "พรานเบ็ด" นี้เป็นชื่อของมารใจบาป
คำว่า "เบ็ด" เป็นชื่อของลาก สักการะและชื่อเสียง ภิกษุบางรูปยินดี พอใจ
ลาก สักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้ว ภิกษุนี้เรากล่าวว่า กลืนเบ็ดของมาร
ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ อันมารใจบาปพึงทำได้ตามความพอใจ ภิกษุทั้งหลาย

ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เฝ้าร้อน หยาดกาย เป็นอันตรายแก่การ
บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า อย่างนี้แล ฯ

[๕๔๑] เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย
จักละ ลาก สักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลาก สักการะและชื่อเสียง
ที่บังเกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กุมมสูตร

[๕๔๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
คุกริกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เฝ้าร้อน หยาดกาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๔๓] คุกริกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในห้วงน้ำแห่งหนึ่ง มี
ตระกูลเต่าใหญ่อยู่อาศัยมานาน ครั้งหนึ่ง เต่าตัวหนึ่งเข้าไปหาเต่าอีกตัวหนึ่งพูดว่า
พ่อเต่า เจ้าอย่าได้ไปยังประเทศนั้นนะ ฯ

เต่าตัวนั้นได้ไปยังประเทศนั้นแล้ว ถูกนายพรานยิงด้วยลูกดอก ลำดับ
นั้น เต่าตัวที่ถูกยิงเข้าไปหาเต่าตัวนั้น เต่าตัวนั้นได้เห็นเต่าตัวที่ถูกยิงกำลังมาแต่
ไกล จึงถามว่า พ่อเต่า เจ้าไม่ได้ไปยังประเทศนั้นหรือ ฯ

เต่าตัวที่ถูกยิงตอบว่า พ่อเต่า ฉันได้ไปยังประเทศนั้นมาแล้ว ฯ

เต่าตัวนั้นถามว่า พ่อเต่า เจ้าไม่ได้ถูกทุบถูกตีดอกหรือ ฯ

เต่าตัวที่ถูกยิงตอบว่า ฉันไม่ได้ถูกทุบถูกตี แต่ฉันมีเชือกเส้นหนึ่งติด
หลังมานี้ ฯ

เต่าตัวนั้นกล่าวว่า พ่อเต่า เจ้าไม่ได้ถูกทุบถูกตีก็ดีละ พ่อเต่า บิดา
มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของเจ้าได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ เพราะเชือกเส้นนี้
แหละ ไปเดี๋ยวนี้ เจ้าไม่ใช่พวกของเราแล้ว ฯ

[๕๔๔] คุกริกษุทั้งหลาย คำว่า "พราน" นี้เป็นชื่อของมารใจบาป
คำว่า "ลูกดอก" เป็นชื่อของลาก สักการะและชื่อเสียง คำว่า "เชือก" นี้
เป็นชื่อของนันทิราคะ คุกริกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปยินดี พอใจ ลาก สักการะ
และชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้ว ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ เพราะ
ลาก สักการะและชื่อเสียง จักถูกทุบถูกตี ถูกมารทำให้ตามความพอใจ ลาก
สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯ๑๑ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ทิมโลมสูตร

[๕๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ

บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย แกะขนยาวเข้าไปสู่ขุหนาม มันพึงขึงอยู่
อันหนามเกี่ยวไว้ ติดอยู่ในที่นั้นๆ ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศในที่นั้นๆ จันใด
ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ อันลาก สักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว
ก็จันนั้น เวลาเข้านุ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม เธอ
ขึงอยู่ อันปัจจัยเกี่ยวไว้ ผูกไว้ในที่นั้นๆ ย่อมได้รับทุกข์ถึงความพินาศในที่นั้น
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อุปกสูตร

[๕๔๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๔๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย แมลงฉู่กิ้งกิ้งเต็มท้อง และข้างหน้ายังมี
กองขี้ใหญ่ มันพึงดูหมิ่นแมลงฉู่กิ้งกิ้งเหล่านั้นว่า เรากินขี้เต็มท้องแล้ว และเรายังมี
กองขี้ใหญ่อยู่ข้างหน้าอีกจันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ อันลากสักการะและ
ชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ก็จันนั้น เวลาเข้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม จันอยู่ ณ ที่นั้น พอแก้ความต้องการแล้ว และ
ทายกนิมนต์เพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้น แม้บิณฑบาตของเธอจะเต็มแล้ว เธอไปอาราม
แล้ว อวดอ้างที่ท่ามกลางหมู่ภิกษุว่า ผมฉันพอแก้ความต้องการแล้ว ทายกยัง
นิมนต์เพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้น บิณฑบาตของผมก็เต็ม และยังคงได้จีวร บิณฑบาต
เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวารอีก ส่วนภิกษุเหล่านั้นมีบุญน้อย มีศักดิ์
น้อย จึงไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร เธออัน
ลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ย่อมดูหมิ่นภิกษุเหล่านั้นผู้มีศีลเป็น
ที่รัก ข้อนั้นของโมฆบุรุษนั้นย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้น
กาลนาน ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึง
ศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อสนิสูตร

[๕๔๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า

คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๐] คุณภิกษุทั้งหลาย ขวานฟ้าตกถูกใคร ลากสักการะและ
ชื่อเสียงย่อมตามถึงพระเสขะผู้ยังไม่บรรลุอรหัตผล คำว่า "ขวานฟ้า" นี้เป็น
ชื่อของลากสักการะและชื่อเสียง คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง
ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ทิฏฐิสูตร

[๕๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๒] คุณภิกษุทั้งหลาย อะไรแห่งใครด้วยลูกศรคือทิฐิ ลากสักการะ
และชื่อเสียงย่อมตามถึงพระเสขะผู้ยังไม่บรรลุอรหัตผล คำว่า "ลูกศร" นี้เป็น
ชื่อของลากสักการะและชื่อเสียง คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง
ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สีกาลสูตร

[๕๕๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๔] คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็นสุนัขจิ้งจอกแก่ซึ่งอยู่ใน
กลางคันทลอดถึงเขี้ยวหรือหนอ ฯ

ภ. เห็นพระเจ้าข้า ฯ

พ. คุณภิกษุทั้งหลาย สุนัขจิ้งจอกแก่ตัวนั้นเป็นโรคอุกกรรณ [โรค-
*เรื้อน] อยู่บนบกก็ไม่สบาย อยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย อยู่ในที่แจ้งก็ไม่สบาย เดิน
ขึ้น นั่ง นอนในที่ใดๆ ก็ไม่สบาย เป็นทุกข์ในที่นั้นๆ ภิกษุบางรูปในธรรม
วินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน อันลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว
อยู่ที่เรือนว่างก็ไม่สบาย อยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย อยู่ในที่แจ้งก็ไม่สบาย เดิน
ขึ้น นั่ง นอนในที่ใดๆ ก็ไม่สบาย เป็นทุกข์ในที่นั้นๆ คุณภิกษุทั้งหลาย
ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้
แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๘. เวรมภสูตร

[๕๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลมชื่อว่าเวรมภพัดอยู่ในอากาศเบื้องบน
ชั้นนกที่บินอยู่ในอากาศนั้น เมื่อมันถูกลมเวรมภพัดเข้าไปถึงข้างหนึ่ง ปีกไปข้าง
หนึ่ง ศีรษะไปข้างหนึ่ง ตัวไปข้างหนึ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปใน
ธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน อันลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิต
แล้ว เวลาเข้านุ่งแล้ว ถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย
วาจา จิต ไม่ดำรงสติ ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นมาตุคามที่นุ่งห่มผ้าลับๆ ล่อๆ
ในบ้านหรือนิคมนั้น ครั้นเห็นแล้ว ราคะย่อมครอบงำจิต เธอมีจิตอันราคะ
ครอบงำแล้ว ย่อมลาสิกขา สึกออกมา ภิกษุพวกหนึ่งเอาจีวรของเธอไป พวก
หนึ่งเอาบาตร พวกหนึ่งเอาผ้าในสีทันตะ พวกหนึ่งเอาเกลือเข็ม เปรียบดังนกถูก
ลมเวรมภพัดไป ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง
ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๑๐. สกยหสูตร

[๕๕๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเห็นคนบางคนในโลกนี้ อันสักการะ
ครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เพราะกายแตกทำลาย ต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก อนึ่ง เราเห็นคนบางคนในโลกนี้ อันความเสื่อมสักการะครอบงำ
ย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เพราะกายแตกทำลาย ต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต
นรก เราเห็นคนบางคนในโลกนี้ อันสักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองอย่าง
ครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เพราะกายแตกทำลาย ต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

[๕๕๙] พระผู้มีพระภาค ผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสคำไวยาकरणภาษิต
นี้แล้ว ได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

สมาธิของผู้ใด ที่เขาสักการะ อยู่ด้วยผล สมาธิหาประมาณ
มิได้ ไม่หวั่นไหวด้วยสักการะ และความเสื่อมสักการะ ผู้

นั้นเพ่งอยู่ ทำความเพียรเป็นไปติดต่อกัน เห็นแจ้งด้วยทูล
อย่างละเอียด ยินดีในพระนิพพานเป็นที่สิ้นอุปาทาน บัณฑิต
ทั้งหลายเรียกว่า สัมปยุตต์ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุททกสูตร ๒. พฬัสสูตร ๓. กุมมสูตร

๔. ทิณโณสูตร ๕. เอภกสูตร ๖. อสนิสูตร ๗. ทูล

สูตร ๘. ตีกาลสูตร ๙. เวรัมภสูตร ๑๐. สกัณหสูตร ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. สุวัณณปาติสูตร

[๕๖๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน
หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่ง
ไปกว่า ฯ

[๕๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบาง
คนในโลกนี้เห็นว่า แม้เพราะถาดทองคำ อันเต็มด้วยผงแร่เป็นเหตุ ท่านผู้นี้
ก็ไม่จงใจพุดมูสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลากสักการะและชื่อเสียง ครอบงำ
ขำยิจิตแล้ว ก็กล่าวมูสาทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง
ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. รูปียปาติสูตร

[๕๖๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้วย่อมรู้ บุคคลบาง
คนในโลกนี้เห็นว่า แม้เพราะถาดรูปียะ อันเต็มด้วยผงแร่ทองคำเป็นเหตุ
ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมูสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลาก สักการะและชื่อ
เสียงครอบงำ ขำยิจิตแล้ว ก็กล่าวมูสาทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก
สักการะและชื่อเสียงทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้

แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สุวัณณิกขสูตร

[๕๖๔] ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะแห่งทองคำเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สุวัณณิกขสตุสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะร้อยแห่งทองคำเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สิงคินิกขสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะแห่งทองคำเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สิงคินิกขสตุสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะร้อยแห่งทองคำเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปฐวีสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะแผ่นดินที่เต็มไปด้วยทองเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. อามิสกัญจิกขสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะเห็นแก่ทองคำน้อยเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ชีวิตสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะเหตุแห่งชีวิตเป็นเหตุ ... ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ชนปทกัลยาณิสสูตร

... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ว่า แม่เพราะนางงามประจำชนบทเป็นเหตุ ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมูสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลาก ลักการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ก็

กล่าวมูสาทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ
อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุวัณณปาติสูตร ๒. รุปีปาติสูตร ๓. สุวัณณนิกขสูตร
๔. สุวัณณนิกขสทสูตร ๕. สิงคินิกขสูตร ๖. สังคินิกขสท
สูตร ๗. ปฐวีสูตร ๘. อามิสกัญจิกขสูตร ๙. ชีวัตสูตร
๑๐. ชนปทกัลยาณสูตร ฯ

ตติยวรรคที่ ๓

๑. มาตุคามสูตร

[๕๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลुธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มาตุคามคนเดียวย่อมไม่อาจย่ำยีจิตของภิกษุ
รูปหนึ่งได้ แต่ลากสักการะและชื่อเสียงย่อมอาจย่ำยีจิตได้ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ชนปทกัลยาณสูตร

[๕๖๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลुธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๖๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย นางงามประจำชนบทคนเดียว ย่อมไม่อาจ
ย่ำยีจิตของภิกษุรูปหนึ่งได้ แต่ลากสักการะและชื่อเสียง ย่อมอาจย่ำยีได้ ฯลฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ฯลฯ ทารุณอย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปุตตสูตร

[๕๖๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวตฺถิ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบ-
*กาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่ง
ไปกว่า ฯ

[๕๗๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้มีศรัทธาเมื่อวิงวอนบุตรคนเดียว
ซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่โปรดปราน โดยชอบ พึงวิงวอนอย่างนี้ว่า ขอพ่อจงเป็นเช่น
จิตตคฤหบดี แลหัตถกอาพาธอุบาสกเถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสกผู้
เป็นสาวกของเรา จิตตคฤหบดีและหัตถกอาพาธอุบาสก เป็นคุณเป็นประมาณ
เช่นนี้ ถ้าพ่อออกบวช ก็ขอจงเป็นเช่นพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเถิด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา สารีบุตรและ โมคคัลลานะเป็น
คุณเป็นประมาณเช่นนี้ ขอพ่อจงอย่าเป็นเช่นพระเสขะผู้ยังไม่บรรลุนิพพาน ถูก
ลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ถ้าลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำภิกษุผู้เป็น
พระเสขะไม่บรรลุนิพพานไฉไร ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ลากสักการะและชื่อ
เสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เอกธิดุสูตร

[๕๗๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวตฺถิ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบ
กาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่ง
ไปกว่า ฯ

[๕๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้มีศรัทธาเมื่อวิงวอนธิดาคนเดียว
ผู้เป็นที่รัก เป็นที่โปรดปราน โดยชอบ พึงวิงวอนอย่างนี้ว่า ขอแม่จงเป็นเช่น
นางขุชชุตตราอุบาสิกา และนางนันทามารดาของนางเวฬุกันทิกิเถิด ดูกรภิกษุ-
*ทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกา ผู้เป็นสาวกของเรา ขุชชุตตราอุบาสิกา และนางนันทา
มารดาของนางเวฬุกันทิกิ เป็นคุณเป็นประมาณเช่นนี้ ถ้าแม่ออกบวชก็ขอจงเป็น
เช่นพระเขมาภิกษุณี และอุบลวรรณาภิกษุณีเถิด ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดา
ภิกษุณีผู้เป็นสาวกของเรา เขมาภิกษุณีและอุบลวรรณาภิกษุณี เป็นคุณเป็นประมาณ
เช่นนี้ ขอแม่จงอย่าเป็นเช่นพระเสขะผู้ยังไม่บรรลุนิพพาน ถูกลากสักการะ
และชื่อเสียงครอบงำ ถ้าลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำภิกษุณีผู้เป็นพระ-
*เสขะ ยัง ไม่บรรลุนิพพานไฉไร ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ลากสักการะและชื่อ
เสียงทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๕๑๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ บางพวกไม่ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความยินดี โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งลากสักการะและชื่อเสียง บางพวกทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความยินดี โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งลากสักการะและชื่อเสียง ย่อมกระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันรู้อย่างเอง แล้วเข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๕๑๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุ
เกิด เหตุดับ ความยินดี โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งลากสักการะและ
ชื่อเสียง ฯ

[๕๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อมทราบชัด
ตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุเกิด เหตุดับ ความยินดี โทษ และอุปายเครื่องสลัด
ออกแห่งลากสักการะและชื่อเสียง ย่อมกระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันรู้อย่างเอง แล้ว
เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สมณพราหมณสูตรที่ ๓

[๕๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่ทราบชัดซึ่งลากสักการะและชื่อเสียง
เหตุเกิดแห่งลากสักการะและชื่อเสียง ความดับแห่งลากสักการะและชื่อเสียง
และปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งลากสักการะและชื่อเสียง บางพวกย่อมทราบ
ชัดตามความเป็นจริงซึ่งลากสักการะและชื่อเสียง เหตุเกิดแห่งลากสักการะและชื่อ
เสียง ความดับแห่งลากสักการะและชื่อเสียง และปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับ
แห่งลากสักการะและชื่อเสียง ย่อมกระทำให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันรู้อย่างเอง แล้ว

เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นวิสูตร

[๕๗๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักระและชื่อเสียง ทารุณ เผ่าร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ลากสักระและชื่อเสียง ข้อมตัดผิว แล้วตัดหนัง แล้วตัดเนื้อ แล้ว
ตัดเอ็น แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จดถึงเขื่อในกระดูก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก-
*สักระและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. รัชสุสูตร

[๕๗๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักระและชื่อเสียง ทารุณ เผ่าร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ลากสักระและชื่อเสียง ข้อมตัดผิว แล้วตัดหนัง แล้วตัดเนื้อ
แล้วตัดเอ็น แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จดถึงเขื่อในกระดูก ฯ

[๕๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษแข็งแรง เอาเชือกหาง
สัตว์อย่างเหี่ยว พันแข้ง แล้วสปีปสีมา เชือกนั้นพึงบาดผิว แล้วบาดหนัง
แล้วบาดเนื้อ แล้วตัดเอ็น แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จดถึงเขื่อในกระดูก ฉนใด
ลากสักระและชื่อเสียง ข้อมตัดผิว แล้วตัดหนัง แล้วตัดเนื้อ แล้วตัดเอ็น
แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จดถึงเขื่อในกระดูก ฉนนนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ลากสักระและชื่อเสียง ทารุณอย่างนี้แล ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ภิกขุสูตร

[๕๘๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักระและชื่อเสียง ทารุณ เผ่าร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราข่อมกล่าวถึงลากสักระและชื่อเสียงว่า เป็นอันตรายแม้แก่ภิกษุผู้
เป็นอรหันตปัญญาสพ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท่านพระอนนทังจุลธมม
พระผู้มีพระภาคว่า เพราะเหตุไรเล่าพระเจ้าข้า ลากสักระและชื่อเสียงจึงเป็น

อันตรายแก่ภิกษุจีณาสพ ฯ

[๕๘๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เรากล่าวถึงลากสักการะ และชื่อเสียงว่าเป็นอันตรายแก่เจโตวิมุติอันไม่กำเรบของภิกษุจีณาสพนั้นหาไม่ได้ แต่เรากล่าวถึงลากสักการะและชื่อเสียง ว่าเป็นอันตรายแก่กรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน อันภิกษุจีณาสพผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วอยู่นั้น บรรลุแล้ว เกะเธอทั้งหลาย ดูกรอานนท์ ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มี ธรรมอื่นยิ่งไปกว่านี้ เพราะเหตุนั้นแล อานนท์ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลากสักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลากสักการะ และชื่อเสียงที่บังเกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบตติยวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มาตุคามสูตร ๒. ชนปทกัลยาณสูตร ๓. ปุตตสูตร

๔. เอกธิดูสูตร ๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๗. สมณพราหมณ

สูตรที่ ๓ ๘. นวิสูตร ๙. ราชสูตร ๑๐. ภิกขุ

สูตร ฯ

จบตติยวรรคที่ ๔

๑. ภินทิสสูตร

[๕๘๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เทวทัตถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว จึงทำลาย
สงฆ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯ๑๑ อย่างนี้แล
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. มูลสูตร

[๕๘๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า

คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า คุณภิกษุ
ทั้งหลาย กุศลมูลของเทวทัตผู้ถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตถึง
ความขาดสูญแล้ว ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ธรรมสูตรที่ ๑

[๕๘๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า คุณภิกษุ
ทั้งหลาย กุศลธรรมของเทวทัตผู้ถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิต
ถึงความขาดสูญแล้ว ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ธรรมสูตรที่ ๒

[๕๘๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า คุณภิกษุ
ทั้งหลาย สุกกธรรมของเทวทัตผู้ถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิต
ถึงความขาดสูญแล้ว ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปีกันตสูตร

[๕๘๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌณภู
เขตพระนครราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตหนีไปยังไม่นาน ณ ที่นั้นแล พระผู้มี
พระภาคทรงปรารภพระเทวทัตตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า คุณภิกษุทั้งหลาย
ลากสักการะและชื่อเสียง เกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฯ

[๕๘๗] คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นกล้วยผลัดผล เพื่อฆ่า
ตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉันทใด ลากสักการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อ
ฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉันทนั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๘๘] คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้ไผ่ออกขุย เพื่อฆ่าตน
เอง เพื่อความเสื่อม ฉันทใด ลากสักการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่า

ตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๘๕] คูกริกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้้อออออกดอก เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉนใด ลากสักการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉนนั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๘๖] คูกริกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่ไม้้อศรตั้งครรภ์ เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉนใด ลากสักการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉนนั้นเหมือนกัน คูกริกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

[๕๘๗] พระผู้มีพระภาค ผู้สุคตศาสดา ครันได้ตรัสไวยากรณ์ภยิตน์ แล้ว จึงได้ตรัสคำเป็นคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขยฆ่าไม้ไผ่ ดอกฆ่าไม้้อ ลูกฆ่า

แม่ไม้้อศร ฉนใด สักการะก็ฆ่าคนชั่ว ฉนนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. รตสูตร

[๕๘๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูราชกุมารเสด็จไปบำรุงพระเทว-
*ทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถประมาณ ๕๐๐ คัน และรับสั่งให้นำภัตตาหาร
สำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐ หม้อ ครันนั้น กิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาค ครันเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครัน
กิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้า
อชาตศัตรูราชกุมารจักเสด็จไปบำรุงพระเทวทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถ
ประมาณ ๕๐๐ คัน และจกัรับสั่งให้นำภัตตาหารสำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐
หม้อ พระเจ้าข้า ฯ

[๕๘๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คูกริกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ายินดี
ลากสักการะและชื่อเสียงของเทวทัตเลย เพราะพระเจ้าอชาตศัตรูราชกุมารจักเสด็จ
ไปบำรุงเทวทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถประมาณ ๕๐๐ คัน และจกัรับสั่งให้
นำภัตตาหารสำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐ หม้อเพียงใด เทวทัตก็พึงหวังความ
เสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่พึงหวังความเจริญ เพียงนั้น ฯ

[๕๙๐] คูกริกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสุนัขขุที่เขายีดี (ดิหมีตีปลา)
ใส่ในจุมก เมื่อเป็นเช่นนี้ มันก็ยิ่งคุร้ายกว่าเดิมหลายเท่าโดยแท้ ฉนใด พระ-
*เจ้าอชาตศัตรูราชกุมารจักเสด็จไปบำรุงเทวทัตทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถประมาณ
๕๐๐ คัน และจกัรับสั่งให้นำภัตตาหารสำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐ หม้อ
เพียงใด เทวทัตก็พึงหวังความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่พึงหวังความเจริญ
เพียงนั้น ฉนนั้นเหมือนกัน ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล

เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. มาตุสูตร

[๕๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผีคร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลुธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคน
ในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุมารดา ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมูสา แต่สมัย
ต่อมา เราเห็นเขาถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมูสา
ทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผีคร้อน หยาบ
คาย เป็นอันตรายแก่การบรรลुธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า
ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย
จักละลากสักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลากสักการะและชื่อเสียงที่
ยังไม่มีเกิดขึ้น ก็จักไม่ครอบงำจิตของพวกเราตั้งอยู่ไม่ได้ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
พึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ปิตุสูตร

[๕๕๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ... ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผีคร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลुธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคน
ในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุบิดา ... ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ภาตุสูตร

... เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า
แม้เพราะเหตุพี่ชายน้องชาย ... ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ภคินิสูตร

... เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า
แม้เพราะเหตุพี่สาวน้องสาว ... ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. ปุตตสูตร

... เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า
แม้เพราะเหตุแห่งบุตร ... ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ชีตุสูตร

... เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า
แม้เพราะเหตุแห่งธิดา ... ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. ปชาปติสูตร

... เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า
แม้เพราะเหตุแห่งภรรยา ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมูสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขา
ถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมูสาทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุ-
*ทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผด็จร่อน หยาบคาย เป็นอันตราย
แก่การบรรลุมรรคอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่าอย่างนี้ เพราะเหตุ
นั้นแล ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลาภ
สักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลากสักการะและชื่อเสียงที่บังเกิดขึ้น
แล้ว จักย่ำยีจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๓

จบจตุตถวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภินิสูตร ๒. มุลสูตร ๓. ธรรมสูตรที่ ๑
๔. ธรรมสูตรที่ ๒ ๕. ปักกนตสูตร ๖. รตสูตร
๗. มาตุสูตร ๘. ปิตุสูตร ๙. ภาคสูตร
๑๐. ภคินิสูตร ๑๑. ปุตตสูตร ๑๒. ชีตุสูตร
๑๓. ปชาปติสูตร

จบลากสักการะสังยุตต์ที่ ๕

ราหุลสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. จักขุสูตร

[๕๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระราหุลเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว

นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระราหุลเมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระ-
*ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอประทานพระวโรกาส ขอ
พระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว
พึงเป็นผู้ๆ เดียวหลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียรส่งตนไปแล้ว อยู่ ฯ

[๖๐๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขู่เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละ
หรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[เปยยาลเหมือนกัน]

พ. โสธ ... ฆานะ ... ชิวหา ... กาย ... ใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

รา. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๖๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่
อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสต ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
ฆานะ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในชิวหา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกาย ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
ใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อ
จิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า จิตหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ อริยสาวกนั้นย่อม
ทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

จบสูตรที่ ๑

[พึงทำสูตรทั้ง ๑๐ สูตร โดยเปยยาลเช่นนี้]

๒. รูปสูตร

[๖๐๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนา-
*ปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป ... เสียง ... กลิ่น ... รส ... โผฏฐัพพะ ...
ธรรมารมณ์ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๐๓] คูณราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเสียง ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกลิ่น ย่อมเบื่อหน่ายทั้ง
ในรส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโณภูมิจักขณูปะ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในธรรมารมณ์ เมื่อเบื่อ
หน่าย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิญญานสูตร

[๖๐๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า คูณราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุวิญญาน ... โสตวิญญาน ... ฆานวิญญาน ...
ชีวหาวิญญาน ... กายวิญญาน ... มโนวิญญาน เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๐๕] คูณราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในจักขุวิญญาน ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสตวิญญาน ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในฆาน-
*วิญญาน ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในชีวหาวิญญาน ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกายวิญญาน
ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในมโนวิญญาน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัมผัสสูตร

[๖๐๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า คูณราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุสัมผัส ... โสตสัมผัส ... ฆานสัมผัส ...
ชีวหาสัมผัส ... กายสัมผัส ... มโนสัมผัส เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๐๗] คูณราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสตสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในฆาน-
*สัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในชีวหาสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกายสัมผัส ย่อม
เบื่อหน่ายทั้งในมโนสัมผัส เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เวทนาสูตร

[๖๐๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า คูณราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่
โสตสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่ฆานสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่ชีวหาสัมผัส ...
เวทนาที่เกิดแต่กายสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่มนัสสัมผัส เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๐๕] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในเวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนาที่เกิดแต่โสตสัมผัส
ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนาที่เกิดแต่ฆานสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนาที่เกิด
แต่ชีวหาสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนาที่เกิดแต่กายสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้ง
ในเวทนาที่เกิดแต่มนัสสัมผัส เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัญญาสูตร

[๖๑๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญา ... สัททสัญญา ... คันธสัญญา ...
รสสัญญา ... โสณัญจะสัญญา ... รัมมสัญญา เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๑๑] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูปสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัททสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในคันธสัญญา
ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรสสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสณัญจะสัญญา ย่อมเบื่อ-
*หน่ายทั้งในรัมมสัญญา เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เจตนาสูตร

[๖๑๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญาเจตนา ... สัททสัญญาเจตนา ...
คันธสัญญาเจตนา ... รสสัญญาเจตนา ... โสณัญจะสัญญาเจตนา ... รัมมสัญญาเจตนา เที่ยง
หรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๑๓] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูปสัญญาเจตนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัททสัญญาเจตนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
คันธสัญญาเจตนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรสสัญญาเจตนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสณัญจะพ-
*สัญญาเจตนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรัมมสัญญาเจตนา เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลาย
กำหนัด ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ตัณหาสูตร

[๖๑๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร

ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปคันหา ... สัทคันหา ... คันธคันหา ...
รสคันหา ... โสภณูปคันหา ... รัสมคันหา เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๑๕] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูปคันหา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัทคันหา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในคันธคันหา
ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรสคันหา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสภณูปคันหา ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรัสมคันหา เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ธาตุสูตร

[๖๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ปฐวีธาตุ ... อาโปธาตุ ... เตโชธาตุ ...
วาโยธาตุ ... อากาษธาตุ ... วิญญานธาตุ เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

[๖๑๗] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในปฐวีธาตุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในอาโปธาตุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเตโชธาตุ ย่อม
เบื่อหน่ายทั้งในวาโยธาตุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในอากาษธาตุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
วิญญานธาตุ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ชันธสูตร

[๖๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ...
วิญญาน เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละ
หรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ดังนี้ ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๖๑๙] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญา ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญาน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด
เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า

จิตหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จักขุสูตร ๒. รูปสูตร
๓. วิญญานสูตร ๔. สัมผัสสูตร
๕. เวทนาสูตร ๖. สัญญาสูตร
๗. เจตนาสูตร ๘. คัมภัสสาสูตร
๙. ธาตุสูตร ๑๐. ขันธสูตร

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. จักขุสูตร

[๖๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราหุลได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้ว
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๖๒๑] ครั้นท่านพระราหุลนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถาม
ท่านว่า ดูกรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือไม่
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. โสค ... ฆานะ ... ชิวหา ... กาย ... ใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

รา. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือไม่
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๖๒๒] ดูกรราहुล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในจักษุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสต ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในฆานะ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในชีวนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกาย ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในใจ เมื่อเบื่อหน่าย
ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว
ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า จิตหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้
มิได้มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

[พึงทำสูตรทั้ง ๑๐ โดยเปยยาลเช่นนี้]

๒. รูปสูตร

[๖๒๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราहुล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป ... เสียง ... กลิ่น ... รส ...
โผฏฐัพพะ ... ธรรมารมณ์ เทียงหรือไม่เทียง ฯ
ท่านพระราहुลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิญญาณสูตร

[๖๒๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราहुล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุวิญญาณ ... โสตวิญญาณ ... ฆาน-
*วิญญาณ ... ชีวนาวิญญาณ ... กายวิญญาณ ... มโนวิญญาณ เทียงหรือไม่เทียง ฯ
ท่านพระราहुลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัมผัสสูตร

[๖๒๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราहुล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุสัมผัส ... โสตสัมผัส ... ฆานสัมผัส ...
ชีวนาสัมผัส ... กายสัมผัส ... มโนสัมผัส เทียงหรือไม่เทียง ฯ
ท่านพระราहुลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เวทนาสูตร

[๖๒๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราहुล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่

โสดสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่มานสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่ชีวหาสัมผัส ...
เวทนาที่เกิดแต่กายสัมผัส ... เวทนาที่เกิดแต่มนโสัมผัส เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัญญาสูตร

[๖๒๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญา ... สัททสัญญา ... คันธสัญญา ...
รสสัญญา ... โสณัญจะสัญญา ... ชัมมสัญญา เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เจตนาสูตร

[๖๒๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญาเจตนา ... สัททสัญญาเจตนา ... คันธสัญญา-
*เจตนา ... รสสัญญาเจตนา ... โสณัญจะสัญญาเจตนา ... ชัมมสัญญาเจตนา เทียงหรือ
ไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ตัณหาสูตร

[๖๒๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปตัณหา ... สัททตัณหา ... คันธ-
*ตัณหา ... รสตัณหา ... โสณัญจะตัณหา ... ชัมมตัณหา เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ธาตุสูตร

[๖๓๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ปฐวีธาตุ ... อาโปธาตุ ... เตโชธาตุ ...
วาโยธาตุ ... อากาสธาตุ ... วิญญานธาตุ เทียงหรือไม่เทียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เทียง พระเจ้าข้า ... ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ขันธ์สูตร

[๖๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร-
*ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ...
วิญญาน เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญา ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญาน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด
เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า
จิตหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อนุสยสูตร

[๖๓๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราหุลเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระราหุลนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่อย่างไร ทิฐิว่าเป็นเรา ตัณหาว่าเป็นของเรา และ
มานานุสัย จึงจะไม่มีในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก ฯ

[๖๓๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราหุล รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ที่
เป็นอดีตที่ดี ที่เป็นอนาคตที่ดี ที่เป็นปัจจุบันที่ดี ที่เป็นภายในที่ดี ที่เป็นภายนอก
ที่ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้
ก็ดี รูปทั้งหมดนั้น อันอริยสาวกย่อมเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ เวทนา
อย่างใดอย่างหนึ่ง ... สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ...
วิญญานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตที่ดี ที่เป็นอนาคตที่ดี ที่เป็นปัจจุบันที่ดี
ที่เป็นภายในที่ดี ที่เป็นภายนอกที่ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีต
ก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี วิญญานทั้งหมดนั้น อันอริยสาวกย่อม
เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็น

เรา นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ ดูกรราहुล เมื่อบุคคลรู้ได้เห็นอยู่อย่างนี้แล
ทูลว่าเป็นเรา ตัณหาว่าเป็นของเรา และมานานุสัย จึงไม่มีในกายที่มีใจครองนี้
และในสรรพนิमितภายนอก ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. อปคตสูตร

[๖๓๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราहुลเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระราहुลนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้ได้เห็นอยู่อย่างใด มนัสจึงจะ
ปราศจากอหังการ มมังการและมานะ ในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิमित
ภายนอก ก้าวล่วงส่วนแห่งมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว ฯ

[๖๓๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราहुล รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ที่
เป็นอดีตที่ดี ที่เป็นอนาคตที่ดี ที่เป็นปัจจุบันที่ดี ที่เป็นภายในที่ดี ที่เป็นภาย
นอกที่ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่
ใกล้ก็ดี รูปทั้งหมดนั้น อันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็น
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้
ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นไปเพราะไม่ถือมั่น [ขันธทั้งห้าก็ควรทำอย่างนี้]

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สังขารเหล่าใด
เหล่าหนึ่ง ... วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตที่ดี ที่เป็นอนาคตที่ดี ที่
เป็นปัจจุบันที่ดี ที่เป็นภายในที่ดี ที่เป็นภายนอกที่ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี
เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี วิญญาณทั้งหมดนั้น
อันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่
ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นไป
เพราะไม่ถือมั่น ดูกรราहुล เมื่อบุคคลรู้ได้เห็นอยู่อย่างนี้แล มนัสจึงจะ
ปราศจากอหังการ มมังการ และมานะในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิमित
ภายนอก ก้าวล่วงส่วนแห่งมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

จบพุทธยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จักขุสูตร ๒. รูปสูตร

๓. วิญญาณสูตร ๔. สัมผัสสูตร

๕. เวทนาสูตร ๖. สัญญาสูตร

๗. เจตนาสูตร ๘. ตัณหาสูตร

๘. ธาตุสูตร ๑๐. ขันธสูตร

๑๑. อนุสยสูตร ๑๒. อปคตสูตร

จบราहुลสังยุตต์ที่ ๖

ลักษณะสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. อัญญิสูตร

[๖๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระลักษณะกับท่านพระมหาโมคคัลลานะ อยู่บนภูเขาคิชฌกูฏ ฯ

[๖๓๗] ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ท่านพระมหาโมคคัลลานะ นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปหาท่านพระลักษณะจนถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้กล่าวชวนท่านพระลักษณะว่า มาไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ด้วยกันเถิดท่านลักษณะ ท่านพระลักษณะรับคำท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า อย่างนั้น ลำดับนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะกำลังลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้ยืมเข็มขึ้นในที่แห่งหนึ่ง ที่นั้นท่านพระลักษณะได้ถามท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านโมคคัลลานะ อะไรเล่าเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ทำให้ยืมเข็ม ท่านมหาโมคคัลลานะตอบว่า ท่านลักษณะ มีใจเวลาที่จะเฉลยปัญหาข้อนี้ ท่านจึงถามผมในสำนักพระผู้มีพระภาคเถิด ฯ

[๖๓๘] ครั้งนั้นแล ท่านพระลักษณะกับท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัตตาหารแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระลักษณะนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ถามท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านมหาโมคคัลลานะ เมื่อลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้ยืมเข็มขึ้นแล้วในที่แห่งหนึ่ง ดูกรท่านพระมหาโมคคัลลานะ อะไรเล่าเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ทำให้ยืมเข็มขึ้น ฯ

[๖๓๙] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นโครงกระดูกลอยอยู่ในเวหาส พวกเร้าบ้าง กาบ้าง นกตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามเจาะ จิก ทิ้งโครงกระดูกนั้น ได้ยินว่า โครงกระดูกนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ผมคิดว่า อัจฉรย์จริงหนอ ไม่เคยมีมาหนอ สัตว์แม้เห็นปานนี้ก็จักมี ยักษ์แม้เห็นปานนี้ก็จักมี การได้อัตภาพแม้เห็นปานนี้ก็จักมี ฯ

[๖๔๐] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ

ทั้งหลาย สาวกทั้งหลายเป็นผู้มีจักขุหนอ เป็นผู้มียุณหนอ เพราะว่า แม้สาวก
ก็จักรู้ จักเห็นสัตว์เช่นนี้ หรือจักเป็นพยาน เมื่อก่อนเราได้เห็นสัตว์คนนั้น
เหมือนกัน แต่ว่าไม่ได้พยากรณ์ไว้ หากว่าเราพึงพยากรณ์สัตว์นั้นไว้ ใคร่ คนอื่นๆ
ก็จะไม่พึงเชื่อถือเรา ชื่อนั้นพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์
สิ้นกาลนาน แก่ผู้ไม่เชื่อถือเรา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้เป็นคนฆ่าโคอยู่ในพระนคร
ราชคฤห์นี้เอง ด้วยผลของกรรมนั้น เขาจึงหมกไหม้อยู่ในรอกสิ้นปี สิ้นร้อยปี
พันปี แสนปี เป็นอันมาก ด้วยผลของกรรมนั้นแหละยังเหลืออยู่ เขาจึงต้อง
เสวยการได้อัฏภาพเห็นปานนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

[สูตรทุกสูตรนี้ขึ้นต้นเหมือนสูตรที่ ๑ แต่มีเนื้อความต่างกันดังต่อไปนี้]

๒. เปสิสูตร

[๖๔๑] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงจากภูเขา
ศิขณภูฏ ได้เห็นขึ้นเนื้อลอยอยู่ในเวหาส พวกแร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกรุมบ้าง
ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง ขึ้นเนื้อนั้น ได้ยินว่า ขึ้นเนื้อนั้นส่งเสียงร้องครวญ-
*คราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าโคอยู่ในพระนครราชคฤห์
นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปิณฑสูตร

[๖๔๒] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นก้อนเนื้อลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกรุม
บ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง ก้อนเนื้อนั้น ได้ยินว่า ก้อนเนื้อนั้น ส่งเสียง
ร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่านกขาย อยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นิจจวิสูตร

[๖๔๓] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษไม่มีผิวหนังลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นก
ตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง บุรุษนั้น ได้ยินว่า บุรุษนั้นส่งเสียงร้อง
ครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าแกะขาย อยู่ในพระนคร
ราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อลิสูตร

[๖๔๔] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจากภูเขา
ศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษผู้มีขนเป็นดาบลอยอยู่ในเวหาส ดาบเหล่านั้นของบุรุษนั้น

ลอยขึ้นไปๆ แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นแหละ ได้ยินว่า บุรุษนั้นส่งเสียงร้อง
ครวญคราง ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าสุกรขาย อยู่ในพระนคร
ราชคฤห์นี้เอง ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัตติสูตร

[๖๔๕] ฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นหอกลอยอยู่ในเวหาส หอกเหล่านั้นของ
บุรุษนั้นลอยขึ้นไปๆ แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นเอง ได้ยินว่า บุรุษนั้น
ส่งเสียงร้องครวญคราง ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าเนื้อขาย อยู่
ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อุตุสูตร

[๖๔๖] ฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นลูกธนูลอยอยู่ในเวหาส ลูกธนูเหล่านั้นของ
บุรุษนั้นลอยขึ้นไปๆ แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นเอง ได้ยินว่า บุรุษนั้น
ส่งเสียงร้องครวญคราง ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นเพชฌฆาตอยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุจิสูตรที่ ๑

[๖๔๗] ฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นประทัดลอยอยู่ในเวหาส ประทัดเหล่านั้นของ
บุรุษนั้นลอยขึ้นไปๆ แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นเอง ได้ยินว่า บุรุษนั้น
ส่งเสียงร้องครวญคราง ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฝักม้า อยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สุจิสูตรที่ ๒

[๖๔๘] ฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นเข็มลอยอยู่ในเวหาส เข็มเหล่านั้นของบุรุษนั้น
เข้าไปในศีรษะแล้วออกทางปาก เข้าไปในปากแล้วออกทางอก เข้าไปในอกแล้ว
ออกทางท้อง เข้าไปในท้องแล้วออกทางขาอ่อน เข้าไปในขาอ่อนแล้วออกทาง
แข้ง เข้าไปในแข้งแล้วออกทางเท้า ได้ยินว่า บุรุษนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้เป็นคนส่อเสียดอยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อัมมทวารสูตร

[๖๔๕] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงจากภูเขา
ศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษมีอันทะใหญ่เท่าหม้อลอยอยู่ในเวหาส บุรุษนั้นแม่เมื่อเดิน
ไปก็แบกอันทะนั้นไว้บนบ่า แม่เมื่อนั่งก็ทับอันทะนั้นแหละ แร้งบ้าง กาบ้าง
นกตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทั้ง บุรุษนั้น ได้ยินว่า บุรุษนั้นส่งเสียงร้อง
ครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นผู้พิพากษาคัดสินอรรถคดีไกล
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัญญสูตร ๒. เปติสูตร ๓. ปิณฑสูตร ๔. นิจฉวิ
สูตร ๕. อติสูตร ๖. สัตติสูตร ๗. อุสุสูตร
๘. สุจิสูตรที่ ๑ ๙. สุจิสูตรที่ ๒ ๑๐. อันทภาวิสูตร ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. กุปนิมุกคสูตร

[๖๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาป-

*สถาน เขตพระนครราชคฤห์ ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผม
ลงจากภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษจมอยู่ในหลุมกุดจนมิดศีรษะ ฯลฯ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนทำชู้กับภรรยาของผู้อื่น อยู่ในพระนครราชคฤห์
นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๑

[พึงทำเปยยาลอย่างนั้น]

๒. กุณฑาทิสูตร

[๖๕๑] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษผู้จมอยู่ในหลุมกุด ใช้มือทั้งสองกอบกุดกิน ฯลฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นพราหมณ์อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง พราหมณ์
นั้นนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยภัตแล้ว เอา
กุดใส่จานเต็มรางแล้ว ใช้ให้คนไปบอกเวลาแล้วกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอพวก
ท่านจงฉันและจงนำไปจนพอแก่ความต้องการเถิด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิจฉวิติสูตร

[๖๕๒] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก

ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นหญิงผู้ไม่มีผิวหนังลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นก
ตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง หญิงนั้น ได้ยินว่า หญิงนั้นส่งเสียงร้อง
ครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย หญิงนี้ได้เป็นหญิงประพุดินนอกใจสามี
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. มังคุพิตีสูตร

[๖๕๓] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงจากภูเขา
คิชฌกูฏ ได้เห็นหญิงมีกลิ่นเหม็นน่าเกลียดลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง
นกตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง หญิงนั้น ได้ยินว่า หญิงนั้นส่งเสียง
ร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย หญิงนี้ได้เป็นหญิงแม่มด อยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โอกิลินีสูตร

[๖๕๔] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นหญิงผู้มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มเต็มไปด้วยถ่านเพลิงลอยอยู่ใน
เวหาส ได้ยินว่า หญิงนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
หญิงนี้ได้เป็นพระอักรรมเหสี ของพระเจ้ากาลิงค์ นางถูกความหึงครอบงำ ได้เอา
เตาซึ่งเต็มด้วยถ่านเพลิงเทรดหญิงร่วมฟัว ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สีตัจฉินนสูตร

[๖๕๕] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นตัวกะพันธไม่มีศีรษะ มีตาและปากอยู่ที่อก ลอยอยู่ใน
เวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง ตัวกะพันธ
นั้น ได้ยินว่า ตัวกะพันธนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
สัตว์นี้ได้เป็นเพชฌฆาตผู้มาโจร ชื่อว่าหาริก อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ภิกขุสูตร

[๖๕๖] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นภิกษุลอยอยู่ในเวหาส ผ้าสังฆาฏีกีดี บาตรก็ดี ประคตเอา
ก็ดี ร่างกายก็ดี ของภิกษุนั้น อันไฟติดทั่วลุกโชติช่วงแล้ว ได้ยินว่า ภิกษุนั้น
ส่งเสียงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ได้เป็นภิกษุผู้ชั่วช้าใน
ศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ภิกขุณีสูตร

[๖๕๗] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นภิกษุณิลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกีดี บาตรกัถี ประคต
เอวก็ดี ร่างกายก็ดี ของภิกษุณินั้น อันไฟติดทั่วลูกโซติช่วงแล้ว ได้ยินว่า
ภิกษุณินั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีนี้อันได้เป็นภิกษุณี
ผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๕. สิกขมานาสสูตร

[๖๕๘] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นสิกขมานาลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกีดี บาตรกัถี ประคต
เอวก็ดี ร่างกายก็ดี ของสิกขมานานั้น อันไฟติดทั่วลูกโซติช่วงแล้ว ได้ยินว่า
สิกขมานานั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิกขมานานี้อันได้เป็น
สิกขมานาผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สามเณรสูตร

[๖๕๙] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นสามเณรลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกีดี บาตรกัถี ประคต
เอวก็ดี ร่างกายก็ดี ของสามเณรนั้น อันไฟติดทั่วลูกโซติช่วงแล้ว ได้ยินว่า
สามเณรนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สามเณรนั้นเป็น
สามเณรผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. สามเณรีสูตร

[๖๖๐] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นสามเณรีลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกีดี บาตรกัถี ประคตเอวก็ดี ร่างกายก็ดี ของสามเณรีนั้น อันไฟติดทั่วลูกโซติช่วงแล้ว ได้ยินว่า สามเณรีนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ผมคิดว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ ไม่เคยมีมาหนอ สัตว์แม่เห็นปานนี้ก็จักมี ยักษ์แม่เห็นปานนี้ก็จักมี การได้อัฏฐาพแม่เห็นปานนี้ก็จักมี ฯ

[๖๖๑] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายเป็นผู้มีจักขุหนอ เป็นผู้มียุณหนอ เพราะแม้สาวกก็จักรู้จักเห็นสัตว์เห็นปานนี้ หรือจักเป็นพยาน เมื่อก่อน สามเณรีนั้นเราก็ได้เห็นแล้วเหมือนกัน แต่ว่ามิได้พยากรณ์ หากว่าเราจะพึงพยากรณ์สามเณรีนี้ไซ้ร้ คนอื่นก็จะไม่ฟังเชื่อถือเรา ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน แก่ผู้ที่ไม่เชื่อถือเรา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สามเณรีได้เป็นสามเณรีผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยผลของกรรมนั้น สามเณรีนั้นหมก

ไหม้แล้วในนรกสิ้นร้อยปี พันปี หมื่นปี แสนปี เป็นอันมาก ด้วยผลของกรรม
นั้นแหละยังเหลืออยู่ สามเณรนั้นจึงต้องเสวยการได้อัฏฐาพเห็นปานดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

จบพุทธยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุปนิมคคสูตร ๒. กุณฑาสิตสูตร
๓. นิจฉวิตติสูตร ๔. มังกุพพิตติสูตร
๕. โอกิลินิสูตร ๖. สีสัจฉินนสูตร
๗. ภิกขุสูตร ๘. ภิกขุณีสูตร
๙. สิกขมานาสสูตร ๑๐. สามเณรสูตร
๑๑. สามเณรสูตร

จบลักษณะสังยุตต์ที่ ๗

โอปัมมสังยุตต์

๑. ฎฎการสูตร

[๖๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ... พระผู้มีพระภาค ได้ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลอนทั้งหลายของเรือนยอดทั้งหมด ไปรวมที่ยอด ประชุม
กันที่ยอด มียอดเป็นที่รวม สิ่งเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรวมกันเข้าที่ยอด แม้ฉันใด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล อกุศล-
*ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีวิชาเป็นมูล ประชุมกันที่วิชา มีวิชาเป็นที่รวม
อกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดย่อมรวมกันเข้าที่วิชา เพราะเหตุดังนี้ฉันใด พวกเธอ
พึงศึกษาอย่างนี้ว่า พวกเราจักเป็นผู้ไม่ประมาท ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึง
ศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นขสิขสูตร

[๖๖๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชวนผู้
เล็กน้อยไว้ที่ปลายพระนขาแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ผู้เล็กน้อยที่เราชวนขึ้นไว้ที่ปลายเล็บนี้
กับมหาปฐพีนี้ อย่างไหนมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาปฐพีนั้นแหละมาก

กว่า ฟุ่่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงซ้อนขึ้นไว้ที่ปลายพระขนานี้มีประมาณน้อย
ย่อมไม่ถึงแม้ซึ่งการนับ ย่อมไม่ถึงแม้ซึ่งการเทียบเคียง ย่อมไม่ถึงแม้ซึ่งส่วน
แห่งเสี้ยว เพราะเทียบมหาปฐพีเข้าแล้ว ฟุ่่นที่พระผู้มีพระภาคทรงซ้อนขึ้นไว้ที่
ปลายพระขนานี้มีประมาณเล็กน้อย ฯ

[๖๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์กลับมาเกิดในหมู่มนุษย์มีประมาณน้อย
สัตว์ไปเกิดในกำเนิดอื่นจากมนุษย์มีมากกว่ามากทีเดียว ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะ
เหตุดังนี้ฉัน เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ไม่ประมาท ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กุลสูตร

[๖๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สกฺขลโคสกคนหนึ่งมีสตรีมาก มีบุตรน้อย สกฺขลเหล่านั้นย่อมถูก
พวกโจรปล้นได้ง่าย แม้ฉันใด ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เจริญเมตตาเจโตวิมุติ ไม่
กระทำให้มากแล้ว ภิกษุรูปนั้นย่อมถูกพวกอมนุษย์ก่อกวนได้ง่าย ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๖๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สกฺขลเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีสตรีน้อย มีบุตรมาก
สกฺขลเหล่านั้นย่อมถูกพวกโจรปล้นได้ยาก แม้ฉันใด ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เจริญ
เมตตาเจโตวิมุติ กระทำให้มากแล้ว ภิกษุรูปนั้นย่อมเป็นผู้อันอมนุษย์ก่อกวนได้ยาก
เพราะเหตุดังนี้ฉัน เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญเมตตาเจโตวิมุติ
กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประดุจยาน กระทำให้เป็นที่ตั้งอาศัย ให้มั่นคง
สั่งสม ปราภควัยดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โภกขาสสูตร

[๖๖๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ผู้ใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเช้า ผู้ใดพึงให้ทาน
ประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเที่ยง ผู้ใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ใน
เวลาเย็น ผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเช้า โดยที่สุดแม้เพียงชั่วการหยคน้ำนม
แห่งแม่โค หรือผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเที่ยง โดยที่สุดแม้เพียงชั่วการหยด
น้ำนมแห่งแม่โค หรือผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเย็น โดยที่สุดแม้เพียงชั่วการ
หยดน้ำนมแห่งแม่โค การเจริญเมตตาจิตนี้มีผลมากกว่าทานที่บุคคลให้แล้ว ๓ ครั้ง
ในวันหนึ่งฉัน เพราะเหตุดังนี้ฉัน เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญ
เมตตาเจโตวิมุติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประดุจยาน กระทำให้เป็นที่ตั้ง
อาศัย ให้มั่นคง สั่งสม ปราภควัยดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษา

อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สัตติสูตร

[๖๖๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย หอกมิไบนั่นคม ถ้าบุรุษพึงมากล่าวว่า เราจักงอเข้า จักพับ จักม้วน
ซึ่งหอกมิไบนั่นด้วยฝ่ามือ หรือด้วยกำมือ ดังนี้ เธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน บุรุษนั้นเป็นผู้สามารถเพื่อจะงอเข้า เพื่อจะพับ เพื่อจะม้วน ซึ่งหอก
มิไบนั่นด้วยฝ่ามือ หรือด้วยกำมือได้หรือหนอ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะว่าการที่จะงอเข้า จะพับและจะม้วนซึ่ง
หอกมิไบนั่นด้วยฝ่ามือหรือด้วยกำมือ กระทำไม่ได้ง่าย ก็แหละบุรุษนั้น พึง
เป็นผู้มีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อยลำบากถ่ายเดียว แม้ฉันทิ ฯ

[๖๖๙] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เจริญเมตตา-

*เจโตวิมุติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประดุจยาน กระทำให้เป็นที่ตั้งอาศัย
ให้มั่นคง สัมปรารภด้วยดี ถ้าอมนุษย์จะพึงกระทำจิตของภิกษุนั้นให้ฟุ้งซ่าน
อมนุษย์นั้นพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อย ลำบากถ่ายเดียว ฉันทิ
เหมือนกัน เพราะเหตุดังนี้ ฉันทิ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญเมตตา
เจโตวิมุติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประดุจยาน กระทำให้เป็นที่ตั้งอาศัย ให้
มั่นคง สัมปรารภด้วยดี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้
แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ธนุกคหสูตร

[๖๗๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย นายขมังธนู ๔ คน ถือธนูอันมั่นคง ได้ศึกษามาดีแล้ว เป็นผู้มีความ
ชำนาญ เป็นผู้มีความสามารถได้แสดงแล้ว ยืนอยู่แล้วในทิศทั้ง ๔ ถ้าบุรุษพึงมากล่าวว่า
เราจักจับลูกธนูทั้งหลายที่นายขมังธนูทั้ง ๔ เหล่านี้ยังมาจากทิศทั้ง ๔ ไม่ให้ตกถึง
แผ่นดิน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ควรจะกล่าวได้ว่าบุรุษผู้มีความ
เร็ว ประกอบด้วยความเร็วอย่างยอดเยี่ยม ดังนี้หรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าแม่บุรุษจะพึงจับ
ลูกธนูที่นายขมังธนูเพียงคนเดียวยังไม่ให้ตกถึงแผ่นดิน ก็ควรจะกล่าวได้ว่า บุรุษ
ผู้มีความเร็ว ประกอบด้วยความเร็วอย่างยอดเยี่ยม จะกล่าวไปใยถึงการจับลูกธนู

ทั้ง ๔ ลูกที่นายขมังธนู ๔ คนอิงมาจาก ๔ ทิศ แม้นั้นใด ๆ

[๖๗๑] พ. ดุรภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ความเร็วของพระจันทร์ และพระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของนรุษนั้น ความเร็วของเทวดาที่ไปข้างหน้า พระจันทร์พระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของนรุษและความเร็วของพระจันทร์และพระอาทิตย์ อายุสังขารสั้นไปเร็วกว่าความเร็วนั้นๆ เพราะเหตุดังนี้ นั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่ ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาณิสสูตร

[๖๗๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ตะโพนซื้ออานกะของพวกกษัตริย์ผู้มีพระนามว่า ทสารหะได้มีแล้ว เมื่อตะโพนแตก พวกทสารหะได้ตอกลิ้มอื่นลงไป สมัยต่อมา โครงเก่าของตะโพนซื้ออานกะก็หายไป ยังเหลือแต่โครงลิ้ม แม้นั้นใด ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุในอนาคตกาล เมื่อเขากล่าวพระสูตรที่ตถาคตกล่าวแล้ว อันลิก มีอรรถอันลิก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตธรรม อยู่ จักไม่ปรารณาฟัง จักไม่เข้าไปตั้งจิตเพ็ญรู้ และจักไม่สำคัญธรรมเหล่านั้น ว่าควรเล่าเรียน ควรศึกษา แต่ว่าเมื่อเขากล่าวพระสูตรอันนักปราชญ์จนาไว้ อันนักปราชญ์ร้อยกรองไว้ มีอักษรอันวิจิตร มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นของภายนอก เป็นสาวกภายิต อยู่ จักปรารณาฟังด้วยดี จักเงี้ยวโศตลงสดับ จักเข้าไปตั้งไว้ซึ่งจิตเพ็ญรู้ และจักสำคัญธรรมเหล่านั้น ว่าควรเรียน ควรศึกษา ฯ

[๖๗๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย พระสูตรเหล่านั้น ที่ตถาคตกล่าวแล้ว อันลิก มีอรรถอันลิก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตธรรม จักอันตรธาน ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะเหตุดังนี้ นั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเขากล่าวพระสูตรที่ตถาคตกล่าวแล้ว อันลิก มีอรรถอันลิก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตธรรม อยู่ พวกเราจักฟังด้วยดี จักเงี้ยวโศตลงสดับ จักเข้าไปตั้งไว้ซึ่งจิตเพ็ญรู้ และจักสำคัญธรรมเหล่านั้นว่า ควรเรียน ควรศึกษา ดังนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กลิงกรสูตร

[๖๗๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่า มหาวัน เขตเมืองเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ได้ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๖๗๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ในปัจจุบัน พวก

กษัตริย์ลิจฉวีผู้ทรงไว้ซึ่งหมอนท่อนไม้หนุนสีระและเท้า ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรในการฝึกซ้อมศิลป พระเจ้าอชาตศัตรูเวเทหิบุตร พระเจ้าแผ่นดินมทร ย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้โอกาส แต่กษัตริย์ลิจฉวีเหล่านั้น ในอนาคตกาล พวกกษัตริย์ลิจฉวีจักเป็นกษัตริย์สุขุมลชาติ มีมือและเท้าอันอ่อนนุ่ม จักสำเร็จการนอนบนที่นอน มีฟูกและหมอนหนาอันอ่อนนุ่ม จนกว่าพระอาทิตย์ขึ้น พระเจ้าอชาตศัตรูเวเทหิบุตร พระเจ้าแผ่นดินมทร จักได้ช่อง ได้โอกาส แต่กษัตริย์ลิจฉวีเหล่านั้น ฯ

[๖๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในปัจจุบัน พวกภิกษุผู้เข้าไปทรงไว้ซึ่งหมอนท่อนไม้หนุนสีระและเท้า ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ในการเริ่มตั้งความเพียรอยู่ มารผู้มีบาป ย่อมไม่ได้ช่อง ย่อมไม่ได้โอกาส แต่ภิกษุเหล่านั้น ในอนาคตกาล พวกภิกษุจักเป็นสุขุมลชาติ มีมือเท้าอันอ่อนนุ่ม จักสำเร็จการนอนบนที่นอนมีฟูกและหมอนหนาอันอ่อนนุ่ม จนกว่าพระอาทิตย์ขึ้น มารผู้มีบาปย่อมได้ช่อง ได้โอกาส แต่พวกเธอเหล่านั้น เพราะเหตุดังนี้ นั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งหมอนท่อนไม้หนุนสีระและเท้า ไม่ประมาท มีความเพียร ในการเริ่มตั้งความเพียรไว้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๘. นาคสูตร

[๖๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุใหม่รูปหนึ่ง เข้าไปสู่สกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไปสู่สกุลเกินเวลาเลย เธอถูกพวกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ก็ภิกษุชั้นเถระเหล่านี้จักสำคัญสกุลทั้งหลายว่า ควรเข้าไปหา ส่วนเราโจนจักเข้าไปไม่ได้ ครั้งนั้นแล พวกภิกษุมารูปด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุใหม่รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปสู่สกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไปสู่สกุลเกินเวลาเลย เธอเมื่อถูกภิกษุว่ากล่าวอยู่ ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ก็ภิกษุชั้นเถระเหล่านี้ จักสำคัญสกุลทั้งหลายว่า ควรเข้าไปหา ส่วนเราโจนจักเข้าไปไม่ได้ ฯ

[๖๗๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีสระใหญ่ที่ชายป่าแห่งหนึ่ง ข้างทั้งหลายอาศัยสระเหล่านั้นอยู่ ข้างเหล่านั้นลงสู่สระน้ำแล้ว ถอนเงาและรากบัวขึ้นด้วยงวง ล้างให้ดีแล้ว เคี้ยวกินเงาและรากบัว

ที่ไม่มีเปือกตม ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อวรรณและเพื่อกำลังแก่ช้างเหล่านั้น ช้างเหล่านั้นย่อมไม่เข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ส่วนลูกช้างเล็กๆ สำเนียงตามช้างใหญ่เหล่านั้นนั้นเที่ยว พวกมันลงสู่สระนั้นแล้ว ถอนเงาและรากบัวขึ้นด้วยวง ไม่ล้างให้ดีจึงเกี่ยวกินทั้งเปือกตม ข้อนั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อวรรณและเพื่อกำลังแก่ลูกช้างเหล่านั้น ลูกช้างเหล่านั้นย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ฯ

[๖๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุผู้เถระในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เวลาเช้า นุ่งผ้าถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต พวกเธอย่อมกล่าวธรรมในที่นั้น คฤหัสถ์ทั้งหลายผู้เลื่อมใสย่อมกระทำการเลื่อมใสแก่พวกเธอ พวกเธอไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน มักเห็นโทษ มีปัญหาเป็นเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคลาภนั้น ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อวรรณและเพื่อกำลังแก่ภิกษุผู้เถระเหล่านั้น พวกเธอย่อมไม่เข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ส่วนพวกภิกษุใหม่ ผู้ตามสำเนียงภิกษุผู้เถระเหล่านั้นนั้นเที่ยว เวลาเช้า นุ่งผ้าถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต พวกเธอย่อมกล่าวธรรมในที่นั้น คฤหัสถ์ทั้งหลายผู้เลื่อมใส ย่อมกระทำการเลื่อมใสแก่พวกเธอ พวกเธอกำหนด หมกมุ่น พัวพัน มักไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญหาเป็นเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคลาภนั้น ข้อนั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อวรรณและเพื่อกำลังแก่พวกเธอ พวกเธอย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ เพราะเหตุดังนี้ฉัน เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน มักเห็นโทษ มีปัญหาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภค ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๑๐. วิพารสูตร

[๖๘๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเที่ยวในสกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไปเที่ยวในสกุลเกินเวลาเลย ภิกษุนั้นถูกพวกภิกษุว่ากล่าวอยู่ ย่อมไม่พอใจ ลำดับนั้น ภิกษุมาร่วมกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าถวายบังคม แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุรูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้เข้าไปเที่ยวในสกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไปเที่ยวในสกุลเกินเวลาเลย ภิกษุนั้นถูกพวกภิกษุว่ากล่าวอยู่ย่อมไม่พอใจ ฯ

[๖๘๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีแมวได้ยื่นคอยจับลูกหนูอยู่ในที่กองหยักเชือกที่ทางระบายคูโคในบ้าน ระหว่างที่

ต่อเรือนสองหลัง ด้วยคิดว่า ลูกหนูจักไปหาเหยื่อในที่ใด เราจักจับมันกินเสีย
ในที่นั้น ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ลูกหนูได้ออกไปหาเหยื่อ แมวจับลูกหนูนั้น
แล้วรีบกัดกลืนลงไป ลูกหนูนั้นกัดทั้งไส้ใหญ่และไส้ข้อยของแมวนั้น แมวนั้น
ย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนี้เป็นเหตุ ฯ

[๖๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือน
กัน เวลาเช้า นุ่งแล้วถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต
มีกายวาจาและจิตอันไม่รักษาแล้ว มีสติไม่เข้าไปตั้งไว้แล้ว มีอินทรีย์อันไม่สำรวม
แล้ว เธอเห็นมาตุคามในบ้านหรือนิคมนั้น นุ่งห่มผ้าลับๆ ล่อๆ ความกำหนัด
ย่อมรบกวนจิตของเธอ เพราะเห็นมาตุคามนุ่งห่มผ้าลับๆ ล่อๆ เธอมีจิตอันระ
บกวน ชื่อว่าย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย การที่เธอบอกคณิสสิกขาเว
ียนมาเพื่อหिनเพศนั้น ชื่อว่าเป็นความตายในอริยวินัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่เธอ
ต้องอาบัติเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง การปรากฏแห่งการออกจากอาบัติตามที่
ต้อนั้น ชื่อว่าเป็นทุกข์ปางตายทีเดียว เพราะเหตุดังนี้ นั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้ว่า เราจักมีกายวาจาและจิตอันรักษาแล้ว มีสติเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีอินทรีย์
อันสำรวมแล้ว เข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
พึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. สิกขาสูตรที่ ๑

[๖๘๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พวกเธอได้ฟังเรื่องของสุนัขจิ้งจอกผู้อยู่ในปัจจุสมัยแห่งราตรีแล้วมิใช่
หรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ได้ฟังมาแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุนัขจิ้งจอกแกนี้แล เป็นโรคเรื้อน มันอยากจะ
ไปทางไหนก็ไปทางนั้น อยากจะยืนที่ไหนๆ ก็ยืนที่นั่น อยากจะนั่งที่ไหนก็นั่งที่
นั่น อยากจะนอนที่ไหนก็นอนที่นั่น ลมเย็นๆ ย่อมรำเพยให้มัน ฯ

[๖๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ผู้ปฎิญาณว่า
เป็นศากยบุตร ได้เสวยการได้เฉพาะซึ่งอัตภาพแม้เห็นปานนี้ เป็นการคั่นกหนา
เพราะเหตุดังนี้ นั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. สิกขาสูตรที่ ๒

[๖๘๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ

ทั้งหลาย พวกเธอได้ฟังเรื่องของสุนัขจิ้งจอกผู้อยู่ในปัจจุสมัยแห่งราตรีแล้วมิใช่หรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ได้ฟังแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกตัญญูบางอย่าง ความกตเวทิตาบางอย่าง พึงมีในสุนัขจิ้งจอกแก่นั้น แต่ความกตัญญูบางอย่าง ความกตเวทิตาบางอย่าง ไม่พึงมีในภิกษุบางรูป ผู้ปฏิญาณว่าเป็นสาวกบุตรในธรรมวินัยนี้เลย เพราะเหตุดังนี้ นั่นเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้กตัญญู เราจักเป็นผู้กตเวทิตา อุปการะเมื่อน้อยที่บุคคลกระทำแล้วในพวกเรา จักไม่เสื่อมหายไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุฏาคารสูตร ๒. นขลิขสูตร ๓. กุลสูตร ๔. โอกขาสูตร
๕. สัตติสูตร ๖. ธนุคคหสูตร ๗. อาณิสสูตร ๘. กลิงกร
สูตร ๙. นาคสูตร ๑๐. วิพารสูตร ๑๑. ลีกาลสูตรที่ ๑
๑๒. ลีกาลสูตรที่ ๒ ฯ

จบโอปัมมสังยุตต์ที่ ๘

ภิกขุสังยุตต์

๑. โกถิตสูตร

[๖๘๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ
เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายได้รับคำท่านพระมหา-
*โมคคัลลานะแล้ว ฯ

[๖๘๗] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ความปริวิตกแห่งใจได้บังเกิดขึ้นแก่เรา ผู้เร้นอยู่ในที่ลับอย่างนี้ว่า ที่เรียกว่าคุณ
ภาพอันประเสริฐ คุณภาพอันประเสริฐ ดังนี้ คุณภาพอันประเสริฐเป็นไฉน
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความดำริได้มีแก่เราดังนี้ว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
เพราะระงับวิตกและวิจารณ์เสียได้ จึงเข้าสู่ทุติยฌาน เป็นความผ่องใสแห่งใจใน
ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
นี้เรียกว่าคุณภาพอันประเสริฐ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เรานั้น เพราะระงับ
วิตกและวิจารณ์เสียได้ จึงเข้าสู่ทุติยฌานเป็นความผ่องใสแห่งใจในภายใน เป็น
ธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เมื่อเรานั้น

อยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ สัญญาและมนสิการอันประกอบด้วยวิตก ย่อมฟุ้งขึ้น คุณร
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาเราด้วยฤทธิ์
ตรีสพระพุทธรพจน์นี้ว่า โมกคัลลณะๆ ผู้เป็นพราหมณ์อย่าประมาทคุณิภาพอัน
ประเสริฐ เธอจงรวมจิตตั้งไว้ในคุณิภาพอันประเสริฐ จงกระทำจิตให้เป็นธรรม
เอกัคคิชนในคุณิภาพอันประเสริฐ จงตั้งจิตมั่นไว้ในคุณิภาพอันประเสริฐ สมัย
ต่อมาเรานั้น เพราะระงับวิตกและวิจารณ์เสียได้ จึงเข้าสู่ทุคฺคิฆาน เป็นความสงบใส
แห่งใจในภายใน เป็นธรรมเอกัคคิชน ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิด
แต่สมาธิอยู่ ก็บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ หมายถึงบุคคลใด พึงกล่าวว่าสาวกผู้
อันพระศาสดาทรงอนุเคราะห์ ได้บรรลุความรู้อันยิ่งใหญ่แล้ว บุคคลเมื่อจะกล่าว
โดยชอบ พึงกล่าวหมายถึงเรานั้นว่า สาวกผู้อันพระศาสดาทรงอนุเคราะห์ ได้
บรรลุความรู้อันยิ่งใหญ่แล้ว ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุปติสสสูตร

[๖๘๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ... ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า คุณรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายได้รับคำท่านพระสารีบุตร
แล้ว ฯ

[๖๘๙] ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า คุณรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความ
ปริวิตกแห่งใจได้บังเกิดขึ้นแก่เราผู้เร้นอยู่ในที่ลับอย่างนี้ว่า โสกปริเทวทุกขโทมนัส
และอุปายาสพึงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแห่งสัตว์หรือ
สังขารใด สัตว์หรือสังขารบางอย่างนั้น ยังมีอยู่ในโลกหรือ เราได้มีความดำริว่า
โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะความแปรปรวน
เป็นอย่างอื่นแห่งสัตว์หรือสังขารใด สัตว์หรือสังขารบางอย่างนั้น ไม่มีอยู่
ในโลกเลย ฯ

[๖๙๐] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอนนทได้กล่าว
กะท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า คุณรท่านสารีบุตรผู้มีอายุ โสกปริเทวทุกขโทมนัส
และอุปายาสไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่ท่าน เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแม้แห่ง
พระศาสดาแลหรือ พระสารีบุตรกล่าวว่า คุณรท่านผู้มีอายุ โสกปริเทวทุกข
โทมนัสและอุปายาสไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่น
แม้แห่งพระศาสดาแล อนึ่ง ผมดำริว่า พระผู้มีพระภาคเป็นสัตว์ผู้มียศกาใหญ่
มีฤทธิ์มาก มีานุภาพมาก อันตรธานไปแล้ว ถ้าพระองค์พึงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน
ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทพดาและมนุษย์
ทั้งหลาย ก็ความจริง ท่านพระสารีบุตรถอนอหังการ มมังการ และมานานุสัย

ได้นานแล้ว เพราะฉะนั้น โสกปริเทวทุกขโถมันส์และอุปายาสทั้งหลาย จึง
ไม่บังเกิดขึ้นแก่ท่านพระสารีบุตร เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแม้แห่ง
พระศาสดาแล ด้วยประการดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. มกุฏสูตร

[๖๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่าน
พระมหาโมคคัลลานะอยู่ในวิหารเดียวกัน ในพระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ครั้ง
นั้นแล เวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่เรือน เข้าไปหาท่านพระมหา-
*โมคคัลลานะถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับท่านพระมหา-
*โมคคัลลานะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

[๖๕๒] ครั้นท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระมหา
โมคคัลลานะว่า ท่านโมคคัลลานะ อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก ผิวหน้าของท่าน
บริสุทธ์ผ่องแผ้ว ชรอยวันนี้ ท่านมหาโมคคัลลานะ จะอยู่ด้วยวิหารธรรมอัน
ละเอียด ฯ

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า อาวุโส วันนี้ผมอยู่ด้วยวิหารธรรมอัน
หายาบ อนึ่ง ผมได้มีธรรมิกถากับ ฯ

สา. ท่านมหาโมคคัลลานะได้มีธรรมิกถากับใคร ฯ

ม. ผมได้มีธรรมิกถากับพระผู้มีพระภาค ฯ

สา. เดียวนี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ไกลนัก ท่านมหาโมคคัลลานะไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยฤทธิหรือ หรือว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จมาหาท่านมหา-
*โมคคัลลานะด้วยฤทธิ ฯ

ม. ผมไม่ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยฤทธิ แม้พระผู้มีพระภาคก็ไม่ได้
เสด็จมาหาผมด้วยฤทธิ แต่ผมมีทิพยจักขุและทิพยโสตธาตุอันหมดจดเท่าพระผู้มี
พระภาค แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีทิพยจักขุและทิพยโสตธาตุอันหมดจดเท่าผม ฯ

สา. ท่านมหาโมคคัลลานะได้มีธรรมิกถากับพระผู้มีพระภาคอย่างไร ฯ

[๖๕๓] ม. ผมได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคในที่นี้ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ที่เรียกว่าผู้ปรารภความเพียรฯ ดังนี้ ก็บุคคลจะชื่อว่าเป็นผู้ปรารภความ
เพียรด้วยเหตุประมาณเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า อาวุโส เมื่อผมกราบทูลอย่างนี้แล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะผมดังนี้ว่า โมคคัลลานะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็น
ผู้ปรารภความเพียร ด้วยตั้งสัตยาธิษฐานว่า จะเหลืออยู่แต่หนึ่ง เอ็นและกระดูก

ก็ตามที่ เลือดและเนื้อในร่างกายจึงเหือดแห้งไปเกิด ผลอันใดที่จะพึงบรรลุได้ด้วย
เรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษ ยังไม่
บรรลุผลนั้นแล้ว จะหยุดความเพียรเสียเป็นอันไม่มี โมคคัลลานะ ภิกษุย่อมเป็น
ผู้ปรารถนาความเพียรอย่างนี้แล อาวุโส ผมได้มีธรรมิกถากับพระผู้มีพระภาค
อย่างนี้แล ฯ

[๖๕๔] สว. อาวุโส เปรียบเหมือนก้อนหินเล็กๆ ที่บุคคลเอาไปวาง
เปรียบเทียบกับขุนเขาหิมพานต์ฉันใด เราเมื่อเปรียบเทียบกับท่านมหาโมค-
คัลลานะก็ฉันนั้นเหมือนกัน แท้จริง ท่านมหาโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มี
อานุภาพมาก เมื่อจำนงอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ตลอดกาล ฯ

[๖๕๕] ม. อาวุโส ก้อนเกลือเล็กๆ ที่บุคคลหยิบเอาไปวางเปรียบเทียบกับ
หม้อเกลือใหญ่ ฉันใด ผมเมื่อเปรียบเทียบกับท่านสารีบุตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน
แท้จริง ท่านพระสารีบุตรเป็นผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงชม ทรงสรรเสริญ ทรง
ยกย่องแล้วโดยปริยายมิใช่น้อย มีอาทิว่า ภิกษุผู้ถึงซึ่งฝั่งคือพระนิพพาน เป็นผู้
เยี่ยมด้วยปัญญา ด้วยศีลและอุปสมะ คือพระสารีบุตร ดังนี้ ฯ

ท่านมหานาคทั้งสองนั้น เพลิดเพลินคำสนทนาที่เป็นสุภาษิตของกันและ
กัน ด้วยประการดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นวสูตร

[๖๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุใหม่รูปหนึ่ง เดินทางกลับ
จากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกัณฑ์ เข้าไปสู่วิหารแล้ว เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย
นั่งอยู่ ไม่ช่วยเหลือภิกษุทั้งหลายในเวลาทำจีวร ครั้งนั้นแล ภิกษุมาร่วมด้วยกัน
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง
 ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๖๕๗] ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุใหม่รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้เดินทางกลับ
จากบิณฑบาตในเวลาปัจฉิมกัณฑ์ เข้าไปสู่วิหารแล้ว เป็นผู้มีความขวนขวายน้อยนั่งอยู่
ยอมไม่ช่วยเหลือภิกษุทั้งหลายในเวลากระทำจีวร ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า ดูกรภิกษุ เธอจงไปบอกภิกษุนั้นตามคำของเราว่า
พระศาสดาให้หา ภิกษุนั้นทูลรับสนองพระพุทธรังษีแล้วเข้าไปหาภิกษุนั้น ครั้น
เข้าไปหาแล้วได้กล่าวกะเธอว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่าน เธอรับคำของภิกษุนั้น
แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเธอว่า จริ่งหรือ

ภิกษุ ได้ยินว่าเธอเดินกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉายัต เข้าไปสู่วิหารแล้ว
เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย นิ่งอยู่ ไม่ช่วยเหลือภิกษุทั้งหลายในเวลากระทำจีวร ฯ

ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก็กระทำการกิจส่วนตัว
เหมือนกัน ฯ

[๖๕๘] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของ
ภิกษุนั้นด้วยพระทัย จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่า
ยกโทษภิกษุนี้เลย ภิกษุนี้เป็นผู้มีปกติ ได้มาน ๔ อันเป็นสุขวิหารธรรมในปัจจุบัน
อันอาศัยอธิจิต ตามความปรารถนา ไม่ยาก ไม่ลำบาก กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุด
แห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ
ต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

[๖๕๙] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

บุคคลปรารถนาความเพียรอันย่อหย่อน ปรารถนาความเพียรด้วย
กำลังน้อย ไม่พึงบรรลุพระนิพพานอันเป็นเครื่องปลดปล่อย
กิเลสทั้งปวงได้ แต่ภิกษุหนุ่มรูปนี้ เป็นอุดมบุรุษ ชำนาญ
ทั้งพาหนะได้แล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งอรรถภาพิในที่สุด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สุชาตสูตร

[๗๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระสุชาตไปเฝ้าพระผู้มี-
*พระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๗๐๑] พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุชาตมาแต่ที่ไกลเทียว
แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรนี้ย่อมงามด้วยสมบัติสอง
อย่าง คือมีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยผิวพรรณอันงามยิ่งนัก และ
กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวช
เป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึง
อยู่ ฯ

[๗๐๒] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุนี้ย่อมงามด้วยใจอันซื่อตรงหนอ เป็นผู้หลุดพ้น เป็นผู้
ปราศ เป็นผู้ดับ เพราะไม่ถือมั่น ชำนาญพร้อมทั้งพาหนะ
ได้แล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งอรรถภาพิในที่สุด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. กัททีสูตร

[๗๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระลูกนกัททียะ
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๗๐๔] พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระลูกนกัททียะมา
แต่ที่ไกลเทียว แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็น
หรือไม่ ซึ่งภิกษูกำลังมาอยู่โน้น มีวรรณะไม่งาม ไม่น่าดู เดีย เป็นที่ดูแคลน
ของภิกษุทั้งหลาย ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็นพระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นแล มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก อนึ่ง
สมบัติที่เธอไม่เคยเข้า เธอก็ได้โดยง่าย เธอกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหม-
*จรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น
ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๗๐๕] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรรมภาษิตนี้แล้ว
จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลาย จำพวกหงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง
เนื้อฟาน ทั้งหมด ย่อมกลัวราชสีห์ ความเสมอกันในกาย
ไม่มี ฉันทใด ในมนุษย์ทั้งหลายก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ถ้าคน
หนุ่มมีปัญหา เขาก็ย่อมเป็นใหญ่ในมนุษย์เหล่านั้น ไม่
เหมือนคนพาล ซึ่งถือร่างกายเป็นใหญ่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. วิสาขสูตร

[๗๐๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขต
พระนครเวสาลี สมัยนั้นแล ท่านพระวิสาขปัญจาตบุตร ยังภิกษุทั้งหลายให้เห็น
แจ้ง ให้สมาทน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา ประกอบด้วยวาจา
ไพเราะ สละสลวยปราศจากโทษ นับเนื่องเข้าในวาจาที่ให้อำนาจใจเนื้อความ ไม่อิง
อาศัยวิญญะ ในอุปัฏฐานศาลา ฯ

[๗๐๗] ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เรือน
เสด็จไปทางอุปัฏฐานศาลา ครั้นเสด็จถึงแล้วประทับบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้ แล้ว
ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ใครหนอแลยังภิกษุทั้งหลายให้เห็น
แจ้ง ให้สมาทน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา ประกอบด้วยวาจา
ไพเราะ สละสลวยปราศจากโทษ นับเนื่องเข้าในวาจาที่ให้อำนาจใจเนื้อความ ไม่

อิงอาศัยวัฏฏะ ในอุปัฏฐานศาลา ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระวิสาขปัญจาล-
*บุตร ฯล ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านวิสาขปัญจาลบุตรว่า ดีแล้ว ดีแล้ว
วิสาขะ เธอยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ... ด้วยธรรมิกถา ฯล ฯ ดิฉันกล ฯ

[๗๐๘] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภายินี้
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ชนทั้งหลายย่อมไม่รู้จักคนที่ไม่พูด ว่าเจ็ดด้วยพาลหรือเป็น
บัณฑิต แต่ย่อมรู้จักคนที่พูด ผู้แสดงทางอมฤตอยู่ บุคคล
พึงกล่าวธรรม พึงสอธรรม พึงประครองธงชัยของฤาษี ฤาษี
ทั้งหลายมีสุภายิตเป็นธง ธรรมนั้นเองเป็นธงชัยของพวกเขา
ฤาษี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นันทสูตร

[๗๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระนันทะผู้เป็นบุตร
ของพระเจ้าแม่น้ำแห่งพระผู้มีพระภาค ห่มจีวรที่ทาบและกลับทาบแล้ว หยอด
นัยน์ตา ถือบาตรมีสีใส เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า
แล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๗๑๐] ครั้นท่านพระนันทะนั่งเรียบร้อยแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้
ว่า ดูกรนันทะ ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทาบและกลับทาบแล้ว หยอดนัยน์ตา และถือบาตรมีสีใส ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา
ข้อที่เธอถือน้อยป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือบ้างสกุลเป็นวัตร และไม่
พึงเป็นผู้เพ่งเล็งในกามทั้งหลายอยู่อย่างนี้ จึงสมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกบวช
เป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ฯ

[๗๑๑] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภายินี้
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เมื่อไร เราจะพึงได้เห็นนันทะ ถือน้อยป่าเป็นวัตร ถือบ้าง
ยังสกุลเป็นวัตร ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยโภชนะที่เจือปนกัน
ผู้ไม่อาลัยในกามทั้งหลาย ดังนี้ ฯ

[๗๑๒] ลำดับนั้น ท่านพระนันทะ โดยสมัยต่อมา ได้เป็นผู้้อยป่า
เป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือบ้างสกุลเป็นวัตร และไม่อาลัยในกาม
ทั้งหลายอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๘. คีตสูตร

[๗๑๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระคัสสะผู้เป็นโอรส
พระเจ้าอาของพระผู้มีพระภาค เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป
เฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้ว นั่งเป็นทุกข์เสียใจหลังน้ำตาอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

[๗๑๔] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระคัสสะว่า
คุณคัสสะ ไฉนหนอ เธอจึงมานั่งเป็นทุกข์เสียใจหลังน้ำตาอยู่ ฯ
ท่านพระคัสสะกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายกลุ่มรวม
เสียดแทงข้าพระองค์ด้วยวาจาจุลประณัย ฯ

พ. จริงอย่างนั้น คัสสะ เธอว่าเขาข้างเดียว แต่เธอไม่อดทนต่อ
ถ้อยคำ ข้อที่เธอว่าเขาข้างเดียว ไม่อดทนต่อถ้อยคำนั้น ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็น
กุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่ข้อที่เธอว่าเขาด้วย อดทนต่อถ้อยคำ
ได้ด้วย นั้นแล สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ฯ

[๗๑๕] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภายินดี
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เธอโกรธทำไมหนอ เธออย่าโกรธ คัสสะ ความไม่โกรธ
เป็นความประเสริฐของเธอ แท้จริง บุคคลย่อมประพฤติ
พรหมจรรย์ เพื่อกำจัดความโกรธ ความถือตัว และความ
ลบหลู่คุณท่าน ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. เกรณามสูตร

[๗๑๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทก-
*นิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งมีชื่อว่าเถระ มี
ปรกติดอยู่ผู้เดียว และสรรเสริญการอยู่ผู้เดียว เธอเป็นผู้เดียว เข้าไปสู่น้ำเพื่อ
อาบน้ำ เป็นผู้เดียวเดินกลับ ย่อมนั่งในที่ลับผู้เดียว และย่อมเป็นผู้เดียว
อธิษฐานจงกรม ครั้นนั้นแล ภิกษุมาร่วมด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุเหล่านั้น
นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุ
รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้ มีชื่อว่าเถระ มีปรกติดอยู่คนเดียว และมีปรกติกถา
สรรเสริญการอยู่คนเดียว ฯ

[๗๑๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า
คุณภิกษุ เธอจงไปบอกภิกษุชื่อเถระตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งให้หา

ภิกษุนี้ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระเถระถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหา แล้วกล่าวว่า อาวุโส พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระเถระรับคำภิกษุนี้ แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๑๑๘] ครั้นท่านพระเถระนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ดูกรเถระ ได้ยินว่า เธอมีปรกตอยู่คนเดียวและมักสรรเสริญการอยู่คนเดียว จริงหรือ ฯ

พระเถระกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรเถระ ก็เธอมีปรกตอยู่คนเดียว และมักกล่าวสรรเสริญการอยู่คนเดียวอย่างไร ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ ก็ข้าพระองค์คนเดียวเข้าไปสู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต เดินกลับคนเดียว นั่งในที่ลับคนเดียว อธิษฐานจงกรมคนเดียว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีปรกตอยู่คนเดียว และมักกล่าวสรรเสริญการอยู่คนเดียว อย่างนี้แล ฯ

[๑๑๙] พ. ดูกรเถระ การอยู่คนเดียวนี้มีอยู่ เราจะกล่าวว่าไม่มีก็หาไม่ เถระ อนึ่ง การอยู่คนเดียวของเธอ่อมเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารกว่าด้วยประการใด เธอจงฟังประการนั้น จงทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว ท่านพระเถระ ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังต่อไปนี้ ฯ

[๑๒๐] ดูกรเถระ ก็การอยู่คนเดียว ย่อมเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารกว่าอย่างไร ในข้อนี้ สิ่งใดที่ล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ละได้แล้ว สิ่งใดยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็สละคืนได้แล้ว ฉันทราคะในการได้อัตภาพที่เป็นปัจจุบันถูกกำจัดแล้วด้วยดี การอยู่คนเดียวย่อมเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารกว่า อย่างนี้แล ฯ

[๑๒๑] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภายิตีแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เราย่อมเรียกนรชนผู้ครอบงำขันธ อายตนะ ธาตุ และไตรภพ
ทั้งหมดได้ ผู้รู้ทุกข์ทุกอย่าง ผู้มีปัญญาดี ผู้ไม่แปดเปื้อนใน
ธรรมทั้งปวง ผู้ละสิ่งทั้งปวงเสียได้ ผู้หลุดพ้น ในเพราะ
นิพพานเป็นที่สันตติหา เป็นผู้ปรกตอยู่คนเดียว ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. กัปปีนสูตร

[๑๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัปปีนจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๑๒๓] พระผู้มีพระภาค ได้ทอดพระเนตรเห็น ท่านพระมหากัปปิยะผู้มาแต่ไกล แล้วจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นภิกษุที่กำลังมานั้นหรือไม่ เป็นผู้ขาวโปรง จมูกโด่ง ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นแลมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก แต่เธอไม่ได้สมาบัติที่เธอไม่เคยเข้าง่ายนัก เธอกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๑๒๔] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภายิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ในชุมนุมชนที่ยังรังเกียจกันด้วยโคตร กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐ

ในเทวดาและมนุษย์ ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เป็น

ผู้ประเสริฐ พระอาทิตย์ย่อมแผดแสงในกลางวัน พระจันทร์

ส่องสว่างในกลางคืน กษัตริย์ผู้ผูกสอดเครื่องรบย่อมมีสง่า

พราหมณ์ผู้เพ่งฉาน ย่อมรุ่งเรือง ส่วนพระพุทธรเจ้าย่อม

รุ่งโรจน์ด้วยเดชานุภาพตลอดวันและคืนทั้งหมด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. สหายสูตร

[๑๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุผู้เป็นเพื่อนกัน ๒ รูป ซึ่งเป็นสัทธวิहारิกของท่านพระมหากัปปิยะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๑๒๖] พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นเธอทั้ง ๒ มาอยู่แต่ไกล จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นภิกษุสหาย ๒ รูปผู้เป็นสัทธวิहारิกของมหากัปปิยะกำลังมาอยู่นั้นหรือไม่ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ๒ รูปนั้นแล มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก แต่ไม่ได้สมาบัติที่เธอไม่เคยเข้าง่ายนัก เธอทั้ง ๒ กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๑๒๗] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภายิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุเหล่านี้เป็นสหายกัน เป็นผู้มีความรู้คู่เคียงกันมาตลอด

กาลนาน สัทธรรมของเธอเหล่านั้นย่อมเทียบเคียงได้ในธรรม
ที่พระพุทธเจ้าประกาศแล้ว เธออันกับปิณะณะนาคีแล้วใน
ธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้ว เธอทั้งสองขำมะมารพร้อม
ทั้งพาหนะ ได้แล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งอรรถภาพมีในที่สุด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

จบภิกขุสังยุตต์ที่ ๕

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โกถิตสูตร ๒. อุปติสสสูตร ๓. ฌณสูตร ๔. นวสูตร
๕. สุชาตสูตร ๖. ภัททีสูตร ๗. วิสาขสูตร ๘. นันทสูตร
๙. ติสสสูตร ๑๐. เกรณามสูตร ๑๑. กัปปินสูตร ๑๒. สหายสูตร ฯ

รวมสังยุตต์ที่มีในภาคนี้ คือ

๑. อภิสมยสังยุตต์ ๒. ธาตุสังยุตต์ ๓. อนมตักกสังยุตต์
๔. กัสสปสังยุตต์ ๕. ลาภสังการสังยุตต์ ๖. ราหุลสังยุตต์
๗. ลักษณะสังยุตต์ ๘. โอปัมมสังยุตต์ ๙. ภิกขุสังยุตต์ ฯ

จบนิทานวรรคสังยุตต์
